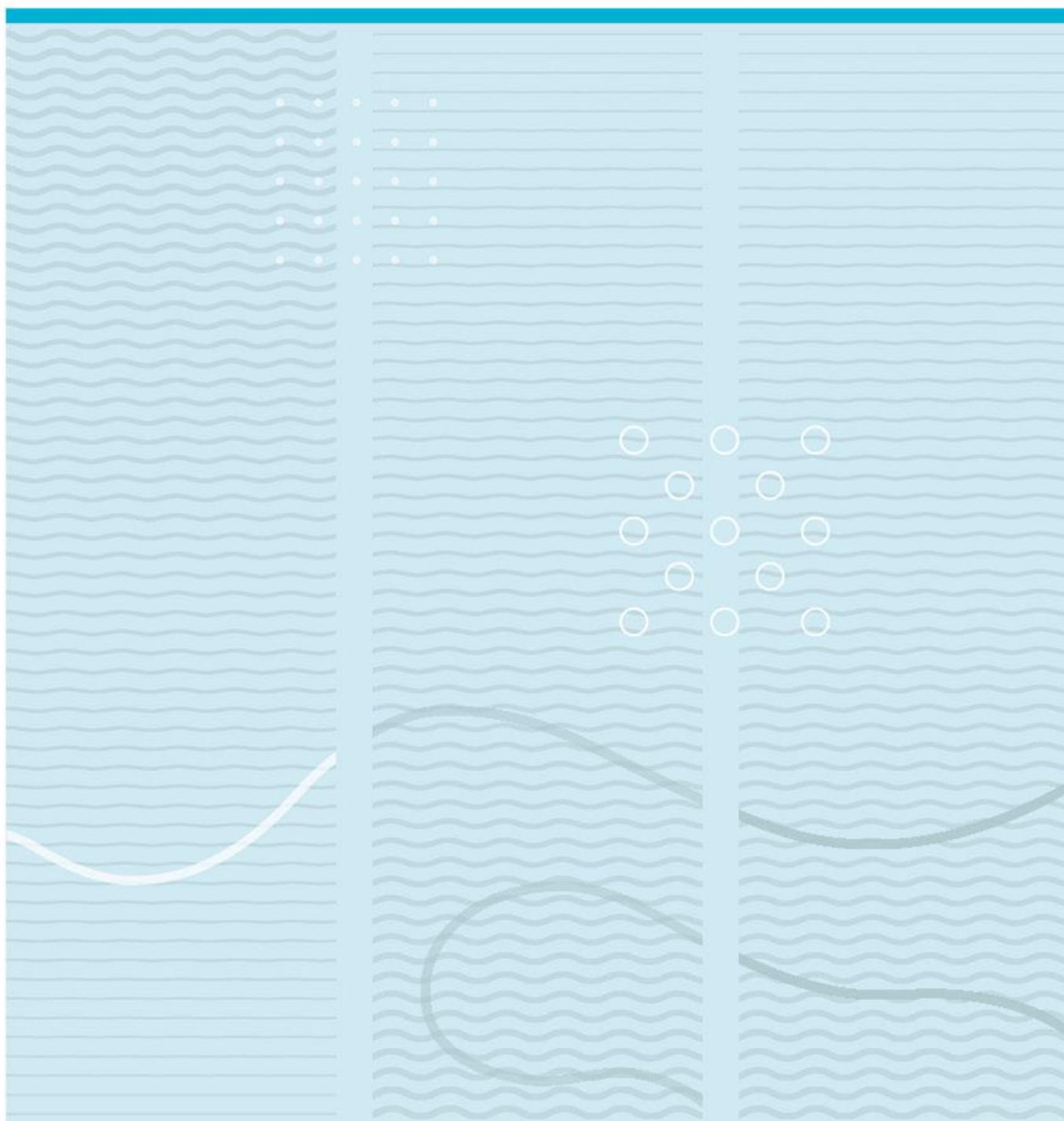

Stian Odberg Frøyen

Den norske hvalfangerforening. Etablering og de første virkeår.

Universitetet i Sørøst-Norge
USN Handelshøyskolen
Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2022 Stian Odberg Frøyen

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Denne mastergradsavhandlingen tar for seg «Den norske hvalfangerforening», som var en organisasjon som ble dannet i 1912 av sentrale hvalfangstredere i Norge. Hensikten til oppgaven er å undersøke hvorfor foreningen ble stiftet, og å se nærmere på noen av dens viktigste arbeidsoppgaver de første årene etter stiftelsen.

Kort forklart var bakgrunnen for stiftelsen å finne i den dystre situasjonen den norske hvalfangstnæringen fant seg i rundt 1911-12, med lave hvaloljepriser og vanskeligheter ved å selge denne oljen. Hvalfangstselskapene tenkte så at man var nødt til å samarbeide mer, om man skulle greie seg i disse tidene, og man endte dermed opp med å stifte en forening. Foreningen satt seg flere mål, men mest sentralt sto spesielt tanken om at man skulle arbeide for medlemmenes *felles interesser*. Disse interessene var mangfoldige, og det var flere måter man gikk inn for å arbeide for dem.

Noen av de mest sentrale oppgavene foreningen tok for seg var først og fremst av økonomisk karakter, hvor man forsøkte å stabilisere hvaloljeprisene. I tillegg ble en sentral del av foreningens økonomiske virksomhet å reklamere for medlemmenes produkter, og å få disse innført på nye markeder. Foreningen greide ikke nødvendigvis å stabilisere prisene på egenhånd, men på bakgrunn av den nye herdningsindustrien opplevde markedet til slutt både mer stabile og høyere priser. Foreningens reklamearbeid fikk derimot en større suksess, og markedene for oljen ekspanderte seg stadig.

Utenom den økonomiske virksomheten, engasjerte også foreningen seg politisk. Her er det spesielt hvalfredningsloven av 1913 som undersøkes. Foreningen ønsket at loven ikke skulle bli vedtatt, men greide ikke å skaffe seg nok støtte blant Stortinget til å få saken sin gjennom. Oppgaven undersøker også hvordan foreningen stilte seg til fagorganiseringen av mannskapene sine. Rederne ønsket naturligvis at de ansatte ikke skulle organisere seg, men det viser seg at det var lite de gjorde i praksis for å stoppe dem fra å organisere seg. Utenom foreningens innførelse av svartelister i hvalfangsten, finner man mange andre grunner til at mannskapet var lite villige til å organisere seg, og det var i grunn lite foreningen trengte å gjøre i denne sammenhengen.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	8
1.1	Tema og problemstilling.....	8
1.2	Avgrensning.....	9
1.3	Tidligere forskning og litteratur.....	10
1.4	Kilder.....	13
1.5	Struktur.....	14
1.6	Definisjoner.....	16
2	Bakgrunn	17
2.1	Innledning.....	17
2.2	Den moderne hvalfangst fram til 1904 / Finnmarksfangsten.....	17
2.3	Den moderne hvalfangst fra 1904 til 1925 / Verdensfangsten.....	19
2.4	Den moderne hvalfangst 1925-30-tallet / Den pelagiske fangst.....	21
2.5	Organiseringstendenser på tidlig 1900-tallet.....	22
3	Foreningens grunnleggelse og oppbygning	24
3.1	Innledning.....	24
3.2	Foreningens grunnleggelse.....	24
3.2.1	De bakenforliggende årsakene og Dannevig's initiativ.....	24
3.3	Foreningens oppbygning.....	27
3.3.1	Generalforsamlingen.....	28
3.3.2	Direksjonen.....	30
3.3.3	Bestyreren.....	32
3.4	Foreningens statutter.....	36
3.5	Oppsummering.....	38
4	Foreningens markedsvirksomhet	40
4.1	Innledning.....	40
4.2	Stabilt prisnivå.....	40
4.2.1	Felleskontrakten og innskrenkningen av bardeproduksjonen.....	41
4.2.2	Oppnådde de et stabilt prisnivå?.....	43
4.3	Innarbeiding av produktene på nye markeder.....	49
4.3.1	Markedsberetninger.....	49
4.3.2	Innarbeiding på nye markeder.....	51

4.4	Oppsummering.....	54
5	Hvalfredningslovens fornyelse i 1913	56
5.1	Innledning.....	56
5.2	Fornyelsen av loven blir tatt opp.....	56
5.3	Foreningens argumenter	58
5.3.1	Skadelig for konsesjonene	58
5.3.2	Hvalfangst i Norge var lite fristende	60
5.3.3	Hvalfangstens forhold til fiskeriene	61
5.3.4	Hvalfangstens økonomiske betydning	63
5.4	Støtte og motstand.....	64
5.5	Resultatet av forhandlingene	67
5.6	Oppsummering.....	69
6	Foreningen og fagorganisering	71
6.1	Innledning.....	71
6.2	Organiseringen av hvalfangstarbeiderne	71
6.3	Hva gjorde Hvalfangerforeningen	73
6.3.1	Svartelisting	73
6.3.2	Tariffer	76
6.3.3	Forsøk på å hindre fagorganisering?.....	80
6.3.4	De andre tarifforslagene foreningen mottok.....	82
6.4	Andre grunner	84
6.4.1	Økonomiske muligheter	85
6.4.2	Dårlig agitasjonsarbeid	88
6.4.3	Var mange hvalfangstarbeidere bønder?	90
6.5	De andre grunnene før 20-tallet	94
6.6	Oppsummering.....	95
7	Konklusjon.....	97
	Kilder og litteratur	101
	Kilder – Vestfoldarkivet	101
	ARS-A-1002 – Hvalfangerforeningen:	101
	Kilder – Stortingsdokumenter	101
	Kilder - Aviser.....	102

Litteratur102

Forord

Jeg har lenge hatt en interesse i den norske hvalfangsten, en næring som både min oldefar og morfar arbeidet i. Da jeg var på besøk hos Vestfoldarkivet med klassen høsten 2020, ble jeg også fort inspirert til å skrive en masteroppgave om akkurat denne næringen. Jeg vil spesielt takke veilederen min, Jan Thomas Kobberrød, for all hjelpen jeg har fått over det siste 1.5 året. Uten denne hjelpen hadde jeg aldri greid å finne temaet jeg endte opp med, og ikke minst aldri blitt ferdig. I tillegg vil jeg også gi en stor takk til alle de ansatte ved Vestfoldarkivet som alltid tok godt imot meg på lesesalen. Jeg ønsker også å takke min gode venn, Alessandro, for alle de tyske dokumentene han oversatte for meg.

Sist men ikke minst ønsker jeg å gi en takk til mine medstudenter, for motiverende ord og gode tider over de siste fem årene. Jeg vil aldri glemme disse fem årene vi har gått sammen, og vil se tilbake på dem med stor glede i fremtiden.

Horten, 18. mai 2022

Stian Odberg Frøyen

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Ved utgangen av 1911 sank prisene på hvaloljen kraftig på de europeiske markedene, og markerte en vanskelig tid for de norske hvalfangstselskapene. Året etter ble Den norske hvalfangerforeningen stiftet i Sandefjord, av samtlige norske hvalfangstredere, i håp om å få gjort noe med den vanskelige situasjonen. Foreningen tok etter dette for seg mye forskjellig, fram til den til slutt ble lagt ned for godt i 1970¹. Det er akkurat denne foreningen denne avhandlingen vil ta for seg.

Målet med oppgaven er å undersøke nærmere nøyaktig hva Den norske hvalfangerforeningen arbeidet med, med et hovedfokus på de fire første årene av foreningens virksomhet. Foreningen tok for seg veldig mange saker på denne tiden, og en full gjennomgang av alle disse ville blitt alt for mye for én masteroppgave. På bakgrunn av dette har jeg dermed valgt å heller se nærmere på noen få saker foreningen tok for seg, som fungerer som gode eksempler på noe av den viktigste virksomheten foreningen førte. For å få en full forståelse av hva de gjorde, vil det også være nødvendig å undersøke foreningens grunnleggelse noe nærmere, for både å se på hvorfor den ble grunnlagt, hvordan den ble bygd opp, og hvilke formål den hadde. Dette danner et slags grunnlag for undersøkelsene av de spesifikke arbeidsoppgavene foreningen tok for seg, da det også vil bli sett kort på hvor godt disse passet under foreningens diverse formål.

Virksomheten vil først og fremst dreie seg om foreningens salgsvirksomhet, hvor de arbeidet med å stabilisere oljeprisene, utarbeide markedsberetninger over de forskjellige markedene for hvalolje, og å få innført norske hvalprodukter på nye markeder. Foreningens politiske virksomhet vil også stå sentralt, og spesielt dens rolle i fornyelsen av hvalfredningsloven i 1913. Foreningen ønsket at loven ikke skulle bli fornyet, og det vil være interessant å se nærmere på hvordan de arbeidet mot dette målet, og hvorfor det til slutt endte med at loven ble fornyet. Til slutt vil det også bli sett

¹ Vestfoldarkivet, 2021

nærmere på foreningens forhold til de første fagorganisasjonene innen den norske hvalfangsten. Her vil det være hva foreningen gjorde i møte med disse som står sentralt, og hvordan de kan ha forsøkt å stoppe mannskapene sine fra å organisere seg. Foreningen tok noen få tiltak, slik som å innføre en svartebok for uønsket mannskap, og utarbeidelser av felles tariff for hyrer og parter, men som det blir vist innebar ikke nødvendigvis disse tiltakene så mye, og det var flere andre grunner til at det tok så lang tid for hvalfangstarbeiderne å organisere seg. Problemstillingen til oppgaven kan altså sies å være: «Hvorfor ble Den norske hvalfangerforeningen stiftet i 1912, og hvordan ble organisasjonen bygd opp? Hvilke formål hadde foreningen, hvordan arbeidet den for å oppnå noen av disse formålene, og fikk de resultatene de ønsket?»

1.2 Avgrensning

Den norske hvalfangerforeningen er en organisasjon med en nokså lang historie, som strekker seg over nesten 60 år. Det er åpenbart at det dermed er mye man kan se nærmere på og undersøke, men å undersøke alle 60 årene i én masteroppgave vil nok rett og slett bli for mye å ta for seg. Målet med oppgaven er også å gjøre en mer *kvalitativ* undersøkelse, enn en *kvantitativ* en, hvor jeg gjør noen grundigere undersøkelser av noen få spesifikke saker foreningen engasjerte seg i, i stedet for å gjøre en mer generell analyse av hele virksomheten deres. Det er naturlig at det trengs en tidsramme som oppgaven kan holde seg innenfor, slik at den holder seg til oppgavens studieobjekt, og ikke sklir ut av fokus.

Oppgaven tar for seg grunnleggelsen av foreningen som en sentral del av undersøkelsen. Dette skjedde i 1912, og dette danner dermed også et naturlig startpunkt for oppgaven. Samtidig er årene rett før dette viktige for å forstå hvorfor hvalfangstredene gikk sammen i en organisasjon, og det vil være nødvendig med en gjennomgang også av dette. Noe av den sentrale virksomheten jeg undersøker i denne oppgaven har også røtter enda lenger tilbake i tid enn dette, slik som hvalfangstloven av 1913, som henger nært sammen med hvalfangstloven av 1904. Årene før 1912 er dermed fremdeles viktige i oppgaven, men er ikke nødvendigvis hovedfokuset. Hovedfokuset vil heller ligge på 1912, og årene etter, så man kan heller si at dette er

oppgavens startpunkt, og at den heller beveger seg utenfor dette tidsrommet der det er relevant.

Oppgaven følger så hovedsakelig de få årene mellom grunnleggelsen og utbruddet av den første verdenskrigen. Krigen markerte en stor endring for hvalfangsten, som ville gjort det vanskelig å behandle noen av temaene i oppgaven. Som et eksempel er at av temaene koblet til diverse salgsvirksomhet, hvor noen av de spesifikke tiltakene foreningen gjorde ikke var relevante for krigen, slik som en felleskontrakt for salg av olje, og en innskrenking av medlemmenes bardeproduksjon. Felleskontrakten fikk man ikke muligheten til å bruke under krigen, da all oljen ble solgt til England på Englands betingelser, mens innskrenkingen av bardeproduksjonen kun varte i én hvalfangstsesong. Hovedtidsrommet til oppgaven vil altså være de få årene 1912-14.

Det siste kapittelet, som handler om mannskapets fagorganisering, holder seg hovedsakelig også til dette tidsrommet, men det var her nødvendig også å trekke inn noe 20- og 30-tallet, da det var i denne perioden hvalfangstmannskapet virkelig fikk organisert seg. Situasjonen på denne tiden brukes som et utgangspunkt til å forstå situasjonen i 1912-14, som blir hovedfokuset for kapittelet og oppgaven generelt.

Tidsrommet til oppgaven er altså hovedsakelig satt til 1912-14, men går utenom denne perioden der det er relevant å trekke inn informasjon og hendelser fra både tidligere og seinere år.

1.3 Tidligere forskning og litteratur

Det er gjort lite forskning spesifikt på Den norske hvalfangerforeningen. Det mest omfattende forskningsarbeidet som har blitt gjort, og som jeg har tatt i bruk mye gjennom hele oppgaven, er firebindsverket over Den moderne hvalfangstens historie, av Arne Odd Johnsen og Johan Nicolay Tønnessen fra perioden 1959-1970. Det er spesielt bind 2 og 3, begge skrevet av Tønnessen, som tar for seg Hvalfangerforeningen i perioden jeg har undersøkt. Bind 2 går inn på dannelsen av foreningen, og bakgrunnen for dette. Tønnessen går her i tillegg noe inn på foreningens virksomhet, men totalt sett er det ikke satt av en stor plass til foreningen i verket, og det er kun et fåtalls sider som tar for seg akkurat dette. I bind 3 får også foreningen noe plass. Her er det ikke

nødvendigvis snakk om kapitler eller deler av verket som er spesifikt satt av til å *handle om* foreningen, men heller at foreningen nevnes der den er relevant innen andre saker og temaer. Hvor grundig han går inn på foreningen i disse sammenhengene varierer noe, men har stort sett vært til stor hjelp for å forstå sammenhengen mellom foreningen og disse sakene. Forhåpentligvis vil kildematerialet jeg har tatt i bruk, og mine resonnementer være med på å fylle ut disse punktene, eller kanskje også gi noen nye viklinger på foreningens betydning.

Utenom dette har firebindsverket vært til stor hjelp når det gjelder hvalfangstens historie generelt. Verket er uten tvil den grundigste gjennomgangen av hvalfangstens historie som vi har, og man vil nok neppe finne nye verker og forskning om hvalfangstens historie som ikke tar i bruk ett eller flere av bindene. Verket har slik sett også vært til stor hjelp til å danne en kontekst å sette foreningen inn i. Her er det hovedsakelig de tre første bindene jeg har tatt i bruk, da det fjerde bindet går langt utenom denne oppgavens tidsrom. I denne sammenhengen har spesielt det første bindet vært en viktig del av oppgavens femte kapittel, som ser nærmere på hvalfredningslovene man fikk i Norge på starten av 1900-tallet. Verket gir et veldig godt innblikk i historien til disse lovene, og er nok det grundigste arbeidet som har blitt gjort på akkurat dette feltet.

Hvalfangerforeningen er også til en viss grad nevnt, og gitt noe plass i Finn Olstads tobindsverk om Sandefjords historie. Foreningen er for så vidt nevnt i begge bindene, men det er kun det første bindet jeg har tatt i bruk i denne oppgaven, da det er dette bindet som tar for seg perioden oppgaven dreier seg om. Olstad har i sin framstilling av foreningens grunnleggelse basert seg på en del primærkilder, slik som avisartikler fra tiden foreningen ble grunnlagt, men tar ikke i bruk noen av kildene fra foreningens arkiv. Framstillingen er heller ikke veldig lang, på kun noen fåtalls avsnitt, men fungerer fremdeles som et godt supplement til Tønnessens framstilling. Utenom foreningens grunnleggelse nevnes den noen få ganger i sammenheng med spesifikke saker, slik som svartelisting (mer om dette under), men er også her lite utfyllende.

Dag Ingmar Børresen er også innom Hvalfangerforeningen i sin artikkel «Hvalfangere på alle hav», hvor han skriver om arbeidskonflikter, organisering og svartelisting i hvalfangsten. Her er det dermed spesielt i sammenhengen med disse temaene, og aller

mest i sammenheng med svartelistingen, at den nevnes. Artikkelen går derimot ikke inn på noen andre sider ved foreningen, og utenom temaene organisering og svartelisting har artikkelen færre bruksområder i denne oppgaven. Artikkelen har også vært til stor hjelp i sammenheng med den neste nevnte avhandlingen.

Børresen er nemlig ikke den eneste som har skrevet om organisering og svartelisting innen hvalfangsten. Thor N. Devig var også inne på dette i sin hovedoppgave *Fagbevegelsen og hvalfangerne 1920-1935*, fra 1982. Avhandlingen handler mer generelt om fagbevegelsen innenfor hvalfangsten, og ser på historien rundt fagorganiseringen av hvalfangstmannskapet. Hvalfangerforeningen er ikke forskningsobjektet i seg selv, men er til tider nevnt i sammenheng med det generelle temaet, og da som en slags motpol til fagorganiseringen. Eksempelvis nevnes også foreningen her i sammenheng med svartelistingen innenfor hvalfangsten, og Børresen tar selv i bruk avhandlingen. En av de største svakhetene med avhandlingen er at Devig ikke fikk tilgang til Hvalfangerforeningens arkiv, og han har dermed ikke tatt i bruk noen kilder fra dette arkivet. Alt som handler om foreningen har han dermed vært nødt til å hente fra andre kilder, slik som arkivene til de forskjellige fagorganisasjonene innen hvalfangsten. Selve foreningen kan dermed stå noe svakt i Devigs avhandling, og her er det en mulighet for at min egen oppgave kan være med på å fylle ut historien om fagorganiseringen av hvalfangstmannskapet noe mer. Dette vil, som nevnt tidligere, være et av hovedtemaene senere i oppgaven. Devigs avhandling gir utenom dette, en god oversikt over organiseringen av hvalfangstmannskapet, og er inne på flere årsaksforklaringer som kan være med på å forklare akkurat dette, noe som jeg også tar i bruk i min egen oppgave.

Finn Olstad har også skrevet noe om fagorganiseringen av hvalfangstmannskapet, i sitt bind om Norsk Sjømannsforbunds historie. Her og nevnes Hvalfangerforeningen der den er relevant, og er inne på mye av det samme som både Devig og Børresen skrev om. Det er i bunn og grunn lite nytt og finne her, men bindet gir fremdeles en god framstilling av mannskapets fagorganisering, og har i sammenheng med de to andre nevnte verkene vært til god hjelp i undersøkelsen av foreningens sammenheng med fagorganiseringen.

Disse tre verkene har også et annet utgangspunkt enn det Tønnessen hadde, der de ser på foreningen fra en annen vinkel enn Tønnessen. Tønnessen, som hadde hvalfangstnæringen som oppdragsgiver, kan sies å kanskje ofte se på historien fra redernes perspektiv, og dermed *arbeidsgiverne*. Dette er spesielt relevant når det gjelder foreningen. På den andre siden bidrar disse andre tre verkene til å se på historien fra *arbeidstakernes* perspektiv, og dermed sett sammen med Tønnessens framstilling, danner dette et mer helhetlig bilde av situasjonene.

Som man kan se er det blitt gjort noe tidligere forskning på Hvalfangerforeningen, kanskje mest av Tønnessen, men også andre historikere har vært noe inne på temaet. Det som er skrevet er likevel minimalt, og som regel spredt tynt. En grundig undersøkelse av foreningens virksomhet og betydning er det ingen som har gjort. Her finnes det altså en mulighet å fylle ut noen av de «hullene» i hvalfangstens historie som gjelder Hvalfangerforeningen, eller i hvert fall å gi en noe grundigere undersøkelse enn de som har blitt gjort tidligere. Dette vil forhåpentligvis bli denne oppgavens bidrag til historien om hvalfangsten.

1.4 Kilder

Da den tidligere forskningen som har blitt gjort ikke går veldig dypt inn på Hvalfangerforeningen, er en av de viktigste ressursene jeg har tatt i bruk i denne oppgaven Hvalfangerforeningens eget arkiv. Dette arkivet befinner seg hos Vestfoldarkivet i Sandefjord. Arkivet har en ganske stor størrelse på rundt 18,2 hyllemeter, og spenner hele foreningens levetid, både før og etter dens reorganisering i 1937. Selv om man finner flere tiår verdt av kildemateriale i arkivet, har jeg på bakgrunn av oppgavens avgrensning naturligvis valgt å holde meg til materiale fra 1910- og 20-tallet. Arkivet har et rikelig innhold av materiale som gir et godt innblikk i foreningens generelle arbeid, slik som møtebøker, korrespondansebrev og årsberetninger. I tillegg har man flere sakarkiver med materiale rettet mer mot spesifikke saker foreningen tok for seg, som også har vært til stor hjelp og blitt brukt mye gjennom hele oppgaven.

En mulig svakhet ved arkivet, som også poengteres nærmere der det kan være spesielt relevant, er det mulig «opprydningarbeidet» som ble gjort i det før det ble overlevert.

Børresen har allerede tidligere nevnt dette i hans tidligere nevnte artikkel om svartelisting av hvalfangerne. Han argumenterer for at de sentralstyrte svartelistene antakeligvis ble kassert på et eller annet tidspunkt, muligens for å «skjule» noe av foreningens (kanskje fra dagens synspunkt) «negative» virksomhet. For svartelistenes del er det kun fragmenter som ligger igjen i arkivet, som muligens ble oversett². Selv kan jeg også bekrefte at det virker lite sannsynlig at det ligger igjen noen komplette svartelister i arkivet, og at det kun er disse fragmentene som ligger igjen. Dette medfører at det så klart er mulig at også annen virksomhet som kan bli ansett som «negativ» også ble fjernet, og at det dermed kan være vanskelig å skaffe seg en komplett og nøyaktig oversikt over foreningens aktivitet.

Utenom Hvalfangerforeningens arkiv, har også diverse stortingsdokumenter vært til stor nytte i kapittel 5, som tar for seg foreningens forhold til fornyelsen av hvalfredningsloven i 1913. Dette innebærer blant annet Stortingstidende, som gir innblikk i selve forhandlingene, men også diverse beslutninger og proposisjoner. Disse kildene gir et godt innblikk i det politiske rundt hvalfredningen, og har vært til god nytte for å utdype og utfylle Hvalfangerforeningens aget arkivmateriale om den samme loven.

1.5 Struktur

Videre vil jeg først gi en oversikt over de generelle trekkene ved hvalfangstens historie. Denne vil hovedsakelig ta for seg hovedtendensene innen den «moderne» hvalfangsten. I tillegg ser jeg også noe nærmere på generelle organiseringstendensene tidlig på 1900-tallet. Dette gjøres for å gi oppgaven en kontekst, eller bakgrunn, som den kan bygge videre på, både når det gjelder dens plass innenfor hvalfangstens historie, men også når det gjelder historien til Norges foreninger og forbund.

Oppgavens «hoveddel» er videre delt opp i fire hovedkapitler. Det første av disse, kapittel tre, vil ta for seg foreningens grunnleggelse, hvor det blir sett noe på bakgrunnen for grunnleggelsen, før kapittelet går videre til å se på selve grunnleggelsen. Hvem grunnla foreningen, hvordan ble den bygd opp, og hva ønsket

² Børresen, 2006: 154

de? Dette er tre sentrale spørsmål kapittelet prøver å finne svar på, hvor det tredje spørsmålet vil stå mest sentralt. Hva foreningen ønsket, innebærer nødvendigvis også *hvordan* de ønsket å gjøre dette, noe som innebærer at en del plass settes av til de forskjellige oppgavene man så for seg at foreningen skulle ta for seg. Dette er med på å danne et utgangspunkt for de resterende tre «hovedkapitlene», som fungerer som eksempler på hvordan noen av disse oppgavene ble utført i praksis. Hvor godt disse oppgavene representerte foreningens ønsker og mål, blir de sentrale spørsmålene for disse kapitlene.

Kapittel fire tar for seg diverse saker foreningen tok for seg, koblet til salg og markeder. Kapittelet kan primært deles i to deler; én del som tar for seg foreningens ønske om stabile og høye oljepriser, og en annen del som tar for seg foreningens mål om å få medlemmenes produkter anbefalt inn på nye markeder. Her går jeg først og fremst inn på hva foreningen spesifikt gjorde for å påvirke oljeprisene, og ser på om forsøkene deres ga noen gunstige resultater. Når det gjelder produktenes plass på markedene, gjøres dette på en ganske lik måte. Her ser jeg først på hva foreningen gjorde for å få dette til, før resultatene av forsøkene settes i fokus.

Det femte kapittelet ser på hvordan foreningen engasjerte seg politisk. Mer spesifikt handler dette om foreningens arbeid med en norsk lov som handlet om hvalfredning, og hvordan de stilte seg til forslaget om fornyelsen av en tidligere hvalfangstlov. Eksempelet fungerer godt til å vise de politiske sidene ved foreningen, og fungerer samtidig godt som et eksempel på hvordan foreningen arbeidet for hvalfangstnæringens interesser. De viktigste poengene i kapittelet, handler først og fremst om foreningens meninger om loven, og *hvordan* de engasjerte seg politisk, i håp om å få loven fjernet.

Det sjette, og siste kapittelet vil som navnet innebærer, handle om foreningens tilknytning til arbeidstakernes fagorganisering, med en hovedvinkling på hvalfangerarbeiderne. Av muligens mange grunner, tok det veldig lang tid før hvalfangstmannskapene organiserte seg i fagorganisasjoner sammenlignet med andre yrker. Hvalfangerforeningen, som var en forening dannet av og for hvalfangstrederne, altså arbeidsgiverne, kan tenkes å ha ønsket at arbeidstakerne ikke skulle organisere seg. Spørsmålet lyder så om dette var noe de engasjerte seg i, og om det er mulig at

Hvalfangerforeningen er en av grunnene til at det tok så lang tid for hvalfangerne å organisere seg. Hva foreningen kan ha gjort i denne sammenhengen står nødvendigvis sentralt, men her blir det også sett på de andre mulige grunnene til dette, som foreningen ikke nødvendigvis hadde en sammenheng med. Dette gjøres for å få en full forståelse av foreningens standpunkt. Hvis det var mange andre grunner til den treige organiseringen, så er det mulig at foreningen ikke gjorde/trengte å gjøre noe i denne sammenhengen. Dette er alle spørsmål som står sentrale i dette kapitlet.

1.6 Definisjoner

Det er spesielt ett begrep det må gjøres rede for i sammenheng med denne oppgaven, nemlig *hvem* som var en «hvalfanger». En hvalfanger er et mangfoldig begrep og er ikke alltid så spesifikt som man skulle ønske. De fleste gruppene av arbeidsfolk innen hvalfangsten kan betegnes som en «hvalfanger», men dette kan føre til forvirring angående hvilken gruppe av fangerne det er snakk om. For å løse dette «problemet», vil jeg derfor sette ned noen definisjoner som vil gjelde for denne oppgaven.

Med tanke på at foreningen oppgaven undersøker heter Den norske *hvalfangerforeningen*, virker det naturlig at begrepet «hvalfanger» her skal gjelde medlemmene av denne foreningen. Med andre ord, en *hvalfanger* vil her altså dreie seg om *hvalfangstredene*.

I noen kapitler gjør redernes mannskaper seg også gjeldende, og det vil være nødvendig noen begreper også for disse. Det enkleste for dette vil være å referere til disse som *mannskap*, som dermed innebærer alle på fangsten. Medlemmene av mannskapet som derimot ikke tilhørte «offiserstillinger», slik som skyttere, vil omtales som *hvalfangstarbeidere*. Eksempler på slike er f.eks. kokere og flensere.

2 Bakgrunn

2.1 Innledning

Selv om denne oppgaven kun handler om en liten del av hvalfangstens historie, vil det fremdeles være veldig nyttig med en kort gjennomgang av de store kjennetegnene ved denne historien. Her er det først og fremst det som ofte omtales som «Den moderne hvalfangsten» som er av interesse, siden det er i denne «perioden» man finner opprettelsen av Den Norske Hvalfangerforeningen, og dermed denne perioden som dannet bakteppe for alt de gjorde.

Den moderne hvalfangstens historie blir vanligvis delt inn i tre hovedperioder; Finnmarksfangsten (1860-tallet-1904), Verdensfangsten (1904-1925), og Den Pelagiske Fangst (1925-1960-tallet)³. Den mest relevante perioden for denne avhandlingen, er den andre perioden, men det vil uansett være greit å gi en kort gjennomgang også av de to andre, siden disse også vil være relevante for visse deler av oppgaven. Å gå nøye gjennom hvalfangstens utvikling i den tredje perioden, vil likevel ikke være like relevant som de andre, og gjennomgangen her vil for det meste holde seg til 20-tallet, da det er disse årene som er mest relevante, med tanke på oppgavens avgrensning.

2.2 Den moderne hvalfangst fram til 1904 / Finnmarksfangsten

Det er viktig å huske på at den moderne hvalfangsten, som navnet tilsier, kun var en «moderne form» for hvalfangst. Dette var på ingen måte starten av hvalfangsten generelt, og hvalfangsttradisjonene går tilbake noen tusen år. Går man tilbake til lovene fra vikingtiden og sagene, finner man for eksempel referanser til strandede hvaler, mens man finner referanser direkte til hvalfangst ute på havet i Magnus Lagabøtes landslov⁴. Den moderne hvalfangsten sies ofte å ha startet i Finnmark på 1860-tallet, og æren for «innføringen» av den moderne fangstmetoden gis som oftest til Tønsbergmannen Svend Foyn. Foyn var allerede en erfaren sjøkaptein og selfanger da han

³ Niemi, 1993: 68; Lalla, 2003: 62

⁴ Thorsen, 2007: 27; Schnall, 1993: 11 & 13

begynte å eksperimentere med hvalfangst på 1860-tallet⁵. Han forbindes oftest med sine innovasjoner innen fangsten, slik som bruken av granater i harpunene og bruken av dampskip, selv om han ikke nødvendigvis var den *første* som eksperimenterte med dette. Likevel var det Foyn som opplevde den største suksessen med de nye innovasjonene, og ble en av de første som greide å få i gang en varig og lønnsom hvalfangst med disse nye midlene. På mange måter ble det dermed Foyn som revolusjonerte hvalfangsten⁶.

Måten fangsten hovedsakelig ble drevet på, var via såkalte «landstasjoner». Dette ville si at man hadde permanente stasjoner på land som fangsten ble drevet fra. Man brukte skip til å jage og skyte hvalen ute på havet, og den døde hvalen ble så slept tilbake til kysten hvor den ble behandlet på landstasjonene. Det var på disse stasjonene man fant kokeriene, hvor for eksempel hvaloljen ble produsert⁷.

Med Foyns suksess, var det naturligvis andre som også ønsket å starte hvalfangst på egenhånd, og næringen opplevde en ekspansjon av aktive aktører, hovedsakelig fra Vestfold. En slik ekspansjon førte naturligvis til at omfanget av hval som ble fanget også steg, og området ble sakte, men sikkert uttømt for hval. Man begynte å søke etter nye fangstfelter, men en ordentlig forflytting av næringen så man ikke før etter 1904⁸. Sammenlignet med den senere fangsten, var Finnmarksfangsten ganske liten i forhold. Dette betydde ikke nødvendigvis at den var mindre viktig, da den på mange måter la grunnmuren for den senere fangsten. Dessuten lå det store kapitaler i fangsten, og for mange hadde det blitt en viktig næring⁹.

Slutten av denne perioden av den moderne hvalfangstens historie, og sånn sett starten av den neste perioden, markeres av fangstforbudet på hval i Nord-Norge, som ble vedtatt av Stortinget i 1904. Dette fangstforbudet vil ha et større fokus i kapittel 5, og vil få en grundigere gjennomgang der. Kort forklart, var dette et forbud som ble innført for å forsvare fiskernes interesser i Nord-Norge, og var et resultat av en lang konflikt

5 Niemi, 1993: 67

6 Lalla, 2003: 52-53; Thorsen, 2007: 27

7 Niemi, 1993: 70-71

8 Lalla, 2003: 53

9 Johnsen, 1959: 625 & 632-634; Bakka Jr., 1992: 11

mellom fiskerne og hvalfangerne. Resultatet av loven ble et totalforbud på jakt av hval i Nord-Norge, noe som betydde at man ble nødt til å flytte seg til nye områder¹⁰.

2.3 Den moderne hvalfangst fra 1904 til 1925 /

Verdensfangsten

Etter at det ble forbudt å jakte hval i Nord-Norge, ble hvalfangstselskapene nødt til å søke seg til nye områder¹¹. Flere eksperimenterte, eller hadde allerede eksperimentert i noen år, med nye områder i nord. Dette gjaldt for eksempel områder rundt Svalbard, Færøyene, Shetland og Island, men noen hadde også prøvd seg på områder enda lenger vekk fra Europa, slik som Newfoundland¹². Selv om noen greide å danne lønnsom drift ved noen av disse nordhavsområdene (nordmenn jaktet for eksempel ved Newfoundland helt fram til 1972), ble nok det aller viktigste området mye lenger sør, nemlig ved Antarktis¹³.

Likt som med flere av områdene i nord, hadde man begynt å utforske mulighetene for å drive hvalfangst ved Antarktis flere år før fangstforbudet i Nord-Norge ble vedtatt. Carl Anton Larsen, en av de første norske rederne som startet fangst ved Antarktis, hadde sammen med Chr. Christensen deltatt på to ekspedisjoner ved Antarktis allerede i perioden 1892-94. En ordentlig fangst begynte de likevel ikke med før ved starten av 1900-tallet, og i 1904 slo Larsen seg ned i «Grytviken» på Sør-Georgia. Her bygde han opp en landstasjon som fangsten skulle drives fra, likt som flere hadde gjort tidligere i Nord-Norge. Området ble beregnet som en del av Falklandsøyene, og dermed også en del av Storbritannias kolonier. Fangsten på området ble dermed avhengig av britiske lisenser og konsesjoner¹⁴. Som et resultat av den permanente stasjon som ble bygd opp, vokste det etter hvert opp et lite samfunn av hvalfangere i Grytviken. Det ble bygd hus og diverse andre bygninger, og senere ble det i tillegg satt opp en kirke¹⁵. Antarktis

¹⁰ Thorsen, 2007: 28; Besl. O. nr. 17., 1903: 48

¹¹ Tønnessen, 1967: 12

¹² Arlov, 1993: 84; Bakka Jr., 1992: 11; Dickinson & Sanger, 1993: 91

¹³ Dickinson & Sanger, 1993: 91

¹⁴ Tønnessen, 1967: 276; Bakka Jr., 1992: 12-13

¹⁵ Thorsen, 2007: 28-29; Børresen, 2006: 142

ble det mest sentrale hvalfangstområdet for Norge helt fram til hvalfangsten begynte å avta på 50- og 60-tallet¹⁶.

Fangsten var fremdeles karakterisert med bruken av landstasjoner, slik man for eksempel så tidligere i Nord-Norge. Dette betydde likevel ikke nødvendigvis at dette var den eneste måten fangsten ble drevet på. Tidligere nevnte Christensen begynte nemlig i denne perioden å eksperimentere mer med «pelagisk fangst», altså fangst drevet på åpent hav med hjelp av *flytende kokerier*. Han startet først denne eksperimenteringen utenfor Svalbard i 1904, men flyttet seg senere i 1905 til Antarktis. Christensen selv var heller ikke den første som prøvde seg på dette, da flere andre aktører allerede hadde eksperimentert med flytende kokerier allerede på 1880- og 1890-tallet, men disse var på mange måter gamle og utdaterte. Dette var fremdeles tidlig i utviklingen av den pelagiske fangsten, og en «ordentlig» pelagisk fangst ble ikke utviklet før ut på 1920-tallet¹⁷. Hvalfangsten opplevde så en ny ekspansjon, med flere aktører som gjorde seg gjeldende, og spesielt i områdene rundt Antarktis. Flere landstasjoner begynte å bli satt opp rundt omkring på Sør-Georgia, samtidig som flere begynte å ta i bruk flytende kokerier, spesielt rundt Sør-Shetlandøyene¹⁸.

Ved utbruddet av første verdenskrig i 1914, skjedde det en midlertidig, men stor endring innenfor næringen. Flere skip ble brukt til andre formål, slik som fraktfart, og mange av disse ble tapt under krigen¹⁹. En fullstendig stopp av hvalfangsten var det fremdeles ikke, og flere hvalfangstekspedisjoner ble sendt ut på jakt. På bakgrunn av at selskapene var avhengig av britiske konsesjoner for å drive fangsten sin, ble man tvunget av britene til å selge all oljen til England, og også til priser som ble satt av England. Den tapte fortjenesten fra dette, var en av grunnene til at flere gikk over i fraktfarten, og noen solgte også skipene sine. De norske hvalfangstselskapene fikk altså ikke utnyttet de gode krigskonjunktorene, men da etterkrigskonjunktorene slo inn de første årene etter krigen, fikk selskapene utnyttet disse så godt som mulig²⁰.

¹⁶ Basberg, 2011: 19-29; Gunnerød, 2019: 11

¹⁷ Tønnessen, 1967: 9; Tønnessen, 1969: 39-40

¹⁸ Basberg, 2018: 49-50

¹⁹ Basberg, 2018: 50

²⁰ Devig, 1982: 17-19; Tønnessen, 1969: 179

Framtiden for oljeprisene så lyse ut. Krigen hadde tappet de europeiske markedene for olje, og nesten hele det europeiske fastlandet hadde et stort behov for olje- og fettprodukter. Hvalfangstselskapene, med tanke på denne situasjonen, regnet altså med at man kunne få solgt oljen sin til høye priser. Slik kom det ikke nødvendigvis til å gå. De europeiske markedene var sterkt svekket etter krigen, og de fleste kjøperne hadde ikke råd til å kjøpe oljen. Samtidig ble det i tillegg satt inn store mengder av andre typer olje på markedene. Resultatet ble at oljeprisene sank kraftig, og selskapene sleit med å selge oljen sin²¹. Selskapene kom seg til slutt gjennom krisen, ved at man hadde gått sammen i en salgssring, som førte til at man til slutt fikk solgt oljen sin, selv om de fikk lavere priser enn de hadde håpet. Under sesongene som fulgte fikk man hevet prisene noe, og fangstforholdene holdt seg som regel gode²². Slike kriser illustrerer på mange måter hvordan hvalfangstnæringen stadig var avhengig av konjunkturer²³.

2.4 Den moderne hvalfangst 1925-30-tallet / Den pelagiske fangst

Selv om produksjonen av hvalolje hadde bedret seg i sesongene etter 1921-22, var fangsten ved Antarktis fremdeles ganske begrenset. Denne begrensningen hadde to hovedforklaringer, og to «problemer» selskapene kunne fikse; det rent tekniske ved fangsten, og de britiske konsesjonene.

«Problemet» det her er snakk om som gjaldt det rent tekniske ved fangsten, handlet først og fremst om utvinningen av hvalen. Ved bruken av landstasjoner og de tidlige flytende kokeriene var man avhengig av at disse lå på plasser som var godt egnet til å flense hvalen. De flytende kokeriene måtte for eksempel ligge nærme kysten en plass hvor hvalen kunne flenses på siden av båten. Dette medføre videre at man ikke fikk utvinnet hvalen så effektivt som man ønsket. Det andre «problemet» var at landområdene man drev fangsten fra, som sagt, lå under britisk kontroll. Man var

²¹ Tønnessen, 1969: 179

²² Tønnessen, 1969: 190-191

²³ Lalla, 2003: 61

avhengig av britiske konsesjoner og lisenser, noe som medførte en stor utgift for selskapene. Storbritannia hadde på denne måten også en stor kontroll over hvalfangsten²⁴.

En løsning på begge disse problemene fant man så med introduksjonen av «opphalingsslippen», som gjorde det mulig å dra hvalen opp på dekket av de flytende kokeriene. Dermed var det mulig å flense hvalen så å si hvor som helst, og til en mye høyere effektivitet enn tidligere. Samtidig løste dette konsesjonsproblemet, ved at man ikke lenger var nødt til å søke konsesjoner når man drev hele fangsten på det åpne hav, og ikke lenger var avhengig av landområder som lå under britisk kontroll²⁵.

Introduksjonen av opphalingsslippen markerte på denne måten den store overgangen til den pelagiske fangsten, og spesielt året 1927 blir ofte sett på som gjennombruddsåret for den pelagiske fangsten. Det tok fremdeles tid før de fleste selskapene hadde gått over til pelagisk fangst, og overgangsfasen ble langsom, før den til slutt ble den dominerende fangstmetoden, derav navnet på perioden; Den Pelagiske Fangst²⁶.

2.5 Organiseringstendenser på tidlig 1900-tallet

Tidlig på 1900-tallet ser man også framveksten av mange forskjellige organisasjoner i Norge. Tønnessen er selv kort inne på dette da han skriver om Den norske hvalfangerforeningen, hvor det nevnes at «alle» gruppene innen sjøfarten allerede hadde stiftet sine landsomfattende organisasjoner, som f.eks. innebar skipsrederne, maskinister, fyrbøtere osv.²⁷.

Sjøfarten var heller ikke den eneste næringen som gjorde seg gjeldende i denne «organisasjonstrenden». Dette var spesielt relevant innenfor industrien, hvor både arbeidsgivere og -takere organiserte seg. Arbeidsgiverne stiftet f.eks. sin landsomfattende organisasjon «Norsk Arbeidsgiverforening» i 1900, mens

²⁴ Lalla, 2003: 57-58

²⁵ Lalla, 2003: 58

²⁶ Thorsen, 2007: 29; Lalla, 2003: 58

²⁷ Tønnessen, 1967: 522

arbeidstakerne hadde stiftet «Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon» allerede året før. Flere slike organisasjoner vokste fram rundt denne tiden²⁸. Bakgrunnen for de mange organisasjonene som begynte å oppstå ved utgangen av det 19. århundre, og starten av det 20., var en omdannelse som fant sted i industrien hvor behovet for organisasjoner stadig steg. Man gikk stadig vekk fra *paternalismen* som hadde kjennetegnet arbeidslivet tidligere, og det vokste heller fram mer «upersonlige» relasjoner mellom arbeidsgiveren og -takeren. Samtidig merket mange arbeidere trengselen for en bedre lønn, bedre arbeidsvilkår og bedre arbeidstider, noe man var nødt til å stå sammen om for å oppnå. En av måtene man kunne få gjort dette på, var gjennom fagforeninger. Videre kan arbeidstakernes organisasjonsarbeid ha «presset» arbeidstakerne til å gjøre det samme. De tidlige fagforeningene sto ikke nødvendigvis veldig sterke, men her var det heller *mulighetene* dette seinere kunne føre til, som kan ha fått arbeidstakerne til å også stå sammen om sine interesser²⁹.

²⁸ Furre, 1993: 63-64

²⁹ Furre, 1993: 62-64; Petersen, 1950: 4-5

3 Foreningens grunnleggelse og oppbygning

3.1 Innledning

For å få en forståelse for hva Den norske hvalfangerforeningen gjorde de første årene etter sin grunnleggelse, vil det naturligvis være nødvendig med en gjennomgang av selve foreningen. Dette vil først og fremst innebære grunnleggingen av foreningen, og de bakenforliggende årsakene til dette, da dette hadde en stor innflytelse på målene foreningen hadde. En slik forening er tross alt ikke noe man stifter for gøy, og det vil alltid være en hensikt med det. Kapittelet vil også ta for seg oppbygningen av foreningen, for å se på *hvem* det var som ble medlemmer av den, og hvilke oppgaver disse hadde. Til slutt vil det bli gitt en gjennomgang av målene, eller de såkalte «statuttene», som foreningen satte seg. Disse statuttene dannet grunnmuren til hele foreningens virksomhet, og vil derfor også stå sentralt i temaene i de neste kapitlene.

3.2 Foreningens grunnleggelse

3.2.1 De bakenforliggende årsakene og Dannevig's initiativ

Den norske hvalfangerforeningen ble dannet tidlig i 1912 i håp om å få startet et større samarbeid mellom hvalfangstselskapene i Norge. Bakgrunnen for dette var flersidig, og foreningen var langt i fra første gangen hvalfangerne prøvde å samarbeide for å opprettholde sine interesser. Denne tiden, fra hvalfangernes ståsted, var preget av lave og ustabile priser i oljemarkedet. I 1911 hadde prisene på hvaloljen falt, og i tillegg slet mange selskaper med å i det hele tatt selge oljelastene sine. Hvalfangernes salgsforhold begynte også å endre seg på denne tiden. Tidligere hadde man som regel solgt oljen til oljehandlere, som fungerte som en slags mellommann mellom oljeprodusenter og industrien som tok oljen i bruk. Rundt 1912 endret dette seg noe, man begynte å selge oljen direkte til industrien, og i tillegg hadde flere av kjøperne gått sammen i et «Whale Oil Pool», som hadde som formål å holde hvaloljeprisene nede. Lave priser ville naturligvis også ha negative konsekvenser for en virksomhet som allerede hadde lave kapitaler til å drifte fangsten, og som stadig var avhengig av en god nok produksjon én

sesong, til å finansiere den neste. Utenom dette peker også Tønnessen på at de fleste gruppene innenfor sjøfarten allerede hadde begynt å organisere seg rundt denne tiden. For eksempel hadde skipsrederne dannet en organisasjon allerede i 1909, og ble kjapt fulgt av flere andre grupper året etter³⁰. Tidligere ble det også sett på at denne tiden generelt ble karakterisert av at flere og flere grupper innenfor arbeidsmarkedet gikk sammen i forskjellige organisasjoner, ikke kun skipsfarten (slik det også ble gjort rede for i bakgrunnskapittelet). Med lave priser på oljen, vanskeligheter for å selge den og i tillegg en stor konkurranse mellom selskapene, var det ikke rart at situasjonen virket vanskelig for flere selskaper. Når man samtidig så ser at mange andre grupper innenfor forskjellige arbeidssektorer begynte å samle seg, var det ikke rart at man så hvordan dette også kunne være gunstig for hvalfangstnæringen. Hvalfangstnæringen var heller ikke ukjente med samarbeid fra før, og hadde også stått sammen tidligere.

Allerede i 1903-1904 hadde flere hvalfangstredere gått sammen om å stifte en forening, som hadde som formål å fremme hvalfangernes syn i hvalfredningsaken fra den samme tiden. Denne foreningen fikk navnet «Norsk Hvalfangerforening», og må ikke forveksles med «Den norske hvalfangerforeningen» som denne oppgaven hovedsakelig omhandler. Denne tidligere foreningen greide aldri å få gjennom sin sak, og etter at hvalfredningsloven ble vedtatt var det lite bruk for den. Foreningen syknet så etter hvert vekk uten at den nødvendigvis «offisielt» ble oppløst. Da man så drøftet tanken om en ny forening i 1912, var grunnlaget for den gamle foreningen så annerledes at det var lite hensiktsmessig å bruke denne som et grunnlag for den nye foreningen³¹. En annen viktig byggestein på veien mot et større samarbeid innen hvalfangsten, var opprettelsen av «Hvalfangernes Assuranceforening Gjensidig» i 1911.

Assuransforeningen ble opprettet på bakgrunn av de høye assuranspremiene for hvalfangstselskapene som drev fangst i Sørishavet, som medførte at man hadde et ønske om å tilrettelegge disse assuransene bedre for hvalfangerne. Det beste for hvalfangerne, ville dermed være en assuransforening som var spesifikt tilegnet hvalfangstselskapene, og den beste måten å oppnå dette på, var gjennom å opptre

³⁰ Tønnessen, 1967: 522

³¹ Johnsen, 1959: 603-604; Tønnessen, 1967: 522

samlet³². Tønnessen beskriver samarbeidet som et «viktig skritt på vei til å gjøre hvalfangstnæringen uavhengig og til å finne den styrke som lå i samhold»³³.

Da man dermed hadde fått til å samarbeide om felles interesser tidligere, var det ikke rart at stemningen for et nærmere samarbeid i 1912 var så høy som den var. Dette er trolig noe som må ha vært i tankene til Dannevig, mannen som kom med det første initiativet til å danne en ny forening.

Det første initiativet til å danne en ny organisasjon for hvalfangstrederne, kom fra Tarald Dannevig, en skipsreder som opprinnelig kom fra Grimstad, men som flyttet til Sandefjord i 1904. Dannevig drev først en skipsmeglerforretning med navnet *T. Dannevig & Co*, men tok senere opp hvalfangst, etter at han stiftet hvalfangstselskapet *A/S Laboremus*. Dannevigs første fangstekspedisjon fant sted først i sesongen 1910-11, ganske kort tid før foreningens stiftelse³⁴. Den 20. februar 1912 sendte Dannevig ut en innbydelse til forskjellige disponenter for «Hval-, Sæl- og Bottlenosefangere»³⁵ i Norge, hvor han inviterte dem til å delta på et møte i Sandefjord, den 6. mars³⁶. I brevet la han fram sine tanker rundt hvalfangstnæringens situasjon, og hvordan han mente at hvalfangsten ikke hadde kommet langt nok til å «følge med i nutiden.»³⁷ Dannevigs synspunkt på hvalfangstens posisjon er lett å forstå utfra alle de forskjellige gruppene som allerede hadde organisert seg i større foreninger og forbund. Dannevigs ønske var at man skulle ha et nærmere samarbeid mellom skipsrederne i Norge, og på bakgrunn av dette foreslo han at man skulle opprette et «felleskontor» for hvalfangsten. Brevet inneholdte også et utkast til et program for et slikt tenkt felleskontor, som inneholdte det Dannevig må ha sett på som den viktigste virksomheten kontoret skulle føre. Dannevigs forslag var ganske mye mindre i omfang enn det endelige resultatet, og de endelige statuttene var i bunn og grunn de samme som i forslaget, men med en god del ekstra lover³⁸. På bakgrunn av dette, vil det være de endelige statuttene som er mest

³² Hvalfangernes Assuranceforening, 1961: 3-5; Tønnessen, 1967: 519-521

³³ Tønnessen, 1967: 521

³⁴ Tønnessen, 1967: 386-387

³⁵ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Brev fra Dannevig, datert 20. februar 1912.

³⁶ Tønnessen, 1967: 522

³⁷ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Brev fra Dannevig, datert 20. februar 1912.

³⁸ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Brev fra Dannevig, datert 20. februar 1912.

interessante for denne oppgaven, og dermed vil den også heller konsentrere seg om disse, enn Dannevig's forslag.

Da møtet endelig ble holdt, møtte det til sammen opp 20 menn fra de sentrale hvalfangstbyene i Vestfold (Sandefjord, Larvik og Tønsberg) og Kristiania³⁹. Møtet ble ledet av Peder Bogen (som ble et sentralt medlem av foreningen, som foreningens første formann), og det tok ikke lang tid før man var «enstemmig» enige i å opprette en slik organisasjon for hvalfangsten. Det endelige navnet på organisasjonen ble «Den norske hvalfangerforening»⁴⁰. At man ble enige om å opprette denne foreningen så kjapt, tyder på at det var stor forståelse og enighet for Dannevig's forslag, noe som kanskje heller ikke var så rart, da hvalfangstens situasjon var noe som ville prege alle hvalfangstselskapene. Resten av møtet gikk hovedsakelig til å danne foreningens «statutter» (foreningens forskrifter), og bestemme hvordan den skulle være bygd opp. Til slutt ble det holdt et valg, hvor man valgte hvilke medlemmer som skulle sitte i foreningens direksjon, og hvem som skulle være foreningens revisor⁴¹. Av de 20 oppmøtne, meldte til slutt 19 av disse sine selskaper inn i foreningen ved slutten av møtet⁴². Selv om foreningen var offisielt opprettet, var den på denne tiden langt fra en komplett forening, og det gjensto en del arbeid før de hadde alt på plass. For eksempel trengte man fremdeles en for- og viseformann, og man trengte også å ansette en bestyrer som kunne arbeide for foreningen på heltid.

3.3 Foreningens oppbygning

En sentral del av arbeidet som ble gjort ved det første møtet, var som sagt å bestemme hvordan foreningen skulle være bygd opp. En sentral del av dette var dermed hvilke roller medlemmene skulle fylle, og hvilke oppgaver disse rollene skulle ha.. Videre er det nettopp dette som vil være i fokus, og spesielt oppgavene til de tre mest sentrale rollene i foreningen: generalforsamlingen, direksjonen og bestyreren.

³⁹ Tønnessen, 1967: 522-523

⁴⁰ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1

⁴¹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1-5

⁴² A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Til Disponenter for Hval- Sel- og Bottlenose-Fangstselskaper i Norge.

3.3.1 Generalforsamlingen

Generalforsamlingen er på mange måter den «gruppen» av medlemmer som hadde færrest oppgaver innenfor foreningen. Dette betyr likevel ikke at de ikke hadde noe som helst å gjøre, og selv disse fikk en del å gjøre.

For at man i det hele tatt skulle kunne bli et medlem av foreningen, var det naturligvis viktig at man var en skipsreder, og spesifikt en reder som styrte et selskap som drev med «hval-, sel-, eller bottlenosefangst»⁴³. Foreningen skulle tross alt arbeide opp mot disse interessene, og det gir mening at man ikke ønsket urelaterte selskaper i foreningen. Et annet krav som ble satt til medlemmene, og som kan sies å ha vært en av deres viktigste «oppgaver», var betalingen av den årlige kontingenten. Alle medlemmene var nødt til å betale denne kontingenten, inkludert direksjonsmedlemmene, og den ble en av foreningens viktigste inntektskilder. Kontingenten skulle fastsettes hvert år, og ble satt til et bestemt antall øre per ton av selskapenes årsfangst. Dette medførte dermed naturligvis at de som drev mest fangst, og som hadde flest selskaper, også betalte en høyere kontingent⁴⁴. Om man så fylte disse kravene, kunne man bli et fullverdig medlem av foreningen, med alle de godene og mulighetene dette medførte. En av disse «mulighetene», var stemmeretten ved foreningens årsmøter.

Stemmeretten innebar at medlemmene kunne stemme under valget av direksjonen og revisoren. Alle medlemmene hadde muligheten til å stille til direksjonsvalget, eller å fremme et forslag om hvem de ønsket skulle sitte i direksjonen. Deretter ville det bli holdt et valg, hvor hvert medlem hadde én stemme for hvert selskap de styrte. Ansvaret for å velge direksjonsmedlemmene falt altså til de «ordinære medlemmene»⁴⁵.

Som sagt ble det også valgt en revisor ved disse møtene. Om akkurat dette er det ikke mye interessant som kan sies, men det kan hvertfall nevnes at hvilket som helst medlem av foreningen neppe kunne fylle denne rollen. Mest sannsynlig ønsket man noen som var godt kvalifisert til rollen. Dette betydde ikke nødvendigvis at de måtte ha

⁴³ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 2

⁴⁴ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 2 & 4

⁴⁵ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 4

en spesiell utdanning (noe som ble vanligere senere), men at de hadde god nok erfaring ved arbeidet. Noe som var vanlig blant norske selskaper på denne tiden⁴⁶. Ifølge møteprotokollene virker det som at dette ikke tok lang tid, og hadde et mindre fokus enn andre saker. Dessuten ble Sigurd Risting (som var utdannet lærer, og overlærer ved Skiringssal ungdomsskole) valgt til revisor alle de første årene, og foreningen så dermed lite bytte i revisorstillingen⁴⁷. Risting selv kom til å bli en sentral skikkelse i foreningen, da han både ble foreningens sekretær i 1918, og redaktør for *Norsk Hvalfangst-tidende* da foreningen kjøpte bladet i 1922⁴⁸.

En annen mulighet medlemmene hadde, som ikke nødvendigvis ble ført ned i noen lover eller vedtekter, var muligheten for å sitte i en *komité*. Her er det også viktig å påpeke at dette gjaldt *alle* medlemmene av foreningen, inkludert de som allerede satt i direksjonen. Flere direksjonsmedlemmer satt også i diverse komitéer, og komitéene førte som regel et nært samarbeid med foreningens bestyrer⁴⁹. Gjennom de første årene av foreningens virksomhet ble det satt ned noen få komitéer innad i foreningen, til utarbeidelse av forskjellige saker og spørsmål. Som et eksempel på komitéenes oppgaver og arbeidsmetode, kan man se på den første komitéen som ble satt ned. Denne hadde som oppgave å utarbeide et forslag til tariff for skyttere og bestyrere på fangstskipene. Komitéen holdt noen få møter for seg selv over en lengre periode, og leverte forskjellige forslag til bearbeidelse av direksjonen. Et ferdigutarbeidet forslag kom man ikke fram til før nesten ett år etter komitéen ble nedsatt⁵⁰. Mer angående akkurat dette ser jeg nærmere på i kapittel 6.

Naturligvis hadde alle medlemmer mulighet til å både delta i de forskjellige diskusjonene man hadde under møter, for å komme med sine egne meninger, men også å ta opp saker man mente var viktig, for eksempel gjennom å sende inn en henvendelse til direksjonen. Som et eksempel på akkurat dette, var det et skriv fra

⁴⁶ Gulbrandsen, 2014: 471-472 & 478

⁴⁷ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 5, 25 & 51; Aasvejen & Stauri, 1914: 35

⁴⁸ Tønnessen, 1967: 524-525

⁴⁹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 16 & 32

⁵⁰ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 16, 38-39 & 41-42; Ea L0003 – Protokol for komiteen til udarbeidelse af fellestarif for hyrer og parter.

foreningens medlem Haldor Virik som startet arbeidet med de ovenfornevnte tariffene. Det var ikke unaturlig at flere av foreningens sentrale oppgaver startet gjennom slike forslag fra medlemmene⁵¹.

Oppgavene som ikke ble utført av generalforsamling, falt naturligvis til direksjonen og bestyreren. Videre vil det være disse oppgavene som står sentralt, og som man også vil se, var foreningen naturligvis helt avhengig av disse partene for å fungere.

3.3.2 Direksjonen

Direksjonens hovedoppgave var å lede foreningen sammen med bestyreren.

Direksjonen skulle i begynnelsen bestå av 7 medlemmer, som alle hadde blitt valgt av generalforsamlingen. Medlemmene som ble valgt, ble valgt for ett år om gangen, og i tillegg var det bestemt at et visst antall direksjonsmedlemmer måtte gå av etter hvert år (antallet hang sammen med hvor mange direksjonsmedlemmer man hadde). Ved starten av hvert år ble det holdt en loddtrekning innad direksjonen, som bestemte hvem det var som skulle gå av ved valget. Dette betydde imidlertid ikke at man bare kunne sitte ett år i direksjonen, da det var mulig å bli stemt inn i direksjonen igjen. Allerede ved det første årsmøtet foreningen holdt ble både Peder Bogen og Håkon M. Wrangell valgt inn i direksjonen, selv om de hadde «tapt» loddtrekningen⁵². Etter at direksjonssetene var fylt, var det så opp til direksjonen selv å velge både en formann og viseformann for foreningen. Formannen skulle lede direksjonenes møter, men det var ikke uvanlig at han også ledet de ordinære medlemsmøtene. Om formannen ikke kunne møte, falt naturligvis hans rolle over på viseformannen. Som den første formannen ble P. Bogen valgt, mens Dannevig ble valgt som foreningens første viseformann⁵³.

Å lede foreningen innebar en hel haug med andre oppgaver som også måtte bli gjennomført, og flere av disse ble det direksjonen som var ansvarlige for. Bestyreren fikk en del andre oppgaver, men hadde i tillegg både et «sæte og stemme i

⁵¹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 18-21; Da L0001 – Korrespondanse, brev fra Haldor Virik datert 21. august 1912

⁵² A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 3 & 25

⁵³ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 3-4, 8, 38 & 40

direksjonen»⁵⁴ (bestyreren blir det sett nærmere på senere). Kanskje med unntak av bestyreren, så hadde direksjonen de fleste oppgavene i foreningen, og utenom at bestyreren hadde et sete i direksjonen, var de også tett knyttet på andre måter. Ansvaret for å i det hele tatt ansette en bestyrer falt til direksjonen, og det var også direksjonens ansvar å bestemme lønnen til bestyreren, og å utarbeide instruksjoner til ham. I tillegg til at direksjonen skulle ansette bestyreren, hadde de også muligheten til å gi ham avskjed, altså å si ham opp med en umiddelbar virkning. Dette kontra en oppsigelse med en oppsigelsestid, viser også godt hvordan det i bunn og grunn var direksjonen som var den «mektigste» parten i lederstillingen. Selv om direksjonen hadde denne muligheten, skal det meg bevisst aldri ha blitt tatt i bruk, i hvert fall ikke de første årene foreningen eksisterte⁵⁵.

Kanskje den mest omfattende oppgaven til direksjonen, gikk ut på at de skulle behandle diverse saker som ble forelagt både av bestyreren og de andre medlemmene i foreningen. For de fleste årene, med noen få unntak, ble det også holdt langt flere direksjonsmøter enn ordinære medlemsmøter⁵⁶. Naturligvis ble det dermed også diskutert langt flere saker av direksjonen, enn det ble diskutert på de ordinære medlemsmøtene. I tillegg var det også direksjonen som ble enige om hvilke saker som skulle bli tatt opp på medlemsmøtene, og når disse skulle være. Saker som enkelt kunne løses av direksjonen ble som regel løst på disse direksjonsmøtene, mens saker som var mer relevante for medlemmene generelt kunne bli tatt opp også på medlemsmøtene⁵⁷. Et godt eksempel på dette, som et senere kapittel vil ta for seg nærmere, var foreningens forhold til hvalloven av 1904 som skulle fornyes i 1913. Om man ser i protokollene både for direksjonsmøtene og medlemsmøtene, ser man at denne saken ofte ble nevnt i begge to, da dette var en viktig sak for alle medlemmene⁵⁸. Sakene som ble behandlet på disse møtene, vil det være vanskelig å kategorisere da de alle var så forskjellige fra hverandre. I bunn og grunn dreide disse sakene seg om alt foreningen

⁵⁴ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 3

⁵⁵ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 3

⁵⁶ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetningene for 1912, 1913 & 1914.

⁵⁷ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 13-15 & 17

⁵⁸ Ga L0001 – Fortegnelse over saker til direksjonsbehandling; A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 27

gjorde og tok for seg, enten dette var politiske saker, slik som hvalloven, markedsundersøkelser (se kapittel 5), eller korrespondanse med andre foreninger og forbund (se kapittel 6).

Utenom dette var direksjonen ansvarlig for en rekke andre «mindre» oppgaver (ikke mindre i den forstand at de ikke var viktige, men heller at de tar mindre plass i protokollene). Direksjonen var for eksempel ansvarlig for å føre opp budsjettet til foreningen, å føre protokoll over foreningens forhandlinger, og å bestemme foreningens årlige kontingent. Ikke minst var det direksjonens ansvar å planlegge de årlige generalforsamlingene, hvor man gikk gjennom årsrapportene og regnskapene, samt valgte nye direksjonsmedlemmer⁵⁹.

Som man ser hadde direksjonen et stort mangfold av forskjellige oppgaver å utføre, og de samarbeidet altså også nært med bestyreren. Her har det allerede blitt gitt et lite innblikk i bestyrerens rolle, men her er det langt mer som må vises fram. I tillegg vil det være interessant å se noe på hva foreningen ønsket ut av en bestyrer, og arbeidet som ble lagt ned i å ansette noen til denne rollen.

3.3.3 Bestyreren

Bestyrerens rolle var også mangfoldig, på lik linje med direksjonen, og det ble satt store forventninger til arbeidet hans. Bestyreren var også en av foreningens eneste faste ansatte, med unntak av revisoren og en senere ansatt sekretær. I bunn og grunn var det den daglige driften av foreningen bestyreren tok for seg⁶⁰.

En av bestyrerens mest sentrale egenskaper, var at han måtte ha gode språkkunnskaper, og flere av oppgavene hans var også nært knyttet disse egenskapene. Det var ikke uvanlig at bestyreren ble bedt om å oversette utenlandske tekster, slik som brev og artikler, slik at medlemmene med mindre språkkunnskaper også kunne lese seg opp på diverse saker⁶¹. Bestyreren reiste også på forretningsreiser til utlandet, for å undersøke markedsforholdene i andre europeiske land. Som et eksempel reiste foreningens bestyrer på en slik reise allerede i 1912, i en periode mellom november og

⁵⁹A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 3-4

⁶⁰ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 39

⁶¹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 11

desember. Informasjonen han fant ble så sendt ut til medlemmene i form av markedsberetninger, slik at de kunne bruke disse til å best mulig finne ut av hvor og når man burde selge produktene sine (dette går neste kapittel mer inn på)⁶².

Foreningens korrespondanse var det som regel bestyreren, eller hans sekretær (om bestyreren var utilgjengelig), som tok seg av. Det var bestyrerens oppgave både å lese og svare på det meste, og å melde dette videre til de dette ville være interessant for. Her gjaldt det også både korrespondanse med klienter, og andre parter av interesse innenfor Norges grenser, men også korrespondanse med mange parter av interesse i utlandet⁶³. Gjennom utenlandskorrespondansen gjør igjen språkkunnskapene seg gjeldende i bestyrerrollen, og viser igjen også hvor viktig denne egenskapen var. De fleste av disse oppgavene ble bestemt allerede under det første møtet som ble holdt, hvor foreningen ble grunnlagt. Selv om man altså visste hva man ønsket, hadde man fremdeles på denne tiden ikke ansatt noen til bestyrerrollen, noe som ble en av foreningens første oppgaver.

I sitt søk etter en bestyrer, engasjerte foreningen seg kjapt. Kort tid etter man hadde valgt en for- og viseformann utlyste foreningen stillingsannonser for bestyrerrollen i flere aviser⁶⁴. Foreningen fikk inn mange henvendelser, og allerede mot slutten av april ble det meldt om at flere søknader hadde blitt tatt ut til nærmere undersøkelser. Den endelige beslutningen for hvem som skulle trå inn i bestyrerrollen, kom likevel ikke før i starten av juni⁶⁵. Stillingen må ha vært ettertraktet, og flere titalls søkere henvendte seg til foreningen i håp om å få stillingen. Man hadde altså mange man kunne velge fra, noe som bringer opp spørsmålet om nøyaktig hva foreningen var på utkikk etter, og hvorfor man til slutt valgte den man valgte⁶⁶.

⁶² A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 22 & 24

⁶³ Da L0001 – Korrespondanse, brev til Maurer y Cia datert 18. november 1912, brev til Messieurs Banque de Commere de l'Azzoff Don datert 14. oktober 1912, brev til Dannevig datert 24. desember 1912, brev til O. A. Larsen datert 9. september 1912; Da L0002 – Korrespondanse A-G, brev til Andrea Agostinelli datert 6. oktober 1913

⁶⁴ Ea L0001 - Søknader på stillingen som bestyrer av Den Norske Hvalfangerforening 1912: Brev fra Torbjørn Næss datert 16. mars 1912, Brev fra Alf Chr. Nielsen datert 14. mars 1912

⁶⁵ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 8-9

⁶⁶ Ea L0001 - Søknader på stillingen som bestyrer av Den Norske Hvalfangerforening 1912

Foreningen så etter flere egenskaper hos søkerne av stillingen. Først og fremst ønsket de en «dyktig forretningsmann», og det var også viktig at søkeren hadde gode språkkunnskaper, slik det ble vist tidligere. Språkkunnskapene var også noe av det første som ble nevnt i stillingen, og det er klart at dette ble sett på som en av de viktigste, om ikke den viktigste, egenskapen ved bestyreren. I tillegg var det viktig at vedkommende hadde en utdanning innenfor handelsvirksomhet, og om man allerede hadde kjennskap til oljebransjen ble det også sett på som positivt⁶⁷.

Med så mange søkere, kan det være interessant å se nærmere på noen av de som ikke ble valgt, siden dette også kan gi et innblikk i hva foreningen var på utkikk etter. Et aspekt ved flere søknader man kjapt ser, er at en av flere grunner til at noen ikke ble valgt, var alderen deres. Dette henger nok sammen med at man ønsket en «dyktig» forretningsmann, og dermed først og fremst noen med god erfaring. De yngste av søkerne hadde åpenbart mindre erfaring enn noen av de eldre søkerne, og det kan virke som at foreningen i praksis søkte etter eldre menn⁶⁸. Et annet aspekt det ble viktig å se på, var lønnen søkerne krevde. Stillingsannonser hadde nevnt at søkerne selv måtte komme med et lønnsforslag, og foreningen ønsket naturligvis ikke å ansette noen som krevde for mye. Søknadene viser et stort sprang i ønsket lønn fra noen få tusen til 20 000 kr i året (her er det ikke regnet med inflasjon). Som et eksempel må kravet på 20 000 kr ha vært alt for mye, da dette ble notert ned som en av grunnene til at mannen som krevde det ikke ble ansatt⁶⁹.

Til slutt endte det med at O. A. Larsen, som hadde arbeidet en lengre periode i Hamburg, ble ansatt som bestyrer for foreningen, med en lønn på 12 000 kr i året⁷⁰. Dette var en stilling han holdt fram til 1916, da han sluttet i foreningen for å drive med annen virksomhet⁷¹. Larsens kvalifikasjoner er det dessverre vanskelig å si mye om. Søknaden hans ligger ikke sammen med de andre søknadene i arkivet, og må dermed

⁶⁷ Norges Handels og Sjøfartstidende, 1912.

⁶⁸ Ea L0001 - Søknader på stillingen som bestyrer av Den Norske Hvalfangerforening 1912: Brev fra Einar K. datert 24. mars 1912.

⁶⁹ Ea L0001 - Søknader på stillingen som bestyrer av Den Norske Hvalfangerforening 1912: Brev fra Thomas Schlytter datert 20. mars 1912; Norges Handels og Sjøfartstidende, 1912.

⁷⁰ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 9; Tønnessen, 1967: 523

⁷¹ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1916

enten ligge i en boks jeg ikke har sjekket, eller ikke ligge i arkivet i det hele tatt. Det er hvertfall ganske sikkert at han hadde gode kvalifikasjoner, siden det endte med at nettopp han ble valgt til stillingen. Det beste man har å gå på, er dermed hva Tønnessen allerede har skrevet om Larsen.

Ifølge Tønnessen kom Larsen, på den tiden, fra Hamburg, hvor han hadde arbeidet i flere år ved forskjellige handelshus. I tillegg hadde han under denne tiden også reist mye rundt i Europa for disse forskjellige handelshusene, noe som altså ga ham et nært kjennskap til flere land og byer i Europa. Larsen var født i 1868, og var dermed rundt 44 år da han tiltrådte stillingen⁷². Om Larsen originalt var født og oppvokst i Hamburg, eller om han egentlig kom fra Norge er uklart, men med tanke på at han kunne norsk flytende (som man ser fra flere av brevene, rapporten og annet som han skrev), ville det ikke vært overraskende om han var norsk. Naturligvis var han også god i tysk, og i tillegg hadde han gode språkkunnskaper i både engelsk og fransk, noe som også viser seg i foreningens korrespondanse⁷³. Utdannelsen hans står det imidlertid ikke noe om hos Tønnessen, og jeg har heller ikke funnet noe i arkivet som sier noe om utdannelsen hans. Uansett kan man trygt regne med at han må ha hatt en tilfredsstillende utdanning, i og med at han både hadde arbeidet i diverse handelshus, men også fordi han faktisk ble ansatt. Det er dermed lite tvilsomt at han ikke hadde en eller annen utdanning innen handelsvirksomhet.

Med tanke på at lønnen hans ble mye høyere enn det mange av søkerne hadde krevd, kan man stille seg spørsmål ved hvorfor Larsen ble valgt framfor disse. Dette er det dessverre umulig å svare på uten tilgang til Larsens søknad og kvalifikasjoner, men man kan regne med at disse kvalifikasjonene må ha vært bedre enn hos de andre søkerne, og foreningen mente Larsen var verdt den lønnen han fikk.

Så langt har kapittelet lagt fram de viktigste oppgavene til generalforsamlingen, direksjonen og bestyreren. Flere av disse oppgavene ble satt ned under grunnleggelsen

⁷² Tønnessen, 1967: 523

⁷³ Da L0001 – Korrespondanse, brev til Messieurs Banque de Commere de l’Azzoff Don datert 14. oktober 1912, brev til Dannevig datert 24. desember 1912, brev til O. A. Larsen datert 9. september 1912; Da L0002 – Korrespondanse A-G, brev til Andrea Agostinelli datert 6. oktober 1913

av foreningen, i form av foreningens statutter. Videre i kapitlet vil det være disse som står sentralt.

3.4 Foreningens statutter

Til sammen hadde Hvalfangerforeningen totalt 13 statutter, som man hadde kommet fram til under grunnleggelsen av foreningen. Det vil være lite hensiktsmessig å gå nøye gjennom alle disse, og det vil heller være mer interessant å se nærmere på noen av de viktigste. Det som går igjen mest i statuttene, handlet for det meste om foreningens oppbygning. Altså hvilken inndeling man hadde av medlemmene (direksjonen og generalforsamling), hvem som kunne være medlemmer, og hvilke oppgaver disse partene hadde. Kort fortalt dreier flere av disse paragrafene seg om hvordan foreningen fungerte. Dette har allerede blitt gått gjennom ovenfor, så det vil være lite interessant å se på akkurat dette igjen⁷⁴. Mer interessant vil være noen av paragrafene det ikke allerede har blitt sett på, og jeg starter med den første av disse, som jeg også vil argumentere for er den viktigste av dem.

Den første paragrafen, og dens underkategorier, handlet om hvilken virksomhet og konkrete oppgaver man ønsket at foreningen skulle ta for seg. Det som først og fremst står fram som det mest sentrale i denne virksomheten, var at man ønsket å opprettholde medlemmenes interesser. Dette nevnes eksplisitt i noen av punktene, som f.eks. i det første (punkt a): «At arbeide for medlemmernes fælles og likestilte interesser (...)»⁷⁵, men selv punktene som ikke nødvendigvis nevnte «interesser» direkte, var på mange måter fremdeles en del av medlemmenes interesser. Som et eksempel på akkurat dette, satte foreningen seg et mål om at den skulle følge med på prisbevegelsene (for hvalolje), og arbeide for en størst mulig stabilitet i oljeprisene⁷⁶. Selv om det her ikke direkte ble nevnt «interesser» i denne sammenhengen, er det fremdeles åpenbart at dette var en av medlemmenes største interesser. Tross alt var ønske om stabile oljepriser en av de viktigere drivkreftene bak foreningen i første

⁷⁴ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1-5 & 7-8

⁷⁵ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1

⁷⁶ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1

omgang, og skulle vise seg å bli ett av foreningens viktigste formål⁷⁷. Dermed kan man si at foreningens «hovedoppgave» først og fremst var å opprettholde medlemmenes interesser, men at det var flere enn én måte å gjøre dette på.

Om man ser tilbake til punkt a, nevnes det også at man ønsket å få medlemmenes produkter både anbefalt og innført på verdensmarkedet. Dette viser først og fremst at man ønsket å utvide markedet sitt, men viser også godt den andre sentrale delen av foreningens virksomhet; nemlig det internasjonale preget. Dette «internasjonale preget» er noe som går igjen i flere av statuttene, og som det ble sett på tidligere, var dette også nært knyttet bestyrerens rolle. Finn Olstad referer også til foreningens internasjonale preg som en av foreningens mest grunnleggende formål, på lik linje med målet om stabile priser, som ble nevnt ovenfor⁷⁸. At det internasjonale preget var en helt sentral side ved foreningens virksomhet, er dermed helt åpenbart. Dette er også noe flere av de senere kapitlene vil gå nærmere inn på.

En siste tendens som går igjen i foreningens virksomhet, er innsamling av diverse «materiale» og statistikk. Kapitlet har allerede så vidt vært innom dette ovenfor, når det ble nevnt at foreningen skulle følge med på prisbevegelser. Det er likevel mer enn kun dette foreningen skulle gjøre, når det gjaldt slik statistikk. I tillegg til prisbevegelser, skulle også foreningen f.eks. samle inn materiale til belysning av fettstoffenes anvendelse på verdensmarkedet, og føre statistikk over produksjon og omsetning⁷⁹. Igjen ser man eksempler på hvordan foreningen skulle opprettholde medlemmenes interesser, og hvordan man hadde et fokus på de internasjonale forholdene og da spesielt verdensmarkedet. Det er ingen tvil om at slik statistikk ville være til nytte for foreningen og dens medlemmer.

Foreningens virksomhet var på noen måter mangesidig, med flere ting man konsentrerte seg om, slik som å føre statistikk, og å arbeide for å få sine produkter inn på stadig nye markeder. Hovedsakelig ser man imidlertid at den aller viktigste oppgaven til foreningen helt klart var å opprettholde medlemmenes interesser, da disse andre

⁷⁷ Tønnessen, 1967: 522; Olstad, 1995: 222

⁷⁸ Olstad, 1995: 222

⁷⁹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1-2

oppgavene også kan plasseres under dette. Noen konkrete eksempler på hvordan foreningen prøvde å oppnå disse målene, vil stå sentralt i de neste kapitlene.

3.5 Oppsummering

Den norske hvalfangerforening ble stiftet den 6. mars 1912 under et møte mellom flere av de norske hvalfangstredene. Bakgrunnen for stiftelsen var den dystre situasjonen hvalfangsten fant seg i på denne tiden, med lave og ustabile oljepriser, og vanskeligheter for å selge oljen. I tillegg hadde allerede andre grupper innen både sjøfarten og andre sektorer begynt å organisere seg, og noen, spesielt Dannevig, mente at hvalfangsten lå etter i denne utviklingen. Det ble her også vist fram at Den norske hvalfangerforeningen ikke var første gangen de norske hvalfangstselskapene hadde stått samlet, noe de allerede hadde gjort i 1904 og 1911, gjennom Norsk hvalfangerforeningen og Hvalfangernes Assuranceforeningen.

Foreningen var hovedsakelig delt i tre «parter»; generalforsamlingen, direksjonen og bestyreren, som alle hadde forskjellige oppgaver man måtte utføre.

Generalforsamlingen, altså medlemmene generelt, hovedoppgaver innebar å betale en årlig kontingent og å stemme på hvilke medlemmer som skulle sitte i direksjonen.

Direksjonen på sin side skulle lede foreningen, noe som ble gjort i et samarbeid med bestyreren. Direksjonen valgte en for- og viseformann for regjeringen, og tok for seg de aller fleste saker som ble tatt opp i foreningen. Bestyreren, som var fast ansatt ved foreningens kontor, tok for seg den daglige driften av foreningen. Han tok imot og svarte på korrespondanse, oversatte diverse tekster og skrivelser, og reiste innimellom ut på forretningsreiser for foreningen, for å undersøke de utenlandske markedene.

Under foreningens første møte, ble også foreningens statutter ført opp. Disse omhandlet både hvordan foreningen skulle være bygd opp, og hvordan den skulle fungere, men også hvilke mål foreningen skulle ha, og hva man ønsket at den skulle gjøre. Dette innebar f.eks. at man skulle føre en oversikt over markedenes prisbevegelser, få medlemmenes produkter anbefalt og innført på nye markeder, og å arbeide for medlemmenes interesser. Det sistnevnte kan også sies å være essensen av målene, da alle de andre målene på en eller annen måte kan sies å være en del av

medlemmenes interesser. Foreningens hovedmål kan dermed sies å være å arbeide for medlemmenes interesse, med et hovedfokus på salgsvirksomhet. Hvordan de kunne oppnå disse målene, var det likevel mange måter å gjøre på. Videre i denne oppgaven vil søkelyset settes på akkurat noen av disse «metodene» de tok i bruk.

4 Foreningens markedsvirksomhet

4.1 Innledning

Flere av foreningens statutter handlet om de forskjellige sidene ved selskapenes produkter. Dette innebar for eksempel å få anbefalt disse produktene inn på verdensmarkedet, at foreningen konstant skulle følge med på forskjellige prisbevegelser, og ikke minst at man skulle arbeide for en stabil oljepris. Utfra disse målene, samt flere andre relaterte mål, virker det som at de forskjellige sidene ved salg var et omfattende arbeid for foreningen. Et spørsmål man så kan stille seg, er hvor godt foreningen fulgte opp disse målene. Hva gjorde man spesifikt for å følge opp disse målene, og virker det som at dette ga effekten man håpet på? Slike spørsmål vil stå sentrale videre i dette kapitlet, som har som mål å undersøke noen av sidene ved foreningens arbeid, spesielt når det gjaldt oppgaver som hadde med markedene å gjøre.

Kapitlet vil hovedsakelig ta for seg to aspekter ved foreningens salgsinteresser. Det første av disse er målet om å oppnå et stabilt prisnivå med så høye priser som mulig, mens det andre målet handler om foreningens interesse av å få innført norske hvalprodukter på nye markeder. Det fantes flere måter foreningen prøvde å oppnå begge disse målene, med forskjellig effekt og resultater

4.2 Stabilt prisnivå

En av de antageligvis viktigste oppgavene foreningen fikk, var å arbeide for stabile oljepriser. Forrige kapittel så på hvordan oljeprisene rundt 1910 var en av de bakenforliggende grunnene til at man bestemte seg for å danne en forening i førsteomgang, og dermed er det ikke rart om akkurat dette ble en av foreningens viktigste prinsippaker. Hvordan man skulle arbeide for noe slikt var det ikke nødvendigvis én enkel løsning på, og det var flere grep foreningen kunne prøve seg på. To av disse løsningene, som kan fungere som gode eksempler på hvordan foreningen

arbeidet for stabile priser, er felleskontrakten man utarbeidet i 1913, og innskrenkningen av bardeproduksjon for sesongen 1913/14⁸⁰.

4.2.1 Felleskontrakten og innskrenkningen av bardeproduksjonen

Utarbeidelsen av felleskontrakten tok opp mye av foreningens tid, og kanskje spesielt direksjonens og bestyrerens. Tanken bak forslaget var først og fremst at det skulle være et forsøk på å påvirke oljeprisene. Dette innebar hovedsakelig et håp om en prisstigning på oljen, men like viktig var håpet om å stabilisere prisene⁸¹. Samtidig håpet man også på at en slik kontrakt ville være til fordel både for selgerne og kjøperne. Flere kjøpere ble også brukt aktivt i utarbeidelsen av kontrakten, ved at de så over utkastene og ga sine tanker om dem⁸². Likevel kan det virke som at kontrakten på mange måter var mer gunstig for selgerne. At den endte opp med å bli gunstigere for selgerne var heller ikke rart, i og med at det var nettopp disse som lagde den. Selgerne ville naturligvis prioritere sine egne interesser.

Etter en lang tid med bearbeidelser og et flertalls møter, var kontrakten endelig klar sommeren det samme året man startet arbeidet. Foreningen anbefalte på sitt sterkeste at alle medlemmene tok kontrakten i bruk, og ønsket også i tillegg at hvalfangstselskapene som sto utenfor foreningen også skulle bruke den nye kontrakten⁸³. Dette viser godt det samarbeidet man ønsket å oppnå ved grunnleggelsen av foreningen, hvor man var nødt til å stå sammen for å oppnå målene sine. Man hadde et håp om at samarbeidet mellom selskapene ville gi gunstige resultater for alle, noe konkurranse ikke ville føre til. Samtidig er det også kanskje naturlig at man ønsket at andre selskaper også skulle gjøre som foreningen, da dette på sin side ville redusere konkurransen mellom selskapene i foreningen og de utenforstående selskapene.

Noe kort om kontraktens innhold må nevnes, slik at man kan få et helhetlig bilde av kontraktens hensikt. Hovedprinsippet ved kontrakten var salg av «hele ladninger», som vil si at kontrakten skulle innebære en hel sesongs produksjon til et bestemt

⁸⁰ Olstad, 1995: 222

⁸¹ Olstad, 1995: 222; Tønnessen, 1967: 524

⁸² Da L0002 – Korrespondanse A-G, brev fra Lars Bjercke datert 2. januar 1913, og brev til Lars Bjercke datert 24. januar 1913.

⁸³ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 41

skip/stasjon. I stedet for å fylle inn hvor mye av produksjonen som skulle selges, skulle man i stedet fylle inn navnet på skipet/stasjonen oljen ble produsert i. Trolig må dette ha vært et forsøk på å sikre seg at man fikk solgt all oljen man produserte, slik at man ikke ble sittende igjen med noe. Her er det viktig å huske på den dystre situasjonen hvalfangerne fant seg i på denne tiden, hvor man sleit med å få solgt oljen⁸⁴. Ved å avtale et salg på hele produksjonen på forhånd, ville man dermed sikre seg at man fikk avsatt all oljen man produserte. Andre aspekter ved oljesalget som kontrakten la vekt på var f.eks. kvantiteten av oljen man *forventet* skulle bli produsert, kvaliteten på oljen ved salget, prisene oljen skulle selges til (som også skulle fylles inn ved signeringen), og ansvaret til de forskjellige partene⁸⁵. Det ble tidligere nevnt at en av hensiktene ved kontrakten var at den skulle være til fordel for både kjøperne og selgerne, men utfra selve kontrakten virker det helt klart at den er mest vinklet mot selgernes posisjon. Som eksempler på dette kan man se til kvantiteten man ble enig om på forhånd. Kontrakten spesifiserte at selgeren på ingen måte var bundet av kvantiteten man ble enig om, og at man dermed ikke kunne garantere at det ble produsert et likt antall som man ble enige om. Kjøperen var fremdeles bundet til å måtte kjøpe oljen, uansett hvor mye dette måtte bli ved sesongens slutt⁸⁶.

Noe mer inn på det rent tekniske ved kontrakten vil jeg ikke gå inn på her, siden det er effekten på oljeprisene jeg ønsker å undersøke. En full gjennomgang av kontrakten vil dermed falle noe utenfor denne oppgaven. Før det blir sett nærmere på kontraktens betydning, vil jeg først gi en gjennomgang av foreningens mål om å innskrenke produksjonen av hvalbarder.

Hvalbarder («tennene» som noen hvaler bruker til å filtrere ut mat fra vann) var et av de mange hvalproduktene hvalfangstselskapene produserte. Prisene på disse hadde falt kraftig rundt 1913, og fortjenesten på produktet ville ikke ha vært høy nok til å dekke arbeidsomkostningene. For å heve prisene, og forhåpentligvis stabilisere dem, trengte man å gå drastisk til verk. Det var akkurat dette Thor Dahl pekte på, da han henvendte

⁸⁴ Tønnessen, 1967: 522

⁸⁵ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 33-37; A L0008 – Årsberetninger og regnskap 1912-1960: Årsberetning for 1913.

⁸⁶ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 34

seg til foreningens direksjon høsten 1913, med sitt forslag om en innskrenkning av bardeproduksjonen. Dahl mente at den beste måten å oppnå prisene man ønsket, var at alle selskapene gikk sammen om å ikke ta med seg en eneste barde hjem fra fangsten. Han ønsket altså ikke at man kun skulle redusere antallet barder man tok med, men heller at man skulle stoppe produksjonen helt for hele sesongen. I tillegg var det viktig at alle solgte bardebeholdningene man allerede hadde for den samme prisen. Denne prisen skulle helst settes langt høyere enn bardene gikk for på markedet på tiden, nærmere prisene man var vant til fra før⁸⁷.

Forslaget fikk generelt støtte fra både direksjonen og flere av foreningens medlemmer, og man kom noenlunde kjapt til en konklusjon angående saken. Etter et møte i oktober ble man enige om å gå inn for Dahls forslag, med kun noen få endringer. Dahl hadde som sagt ønsket en fullstendig stopp på bardeproduksjonen, noe som innebar alle hvalsortene som ble fanget. Akkurat slik gikk det nødvendigvis ikke. Flere medlemmer sto fast ved at en full stopp var urealistisk, og at det fremdeles burde være tillatt å ta med seg et mindre antall barder hjem. En betydelig innskrenkning skulle det likevel bli. Allerede før man kom fram til en enighet innad i foreningen, hadde flere av rederne allerede gitt beskjed til ekspedisjonene sine om at de ikke skulle ta noen knølhvalbarder. Det var klart at flere av foreningens medlemmer dermed så på Dahls forslag som nødvendig for å verne om bardeprisene. I tillegg kom man også til enighet angående prisene de allerede lagrede bardene skulle selges for, som ble satt til prisene Dahl allerede hadde foreslått. Det var viktig at alle holdt seg til disse prisene, og så vidt det var mulig, at man ikke solgte noe til lavere priser. Medlemmene ble også anbefalt å ikke selge bardene sine det kommende året, siden man forventet en betydelig prisøkning på et senere tidspunkt, på bakgrunn av innskrenkningen⁸⁸.

4.2.2 Oppnådde de et stabilt prisnivå?

Spørsmålet man så sitter igjen med, er om foreningen faktisk greide å oppnå målet sitt om stabile prisnivåer, både for oljens del og for bardene. Først og fremst skal det

⁸⁷ Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927: Brev fra Thor Dahl, uten dato.

⁸⁸ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 43-44.

nevnes at oljemarkedene faktisk stabiliserte seg noe etter foreningens grunnleggelse, og at oljeprisene i tillegg begynte å stige. Som et eksempel hadde prisen på sitt laveste ligget på rundt 17£ i 1912, mens den steg til nærmere 24£ i perioden 1913-14⁸⁹. Hva var så Hvalfangerforeningens rolle i denne prisstigningen?

Nøyaktig hvor viktig foreningen var når det gjaldt prisstigningen på hvaloljen er det vanskelig å svare på. Felleskontraktens bruk i praksis har jeg ikke noen kilder eller data på, og det blir dermed vanskelig å si noe om effekten av disse kontraktene. Kontraktene skal ha vært tatt i bruk ved flere salg, ifølge et sitat Olstad siterer, ble kontrakten «trods sine strikte kondisjoner med held drevet igjennom ved flere salg.»⁹⁰ At den med hell ble drevet gjennom, tyder på at man ikke fikk brukt kontrakten like mye som man hadde håpet, likevel var man fremdeles håpefulle til kontrakten, og håpet på at den kunne oppnå en mer «almindelig anvendelse.» Det ble også påpekt at kontrakten møtte motstand hos flere kjøpere, på bakgrunn av flere bestemmelser i den. Disse «bestemmelsene» må trolig ha vært punktene som klart favoriserte selgerne ovenfor kjøperne (som ble vist ovenfor)⁹¹. Når man tydeligvis sleit med å få brukt kontrakten like mye som man hadde håpet, kan man sette spørsmålsteget ved hvor effektiv den kan ha vært for å stabilisere oljeprisene. Det er vanskelig å se for seg at en kontrakt som ble lite brukt kan ha hatt noen stor påvirkning på prisene. Uansett må det også nevnes at foreningen var fornøyd med oljeprisene de første årene etter innførelsen av kontrakten, men hvor sentral kontrakten var for disse prisene, er det som sagt vanskelig å svare på⁹². Hvis det i tillegg finnes andre grunner som kan være med på å forklare prisstigningen, vil dette medføre at det virker enda mindre sannsynlig at kontrakten kan ha hatt en betydningsfull effekt på prisene. Dette er noe jeg kommer tilbake til senere i kapitlet.

Foreningens formann, Peder Bogen, skal på et tidspunkt ha hevdet at foreningen hadde en positiv effekt på prisnivåene⁹³. Sigurd Risting, som senere ble foreningens sekretær, hadde også skrevet at foreningen (sammenslutningen av hvalfangerselskapene) hadde

⁸⁹ Tønnessen, 1967: 501-502

⁹⁰ Olstad, 1995: 222 (sitatet er hentet fra sirkulæret som henvises under)

⁹¹ Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927, sirkulær til medlemmene datert 4. februar 1914.

⁹² A L0008 – Årsberetninger og regnskap 1912-1960: Årsberetning for 1913, 1914 & 1915.

⁹³ Olstad, 1995: 222-223; A L0008 – Årsberetninger og regnskap 1912-1960: Årsberetning for 1913.

satt en stopper for prisfallet på hvaloljen, men han la også vekt på noen andre forklaringer som kunne ha vært viktige, om ikke viktigere; nemlig en høstning av «de ledende oljeholdige frø» som ikke ble like stor som man forventet, og de nye herdningsfabrikkene som opptrådte som kjøpere⁹⁴. Det er altså mulig at foreningen hadde en eller annen innflytelse på oljeprisene, men det virker lite realistisk at felleskontrakten var en av hovedfaktorene her.

Innskrenkningen av bardeproduksjonen hadde nok i hvert fall ikke en effekt på oljeprisene, da disse var to helt forskjellige produkter. Spørsmålet blir dermed heller om dette hadde en effekt på markedet for barder. Dette viser også godt at det ikke bare var hvaloljeprisene man var opptatt av, men naturligvis også prisene på de andre produktene man hadde muligheten til å utvinne fra hvalen.

Ifølge foreningen selv, skal faktisk forsøket på å påvirke bardeprisene ha virket. Etter at man hadde blitt enige om å innskrenke produksjonen kraftig, å vente med å selge ladningene sine, og å holde fast ved prisene man ønsket, ble disse beslutningene offentliggjort i utenlandske fagblader. Etter dette så man «snart en gavnlige indflydelse paa bardepriserne», og prisene hadde allerede begynt å stige ved utgangen av det samme året⁹⁵. Det kunne virke som at foreningen hadde greid å påvirke prisene, men det skulle vise seg at det ikke gikk så godt som man hadde håpet. Prisene endte stort sett med å holde seg lave gjennom både 1914 og 1915, og begge årene var kjennetegnet ved få bardesalg. Ifølge statistikk foreningen hadde fått samlet inn ser man også at prisene stort sett holdt seg ganske lave i denne perioden⁹⁶. Selv om prisene i 1914 hadde steget noe fra 1913, var de fremdeles mye lavere enn de hadde vært årene før foreningens grunnleggelse⁹⁷.

Det kan virke som at foreningen ikke greide å få noen stor påvirkning på bardeprisene, selv om det kanskje så noe lyst ut til å begynne med. Prisene holdt seg stadig lave, og det ble totalt sett få salg av barder fra medlemmenes side. Noe som hadde vært interessant å se på, er hvorfor prisene ikke begynte å stige. Dette er ikke noe jeg har

⁹⁴ Tønnessen, 1967: 524

⁹⁵ A L0008 – Årsberetninger og regnskap 1912-1960: Årsberetning for 1913.

⁹⁶ A L0008 – Årsberetninger og regnskap 1912-1960: Årsberetning for 1913, 1914 & 1915.

⁹⁷ Ia L0001 – Salg av hvalolje 1907-1939: Bardepriser 1907-1916.

grunnlag for å gjøre her, og det er i tillegg ikke særlig rom til å gjøre en slik analyse. Det er kanskje for eksempel mulig at utbruddet av første verdenskrig hadde et innslag på prisene i starten, og at det dermed var lite foreningen kunne gjøre med dem. Så klart er ikke dette noe jeg kan svare sikkert på, og det er heller ikke min hensikt å påstå at dette var en av grunnene til at prisene holdt seg lave. Den eneste hensikten ved dette, er å påpeke det som en kanskje mulig faktor for prisenivået.

Tidligere ble det i sammenheng med oljeprisene nevnt at det fantes andre mulige forklaringer på oljens prisstigning. Her ble det hovedsakelig lagt vekt på to faktorer; oljeholdige frø, og herdningsindustrien. For å få et mer komplett bilde av foreningens betydning for oljeprisene, vil det være nødvendig med en gjennomgang av disse to forklaringene.

Prisen på hvaloljen generelt, ble bestemt av prisen på mange av de andre oljesortene på markedet. Den kanskje viktigste av disse var linsedolje/linolje, en olje som er produsert fra frøene til linplanten. Oljen ble hovedsakelig produsert utenfor Europa, og måtte importeres til det europeiske oljemarkedet. En av de viktigste sidene ved denne oljen, var betydningen den hadde på akkurat dette markedet. Linoljens betydning ville dermed naturligvis også ha en veldig stor betydning for hvaloljens pris. Om prisen på linoljen sank, ville også prisen på hvaloljen synke. Dette var noe man så tidlig på 1900-tallet, hvor en stor innførsel av denne oljen og en lav pris førte til at prisen på hvaloljen også gikk kraftig nedover. Linoljen var fremdeles avhengig av gode vekstforhold, og en dårlig høsting av frøene ga tydelig utslag på oljemarkedet. En dårlig høsting av frøene ga en mindre innførsel av oljen på markedet, som både førte til en høyere pris på linoljen og på de andre oljene på markedet⁹⁸.

Man fikk likevel et slags unntak fra denne «regelen» rundt 1913, hvor man etter en kort periode med dårlige høstninger av linfrø, igjen opplevde en god høst. Man ville tro at dette gode resultatet dermed førte til at hvaloljeprisene ville falle kraftig, men slik gikk det i realiteten ikke. Overraskende nok fikk man ikke et så stort prisfall man kunne

⁹⁸ Tønnessen, 1967: 501

forvente fra en slik situasjon, noe som overrasket selskapene. Grunnen til dette ligger i det neste punktet, nemlig ekspansjonen av den nyoppfunne herdningsindustrien⁹⁹.

Hvordan man tok i bruk oljer og fett endret seg drastisk på starten av 1900-tallet. Det meste av oljen og fettene som ble solgt på verdensmarkedene var av typen som var flytende, mens resten hadde en fast form. Rundt den samme tiden fant man også utviklingen av *herdningsindustrien*, som innebar at man bearbeidet den flytende oljen på en spesiell måte, som ga den en fast form. Olje og fett med en fast form var en høyt etterspurt vare, og representerte kun ca. 1/3 av olje- og fettmarkedet. Følger man dermed den grunnleggende tanken om tilbud og etterspørsel, vil en høy etterspørsel og et lavt tilbud gi høye priser. Herdningsindustrien hadde muligheten til å endre denne situasjonen. Ved å behandle den flytende oljen, kunne man innføre mer olje og fett av fast form på markedet. Akkurat her gjorde hvaloljen seg gjeldende. Herdningsindustrien kunne blant annet ta i bruk hvaloljen til å produsere mer olje og fett med fast form, noe den lave prisen (sammenlignet med andre oljer) som hvaloljen hadde, var godt egnet for. På denne måten ble hvalfangsten og fettindustrien også knyttet enda nærmere hverandre. Ekspansjonen av herdningsindustrien kan dermed være med på å forklare ekspansjonen innen hvalfangsten i denne perioden, og de mer stabile oljeprisene. Det ble stadig satt opp nye fabrikker, som videre betydde at hvalfangstselskapene stadig fikk flere kjøpere. Dette betydde også at det ble en økt etterspørsel på hvaloljen, og prisene ville naturligvis stige noe, og kanskje til og med holde seg mer stabile¹⁰⁰.

En faktor som også vil være verdt å nevne her, som ikke ble nevnt tidligere var opprettelsen av Sandefjord Børs sommeren 1912. Grunnen til at dette ikke nevnes før nå, er fordi det virker som den egentlig ikke hadde en direkte tilknytning til foreningen. Likevel var den fremdeles nært knyttet hvalfangstindustrien, da flere sentrale medlemmer av foreningen var med på opprettelsen av børsen, slik som foreningens formann Peder Bogen. Forslaget om en slik børs ble lagt fram allerede i 1911, året før foreningen ble opprettet. Et av formålene ved en slik opprettelse var å stabilisere oljeprisene, ved at man skulle kunne kontrollere prisene mer, gjennom offentlige

⁹⁹ Tønnessen, 1967: 501-502

¹⁰⁰ Tønnessen, 1967: 498-501

notasjoner. I realiteten fikk ikke børsen noen særlig stor betydning for byen, og dermed fikk den nok også lite betydning for hvalfangsten og hvaloljeprisene¹⁰¹.

Så langt har det altså blitt vist at Foreningen var interessert i å prøve og påvirke prisene på de forskjellige produktene som medlemmene produserte. Hovedsakelig var det så naturligvis oljeprisene man var mest opptatt av, men som vi også har sett engasjerte man seg for eksempel også i bardeprisene. Vi har også sett at foreningen prøvde å påvirke disse prisene på flere måter, slik som felleskontrakten for oljesalg, og innskrenkingen av bardeproduksjonen, samt å holde tilbake bardeladningene sine og kun selge dem til avtalte priser. I tillegg kan man også se på børsen som ble opprettet i Sandefjord som et forsøk på å påvirke prisene, selv om dette ikke nødvendigvis var fra foreningens side. Flere av foreningens sentrale medlemmer var likevel en del av dette arbeidet, og det var klart at det fremdeles var et forsøk fra hvalfangstredernes side på å påvirke prisene.

Effekten av disse forsøkene virker likevel minimal. Selv om man faktisk fikk tatt i bruk felleskontrakten, ble den ikke brukt like mye som foreningen hadde håpet på. Bardeprisene så kun en liten prisstigning like etter man gikk inn for innskrenkingen, mens prisene etter dette stadig holdt seg lave i flere år. Børsen fikk nok også lite betydning for prisene, slik den fikk for byen generelt. Dermed er nok de fleste forklaringene for prisnivåene på hvaloljen å finne andre steder, og hovedsakelig hos høstningene av de oljeholdige frøene, slik som linoljen, og ekspansjonen av herdningsindustrien med utbygninger av flere fabrikker som kunne ta i bruk hvaloljen.

En tredje faktor som Tønnessen trekker fram, som også kan være med på å forklare prisstigningen, var det nye markedet i Tyskland. Norske hvalfangstselskaper hadde på tiden rundt prisstigningen begynt å avsette mer olje i Tyskland, som på denne måten opptrådte som en stor kjøper. Salget til Tyskland blir spesifikt nevnt av Tønnessen som en av grunnene til at prisene steg¹⁰². Videre skal vi også se at Tyskland var et av markedene som foreningen aktivt undersøkte.

¹⁰¹ Olstad, 1995: 222; Tønnessen, 1967: 523-524

¹⁰² Tønnessen, 1967: 502

4.3 Innarbeiding av produktene på nye markeder

4.3.1 Markedsberetninger

For at hvalfangstredene skulle kunne selge produktene sine til en best mulig pris, så var det viktig at de på en eller annen måte kunne skaffe seg en oversikt over prisene på de forskjellige markedene. I tillegg måtte de også kunne skaffe seg informasjon om prisbevegelsene, slik at de kunne vite om de kunne forvente bedre priser senere. Akkurat dette ble en av de flere sentrale oppgavene til Hvalfangerforeningen.

Foreningen hadde flere måter de samlet inn denne informasjonen på. Man fikk for eksempel tilsendt informasjon fra agenter fra forskjellige land, eller selskaper som drev med import og eksport av forskjellige varer. Disse aktørene var naturligvis som oftest allerede tilknyttet oljemarkedet på en eller annen måte. Dette var den viktigste måten man fikk samlet inn denne informasjonen, noe som støttes av den enorme mengden med korrespondanse foreningen hadde med forskjellige aktører innen oljemarkedet, om akkurat slike prisnivåer. I tillegg var denne korrespondansen ofte tilkoblet ønsket om å få medlemmenes produkter anbefalt inn på nye markeder, noe som skal bli sett nærmere på nedenfor¹⁰³. Et annet alternativ de hadde, var å sende bestyreren på utenlandsreiser for å sjekke disse markedene selv. Dette var ikke noe bestyreren nødvendigvis gjorde ofte, men det var ikke uvanlig at han reiste på slike forretningsreiser. Et godt eksempel på en slik reise så man allerede høsten 1912, kun noen måneder etter at bestyreren hadde blitt ansatt. Bestyreren ble sendt til det europeiske fastlandet på foreningens regning, og skulle hovedsakelig undersøke markedene i Tyskland og Østerrike. Informasjonen han fikk tak i, skulle han så la sirkulere hos foreningens medlemmer, som var den vanligste måten for foreningen å dele ut slik informasjon til medlemmene¹⁰⁴.

Alle markedsberetningene skulle naturligvis være tilgjengelige for alle medlemmene, og ble regelmessig sendt ut i form av sirkulærer¹⁰⁵. En side ved disse beretningene var

¹⁰³ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1912; Korrespondanse angående markeder

¹⁰⁴ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 22 & 24; Da L0001 – Korrespondanse, brev til Aug. Fosse datert 8. november 1912.

¹⁰⁵ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1912.

hovedsakelig å gi en oversikt over prisnivåene ved de relevante markedene, men like viktig var det å komme med diverse anbefalinger til medlemmene. Disse anbefalingene gikk som regel ut på *hva* medlemmene burde gjøre, når det gjaldt salg av sine produkter. Dette kunne for eksempel være at man anbefalte medlemmene om å vente med å selge produktene sine, på bakgrunn av at prisnivåene kanskje ikke var så gode som man ønsket, og ikke minst at man kunne forvente bedre priser seinere. Akkurat dette ser man i noen av foreningens første markedsberetninger, hvor man både informerte om prisnivåene til hvaloljen, og ga slike anbefalinger om hva medlemmene burde gjøre. Prisene var ikke så høye som man hadde håpet, og det var uansett få kjøpere på markedet på denne tiden (noe foreningen beskyldte sommerferiene for). Man regnet dermed med at man ville se bedre priser og flere kjøpere utpå høsten, og anbefalte medlemmene om å vente med å selge oljeladningene sine til denne tiden. Foreningen fulgte så nøye med disse prisene utover året, mens de ga regelmessige oppdateringer til medlemmene med informasjon om hva man kunne forvente¹⁰⁶. Dette er kun ett av mange eksempler på foreningens markedsberetninger, og arbeidet de la ned i disse.

Utenom dette hadde flere markedsberetninger også informasjon om andre sider ved oljesalget. Dette innebar for eksempel tollforhold i forskjellige land og for forskjellige markeder, informasjon om diverse agenter, og ikke minst informasjon om de forskjellige oljekjøperne som var interessert i medlemmenes produkter¹⁰⁷.

Generelt ble dette et tidkrevende og viktig arbeid for foreningen, og ikke minst for medlemmene som tok beretningene i bruk. Hvor viktig denne oppgaven ble, var man nok allerede klar over da man grunnla foreningen, slik det kommer fram fra statuttene som ble satt ned ved dette møtet. Som det ble vist i forrige kapittel, handla en av disse om at foreningen skulle holde et ajourhold om prisbevegelsene¹⁰⁸. Dette er noe markedsberetningene helt klar faller inn under, i og med at det er akkurat dette som var hensikten med beretningene.

¹⁰⁶ Ea L0002 - Sirkulærer 1912-1927: Sirkulærer datert 25. juli, 17. august, 14. september, 28. september & 25. oktober 1912.

¹⁰⁷ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1912.

¹⁰⁸ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1

Markedsberetningene var en ting, men foreningen hadde også satt som et mål at den skulle få medlemmenes diverse produkter anbefalt og innført på verdensmarkedet. Dette ble også et omfattende arbeid for foreningen, og var nært knyttet markedsberetningene, i og med at disse sa noe om hvilke markeder man hadde muligheter til å satse på (dette blir det sett mer på under). Hvordan gikk så foreningen fram på dette området?

4.3.2 Innarbeiding på nye markeder

En av de fremste metodene som ble tatt i bruk for å oppnå dette målet var reklame, eller propaganda, slik foreningen som regel refererte til det. Reklamen ville ikke vært alt for annerledes reklame slik vi er vant til den i dag, hvor den naturligvis vil overbevise forbrukere om de positive sidene ved et produkt. I tillegg innebar en del av dette arbeide å sende ut diverse «prøver og oppgaver» til interesserte parter, slik som forskjellige produsenter og oljehandlere. Dette ville si at man sendte ut oljeprøver, til mulige kjøpere, slik at de kunne teste produktet og undersøke det nærmere selv. Slik kunne kjøperne se om de var interesserte i hvaloljen til hvalfangerne. Ifølge foreningen selv, ble det for eksempel i 1912 lagt ned et «meget arbeide» på dette feltet¹⁰⁹. Som kapitlet vil se nærmere på seinere, var dette en sentral del av arbeidet med å få inn medlemmenes produkter i Tyskland.

For at man i det hele tatt skulle kunne gi ut noen reklame for et produkt, måtte man først og fremst vite noe angående om produktet i det hele tatt hadde noen plass på markedet man ønsket å få introdusert produktet til. Et slikt arbeid var nært relatert innsamlingen man gjorde av de forskjellige prisnivåene som ble nevnt tidligere, og kan også på sin måte kanskje bli sett på som «markedsberetninger». Akkurat her har jeg likevel valgt å presentere dem hver for seg, siden dette gir en bedre sammenheng. Tidligere tok kapitlet for seg hvordan foreningen fikk tak i informasjonen man trengte angående prisnivåene, hvor det også ble nevnt hvordan dette ofte i tillegg var tilknyttet målet om å få produktene sine anbefalt inn på nye markeder. Dette vil jeg gi en nærmere gjennomgang av videre.

¹⁰⁹ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1912.

Slik korrespondanse førte foreningen med mange aktører, fra mange forskjellige land. Hensikten var å undersøke markedene i disse landene, for å se om hvaloljen, og andre hvalprodukter, hadde noen plass på disse markedene. Det vil være lite hensiktsmessig å gi en grundig gjennomgang av alle landene og markedene man undersøkte her, og det vil heller være mer interessant å bruke noen av de mer sentrale landene som eksempler på foreningens arbeid. Et slikt eksempel som foreningen satt av en del tid til, var markedet sør i Russland.

Det russiske markedet ble en viktig mulighet for foreningen, og tok opp en god del plass både i foreningens korrespondanse, og i flere møter. Foreningen la ned et stort arbeid i å samle inn informasjon angående det russiske markedet, og man henvendte seg til så mange aktører man kunne for å få tak i denne informasjonen. Som noen få eksempler henvendte man seg til Utenriksdepartementet, Norges Opplysningskontor for Næringsveiene og diverse konsulater i Europa¹¹⁰. Det er klart at man hadde et håp om at man kunne få inn produktene sine på dette markedet, og at dette skulle gi en god fortjeneste for medlemmene. Forbruket av hvalolje i Russland viste seg å være ganske lite, noe som hadde flere grunner. Få kjøpere viste seg interessert i hvaloljen, og så for det meste ut til å bruke andre typer olje, dessuten var importtollen ganske høy og ugunstig¹¹¹. Utenom hvaloljen skaffet man seg også informasjon på andre produkter som kunne være av interesse for markedet, slik som hvalguano og hvalbarder, uten at det nødvendigvis virket som man fant noe rom for hvalprodukter på det russiske markedet¹¹². Undersøkelsen av det russiske markedet er både et godt eksempel på foreningens arbeid og undersøkelser av utenlandske markeder, men samtidig også et godt eksempel på at det ikke nødvendigvis alltid gikk som man håpet. Selv om man la inn mye arbeid i undersøkelsen, fikk man i bunn og grunn lite ut av det. Det russiske markedet var ikke interessert i den norske hvaloljen, og man fikk ikke muligheten til å innføre medlemmenes produkter på dette markedet.

¹¹⁰ A L0001 - Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 17-19; Ga L0001 – Fortegnelse over saker til direksjonsbehandling 1912-1915; Da L0001 – Korrespondanse, brev fra Ehrtmann & Geelmuyden datert 21. august 1912.

¹¹¹ A L0001 - Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 17-19

¹¹² Da L0001 – Korrespondanse, brev til Mikal A. Holmbo datert 21. oktober 1912 & 31. oktober 1912.

Langt viktigere enn det russiske markedet, var det tyske. Det ble allerede vist tidligere at det store salget til Tyskland sannsynligvis var en av grunnene til at prisen på hvalolje stabiliserte seg etter 1912, så for oss i dag er det helt klart at dette var et viktig marked for medlemmene av foreningen. Man samlet inn informasjon om markedet, likt som man gjorde i Russland, men enda viktigere her ble kanskje reklamen man førte for å vekke interesse for norske hvalprodukter¹¹³. En veldig stor andel av brevene man finner i foreningens korrespondansebokser for denne perioden er flere titalls til kanskje hundrevis, av kopier av det samme brevet skrevet på tysk. Brevet (som ble sendt fra Hvalfangerforeningen) informerte mottakeren om norsk hvalolje, og produsenter og kjøpmenn man kunne skaffe seg varen fra. I tillegg informerte man om muligheten for å motta prøver, om man var interessert. Flere slike prøver skal også ifølge foreningen ha blitt sendt ut i tilknytning av reklamearbeidet, og det skal ha blitt sendt ut rundt 2000 slike reklamebrev til diverse tysktalende land og Frankrike¹¹⁴. Vi vet at det ble solgt mye olje til Tyskland, så det er ganske sikkert at reklamen man førte må ha fungert, og vekket en større interesse for norsk hvalolje på de tyske markedene. Det tyske markedet, sammenlignet med russiske, må rett og slett ha vært mer interessert i hvaloljen, og hatt en langt større nytte av den. Tyskland var også et av de sentrale landene når det gjaldt herdningsindustrien i Europa, og hvaloljen var blant andre oljer en av hovedfettstoffene som ble tatt i bruk¹¹⁵. At reklamearbeidet muligens ble en suksess, er det dermed ikke så vanskelig å forstå.

Det tyske markedet (og kanskje markedene i disse andre tysktalende landene og Frankrike) er dermed både et godt eksempel på hvordan foreningen reklamerte for medlemmenes produkter, men også hvordan denne reklamen kunne hjelpe å vekke interesse i produktene og dermed få produktene innført på nye markeder.

Andre land av betydning som man også prøvde å få sine produkter innført i var for eksempel Australia og New Zealand, Cuba og Italia. Som med de andre markedene ble det også her gjort et grundig arbeid av å kartlegge markedene, og det var helt klart

¹¹³ Da L0001 – Korrespondanse, brev fra Eduard Hagedorn & Co, datert 11. juni 1912.

¹¹⁴ Da L0002 – Korrespondanse, brev til Johann Belhcubek datert 7. juli 1913; A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning for 1913.

¹¹⁵ Shurtleff & Aoyagi, 2016: 394

viktig for foreningen å utforske alle mulighetene de hadde. Markedene i Oseania og Cuba viser også hvordan man ikke kun holdt seg til markedene i Europa, men at man også prøvde å ekspandere mulighetene sine utenfor Europa¹¹⁶. Igjen er dette i godt samsvar med foreningens statutter, som la vekt på «verdensmarkedet», og ikke kun «europiske» markeder.

4.4 Oppsummering

Dette kapittelet har gitt et lite innblikk i noen av oppgavene foreningen arbeidet med de første årene etter dens grunnleggelse. Det mest sentrale med oppgavene som ble sett på her, var hovedsakelig hvordan disse er eksempler på hvordan foreningen arbeidet med å opprettholde medlemmenes interesser. Dette gjorde de gjennom å prøve og påvirke prisene på de forskjellige hvalproduktene man solgte, slik som olje og barder, gjennom forskjellige metoder som felleskontrakter og produksjonsinnskrenkning. Metodene hadde noen forskjellig virkning, men i den store sammenhengen hadde de liten effekt, og de stabile og høyere oljeprisene etter 1912 var hovedsakelig på grunn av ekspansjonen av herdningsindustrien og det store salget man gjorde på det tyske markedet.

Foreningen skaffet seg også mye informasjon om de forskjellige markedene rundt om i verden (selv om man kanskje hovedsakelig konsentrerte seg om europeiske markeder), og ga regelmessig denne informasjonen videre til medlemmene. Dette var hovedsakelig informasjon om prisnivåer, tollforhold, agenter og oljekjøpere, men man kom også med anbefalinger for hva man burde gjøre, slik som når man burde selge produktene sine. Foreningen drev også med et omfattende reklameringsarbeid, i håp om å få produktene innført på nye markeder. Dette var også noe markedsberetningene var til stor hjelp for, slik man for eksempel så med markedet i Russland, hvor man etter mye arbeid må ha kommet fram til at det ikke var verdt å prøve og få produktene sine innført på dette markedet.

¹¹⁶ Da L0001 – Korrespondanse, brev Alfred E. Holmes datert 27. september 1912. Brev fra Bugge & Olsen datert 15. oktober 1912. Brev fra Kr. J. Dehli datert 14. november 1912.

Hovedlinjen ved disse oppgavene var, som tidligere nevnt, å opprettholde medlemmenes interesser, men gikk enda mer spesifikt inn på foreningens mål om å ekspandere markedet for norske hvalprodukter, og å holde et ajourhold over prisbevegelsene på hvaloljen.

5 Hvalfredningslovens fornyelse i 1913

5.1 Innledning

Et annet godt eksempel på at Hvalfangerforeningen arbeidet med å opprettholde medlemmenes interesser, ser man gjennom fornyelsen av hvalfangstloven av 1904. Dette skjedde hovedsakelig i 1913, men allerede i 1912 begynte foreningen å engasjere seg i saken. Foreningen ønsket naturligvis at loven ikke skulle fornyes, da de mente denne var skadelig for de norske hvalfangstselskaperes interesser. Nøyaktig hvorfor dette var en viktig sak for foreningen, og hva de gjorde i håp om å oppnå sitt mål vil være fokuset i dette kapitlet. Fokuset legges først og fremst på Hvalfangerforeningens standpunkt til loven, hvor jeg legger fram de ulike argumentene foreningen tok i bruk for å argumentere for sin sak. Videre vil kapitlet også gå inn på hvordan foreningen prøvde å skaffe seg støtte fra andre organisasjoner, for å stå sterkere på Stortinget. Til slutt vil jeg se litt nærmere på hvorfor loven til slutt ble fornyet, og hvorfor foreningen ikke opplevde en større støtte i saken.

5.2 Fornyelsen av loven blir tatt opp

Hvalfangstloven av 1904, som i seg selv var en fornyelse av tidligere lover, gikk ut på at det ble ulovlig å jakte hval i Norges tre nordligste amter; Nordland, Tromsø og Finnmark¹¹⁷. Som det også ble påpekt innledningsvis, var dette en av hovedgrunnene til at de norske hvalfangstselskapene begynte å søke seg til nye fangstfelter, slik som Antarktis¹¹⁸. Loven var på mange måter også et resultat av en flere tiårlang strid mellom hvalfangere og fiskere i Nord-Norge¹¹⁹.

Proposisjonen om å forlenge loven ble først gitt den 4. april 1913, av Handels- og Industridepartementet, men foreningen hadde allerede begynt å engasjere seg i saken

¹¹⁷ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 1

¹¹⁸ Thorsen, 2012: 28

¹¹⁹ Johansen, 2014: 112-118

året før¹²⁰. Om høsten hadde foreningen samlet seg til et møte, hvor hvalfredningsloven ble et sentralt emne. Naturligvis så foreningen på et slikt forslag som noe negativt for hvalfangstselskapene, som ikke egentlig var en spesielt nødvendig lov til å begynne med. Flere av argumentene som ble tatt opp her i fordel for å skrote loven, vil kapitlet gå gjennom om litt. Det endelige resultatet av møtet, ble at foreningen skulle henvende seg til regjeringen om *ikke* å fornye loven¹²¹.

En slik henvendelse ble imidlertid ikke sendt før et par måneder etter det ovenfornevnte møtet. I tillegg ble det sendt flere enn kun én henvendelse, men med tanke på at innholdet i disse henvendelsene er veldig like, vil det her bli fokusert på to av disse. Den første henstillingen ble sendt til regjeringen, gjennom Utenriksdepartementet i mars 1913, og ble ført opp i Handels- og Industridepartementets innstilling¹²². Den andre henstillingen, som gikk under tittelen «Ad Odelstingsproposition no. 22, 1913», ble sendt noe senere i april det samme året. Bakgrunnen for dette var at det for foreningen ikke framsto som at den tidligere henstillingen hadde fått noen støtte i odelstingsproposisjonen¹²³. Selv om det dermed var sendt to «forskjellige» henstillinger, er de i bunn og grunn veldig like når det gjelder foreningens ønsker. Begge henstillingene nevnte foreningens ønske om at loven ikke skulle fornyes, og at fangsten igjen burde bli gjort fri. I tillegg la foreningen fram et sekundært krav, som gikk ut på at det i tilfelle det ikke var mulig å gjøre fangsten fri, at man gikk inn for et konsesjonssystem i Norge, likt som i flere andre land¹²⁴.

Dermed gir disse to henstillingene en god oversikt over Foreningens standpunkt i saken, og deres «hovedargumenter». Videre vil det først og fremst fokuseres på disse argumentene, og det virker naturlig å starte med det viktigste; nemlig lovens betydning for hvalfangstselskapenes fangst i utlandet. Det er også verdt å nevne at alle argumentene til foreningen var nært knyttet sammen, og hadde dermed en

¹²⁰ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 1

¹²¹ A L0001 - Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 21

¹²² Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3

¹²³ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odelstingsproposition no. 22, 1913: 1

¹²⁴ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3; Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odelstingsproposition no. 22, 1913: 1

sammenheng. Grunnen til at jeg dermed har valgt å presentere dem én av gangen, er kun for å gjøre dem mer oversiktlig.

5.3 Foreningens argumenter

5.3.1 Skadelig for konsesjonene

Det høres kanskje noe snodig ut at en lov om forbud mot hvalfangst i Norge (og kun i en spesifikk del av Norge) ville ha en betydning for foreningens medlemmer, da de drev fangst i utlandet. Her er det ikke snakk om at loven i seg selv gjorde det vanskelig for hvalfangerne, men heller utlandets oppfatning av loven. Dette kan sees på som foreningens viktigste argument, og er et av argumentene som alltid ble tatt opp i forbindelse med loven¹²⁵. Ifølge foreningen var loven til stor hinder for fangstselskapene når de skulle søke om konsesjoner og fangstillatelser i utenlandske områder:

«Forholdet er nemlig det, at andre nationer, hos hvem vi maa søke fangstrettigheter og fornyelser av saadanne, er opmerksom paa vort lands lovgivning, hvilket har været i høi grad til hinder, naar man har søkt fangstkoncessioner (...)»¹²⁶

Dette argumentet var på sin måte tosidig. På den ene siden innebar det at det var vanskeligere for norske fangstselskaper å få disse konsesjonene i andre land, når de ikke en gang kunne drive jakt hjemme. Hvorfor skulle en utenlandsk regjering tross alt gi disse konsesjonene til selskaper som ikke «ønsket» å drive fangst på egne territorier. På den andre siden var man også redd for at lovgivningen i Norge kunne føre til at andre land begynte å innføre like lover i deres områder¹²⁷.

For foreningens medlemmer ble begge disse påstandene sett på som reelle trusler, og noe man hadde vært klar over en lengre tid. Dette var i tillegg noe man faktisk var klar

¹²⁵ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3; Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 2

¹²⁶ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3

¹²⁷ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3; Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 2

over i utlandet, og noe det ble satt spørsmålstegn ved. Som et eksempel kan man se til en artikkel som ble skrevet i en tysk avis på denne tiden. Artikkelen tok for seg de norske hvalfangstselskapene som drev fangst rundt på de forskjellige verdenshavene, under konsesjoner fra de respektive landene som rådet over områdene. Her ble det nevnt at de samme selskapene ble nektet å fange hval i sett eget land, samtidig som de søkte tillatelse til å fange hval i «snartsagt overalt i fremmede Farvand.»¹²⁸ Hvis slike oppfatninger begynte å spre seg i utlandet, ville dette naturligvis bli en stor trussel for de norske hvalfangstselskapene, som var helt avhengig av disse konsesjonene for å drive fangsten sin. Uten konsesjonene ville man miste hele inntekten sin, og det var ikke rart at medlemmene av foreningen var redde for denne muligheten. Hvis loven i Norge dermed hadde blitt fjernet eller gjort om til en konsesjonslov, kunne man så peke til at man ikke var «fordrevet» fra sitt eget land, og at det dermed ikke var nødvendig for andre nasjoner å innskrenke den norske fangsten.

Den andre trusselen, var som sagt at andre land kunne begynne å følge i Norges fotspor, og også innføre fredningslover for sine områder. Det gikk rykter om at en slik lov skulle drøftes i USA, med tanke på fredning av hvalen i Alaska. Denne situasjonen var det den norske legasjonen i Washington som hadde informert om, som hadde hørt ryktet om en slik lov fra den amerikanske «Commissioner of Navigation». Legasjonen hadde også hørt med flere andre departementer i USA om saken, og fått mange forskjellige svar. Noen mente at en slik lov ikke skulle bli tatt opp til drøfting, mens andre informerte om at det var flere som ønsket en slik lov. Det er også usikkert hvor sentral den norske hvalloven sto i saken. Den tidligere nevnte kommisjonæren hadde f.eks. spesifikt nevnt den norske loven som en av drivkreftene bak forslaget, mens de andre ikke hadde nevnt den i det hele tatt¹²⁹. Til hvilken grad den norske lovgivningen faktisk var relevant i USA er det dermed vanskelig å svare på. En interessant side av saken er likevel at noen av en så høy stilling i USA faktisk var noenlunde klar over situasjonen i Norge. Fra foreningens ståsted kan denne muligheten ha vært mer enn nok til å bli noe engstelige over saken. Når «nyhetene» hadde greid å spre seg så langt, var det fullt mulig at det allerede hadde, eller ville spre seg også til andre land. Igjen ser

¹²⁸ Da L0001 – Korrespondanse, Brev fra Bugge & Olsen datert 23. september 1912.

¹²⁹ Da L0001 – Korrespondanse, skrivelse fra Utenriksdepartementet datert 30. juli 1912.

man at *muligheten* for at tanken spredde seg, mest sannsynlig var nok til at foreningen engasjerte seg i saken.

Vi vet fra ettertiden at slik fredning ikke gjorde seg gjeldende i de viktigste områdene selskapene drev fangst, da det ble drevet fangst til langt ut på 1900-tallet, flere tiår etter foreningen engasjerte seg i denne saken i 1912-13¹³⁰. For hvalfangstselskapene som befant seg midt i denne situasjonen, var framtiden åpenbart mindre sikker. Som det her har blitt vist, hadde de i tillegg reelle grunner til å frykte at den norske lovgivning ville få konsekvenser for fangstvirksomheten i utlandet.

5.3.2 Hvalfangst i Norge var lite fristende

Et annet argument som foreningen trakk fram, var at det neppe var noen hvalfangere som i det hele tatt ønsket å fange hval i Norge. Dette ble hovedsakelig brukt som et argument for innføringen av et konsesjonssystem i Norge. Først og fremst var hensikten med et slikt system at loven ikke skulle stå til så stor hindring for hvalfangerne når de søkte konsesjoner i utlandet, slik et fullt forbud var (slik det ble sett på ovenfor).

Argumentet om at få personer ønsket å fange hval i Norge, ble dermed en måte for hvalfangerne å legitimere konsesjonssystemet¹³¹. Tanken var at konsesjonssystemet skulle gjøre fangsten avhengig av regjeringens tillatelse, og at regjeringen kunne avslå alle søknadene som ble sendt inn. Dermed kunne det teoretisk sett bli fanget hval i Nord-Norge, mens det i praksis fremdeles var et forbud mot fangsten. Slik kommer også foreningens påstand angående hvalfangernes ønsker om å drive fangst i Norge inn i bildet. Her ble det pekt på at hvalbestanden i Nord-Norge var så liten, at det neppe var noen som i det hele tatt ble fristet til å drive fangst i disse områdene, og at det dermed var lite sannsynlig at det ville bli sendt inn mange søknader om konsesjon. I tillegg ble det pekt på at datidens konjunkturer neppe ville virke fristende for mange¹³².

¹³⁰ Bakka Jr., 1992: 25-26

¹³¹ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3; Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 3

¹³² Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 2-3

5.3.3 Hvalfangstens forhold til fiskeriene

Foreningens tredje hovedargument, gikk ut på hvalfangstens betydning for fisket og fiskeriene. Det ble tidligere nevnt at disse to partene var sentrale i utarbeidelsen av de norske hvalfangstlovene, men for å forstå foreningens standpunkt rundt hvalfangstens betydning for fisket, vil det være nyttig å se noe nærmere på historien rundt disse lovene.

Lovene hadde først og fremst blitt innført for å verne om fiskerne i Nord-Norge, noe stortingsrepresentanten Hagbarth Lund også poengterte godt under stortingsdebatten i 1913: «Naar vi vil ha fredningsloven fornyet, er det ikke for hvalens skyld; men det er av hensyn til fiskerierne.»¹³³ Her skal det også nevnes at Lund sto for en fornyelse av loven, og at han ikke var på hvalfangernes side av saken¹³⁴. Et av de vanligste argumentene som ble bragt fram under de tidligere debattene rundt hvalloven, var at hvalfangsten hadde en negativ påvirkning på fiskeriene i nord. Dette dreide seg først og fremst om at mange fiskere mente at hvalen jaget fisken inn mot land, og dermed inn i områdene hvor fisket ble drevet. Når det dermed ble fanget hval i disse områdene, og hvalbestanden stadig minsket, førte dette til at færre fisk endte opp nærmere land¹³⁵. I tillegg var det flere som mente at avfallet fra landstasjonene forurenset både fiskeområdene og fiskeutstyret¹³⁶. Slike argumenter dominerte også fiskernes støttespillere på Stortinget, som også hevdet at hvalfangsten var skadelig for fisket, noe som også gjorde seg svært gjeldende i diskusjonene i 1903¹³⁷.

Hvalfangerne tok på sin side et annet standpunkt til saken. Det gjeldende synspunktet for denne siden, var at hvalfangsten ikke hadde noen innvirkning på fiskeriene.

Hvalfangerne tok her et utgangspunkt i datidens forskning. Flere forskere, slik som G.O. Sars og Johan Hjort, hadde ved flere anledninger gjort undersøkelser av hvalen i Nord-Norge, og kommet fram til konklusjonen at hvalen ikke hadde noen påvirkning på fisket. De minkende fiskeforekomstene måtte derfor kunne forklares ut fra andre årsaker¹³⁸.

¹³³ O.tid. 143, 1913: 178 (Lund, Venstre)

¹³⁴ O.tid. 143, 1913: 178 (Lund, Venstre)

¹³⁵ Johnsen, 1959: 581

¹³⁶ Johansen, 2014: 112 & 116

¹³⁷ beh. O.tid. (8 d.), 1903-1904: 64, 68 & 70

¹³⁸ Johansen, 2014: 112-113 & 116; Johnsen, 1959: 582-583 & 586

Dermed baserte også flere av hvalfangstens støttespillere på Stortinget seg til forskningen, da de argumenterte for hvalfangernes sak i debattene¹³⁹.

I 1913 holdt foreningen seg fremdeles til hvalfangernes tidligere oppfatninger; nemlig at fangsten ikke hadde noen betydning på fisket. Foreningen refererte også til forskning da de prøvde å argumentere for sin sak. Spesielt i sitt andre skriv til regjeringen, la Foreningen vekt på akkurat dette argumentet:

«Det vil være Statsmagterne bekjendt, at baade indenlandske og utenlandske sakkyndige paa fiskeriernes omraade samstemmer i den mening, at hvalfredning ingen betydning har for fiskerierne. Dette standpunkt sees ogsaa fiskeridirektøren at hævde sterk efter sine i odeltingsproposition no. 22 refererede uttalelser.»¹⁴⁰

I tillegg til å støtte seg til de «sakkyndige» innenfor saken, støttet foreningen seg altså også på en uttalelse fra fiskeridirektøren som også mente at hvalfangsten ikke hadde noen betydning for fiskeriet. Direktøren gikk fremdeles likevel inn for en fornyelse av loven, da han ikke ønsket å gå imot folkeopinionen i nord¹⁴¹. Akkurat denne holdningen til loven, ble sterkt kritisert fra foreningens side, på bakgrunn av at den kun baserte seg på fiskernes meninger, og ikke på forskningen. I foreningens øyne var ikke fiskernes meninger en god nok grunn til å legitimere loven¹⁴².

Det er også interessant at foreningen nevnte både «innenlandske og utenlandske sakkyndige» i skrivet sitt. Det hadde seg nemlig slik, at flere i utlandet også sto ved den mening at hvalfangsten ikke hadde noen innvirkning på fisket. Et eksempel på slike holdninger i utlandet, ser man på Shetland. Her hadde en gruppe fiskere henvendt seg til myndighetene i London, om et ønske om å få innført en fredningslov av hvalen på Shetland, i håp om å verne om fiskeriene sine. En slik lov ble ikke innført, og fiskerne opplevde kun å bli sendt hjem igjen av en minister som mente at hvalfangsten ikke var

¹³⁹ beh. O.tid. (8 d.), 1903-1904: 63 (Wrangell, Det Moderate Venstre), 68 (Andersen Grimsø, Venstre) & 75 (Oppen jr., Høyre)

¹⁴⁰ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 1

¹⁴¹ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3

¹⁴² Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 1-2

skadelig for fisket¹⁴³. Slik sett var det ikke kun de norske hvalfangerne, og norske vitenskapsmenn som sto ved denne oppfatningen, men også noe man fant støtte for i utlandet. Henvisningen til utenlandske oppfatninger må ha vært et forsøk på å gjøre påstanden sin enda mer troverdig, og for å få en enda større støtte for en slik tanke i sammenheng med den norske lovgivningen. Samtidig viste de også fram hvordan de mente at grunnlaget for loven i det hele tatt ikke bygde på legitime grunner. Hadde man fulgt de legitime grunnene, hadde man ifølge foreningens argumentasjon, ikke gått inn for lovforslaget i første omgang. Dermed burde man på bakgrunn av dette i hvert fall ikke gjøre den samme «feilen» igjen.

5.3.4 Hvalfangstens økonomiske betydning

Foreningens siste «store» argument de støttet seg på, var hvalfangstens økonomiske betydning. Foreningen sto først og fremst fast ved at hvalfangstnæringen i seg selv brakte inn store inntekter fra utlandet som «der for størstedelen kommer landet til gode.»¹⁴⁴ En fornyelse av forbudsloven ville dermed gå sterkt utover alle selskapene som drev hvalfangst, og alle som var ansatt av disse selskapene¹⁴⁵. I tillegg argumenterte man også for at dette ville ha negative konsekvenser for andre næringer som var nært knyttet hvalfangsten. Hovedsakelig dreide dette seg om verkstedene som produserte utstyret til hvalfangerne, slik som reperbaner, mekaniske verksteder og harpunprodusenter, men også andre, slik som deres handelsstand og banker. Næringer som tok i bruk produktene fra hvalfangsten ville også bli rammet, slik som industrier som herdet og foredlet/raffinerte hvaloljen¹⁴⁶.

Videre brukte dermed Foreningen dette argumentet om hvalfangstens økonomiske betydning som en måte å fremheve hvor viktige de mente næringen var for Norge. Som Foreningen selv formulerte det hadde hvalfangsten «blit en saa vigtig faktor i norsk næringsliv, at den ikke maa hemmes.»¹⁴⁷ Foreningen krevde dermed på bakgrunn av

¹⁴³ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 21

¹⁴⁴ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3

¹⁴⁵ Ot. Prp. Nr. 22, 1913: 3

¹⁴⁶ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 2

¹⁴⁷ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 3

dette, at statsmyndighetene ikke måtte gå i en retning, som førte til at hvalfangstens interesser ble skadet¹⁴⁸. Igjen var alt dette kun muligheter, og på ingen måte noe som garantert ville skje. Uansett ved å vise til disse mulighetene, håpet foreningen på at statsmyndighetene ville endre standpunktet sitt ovenfor hvalfredningen.

Ut ifra disse argumentene kan man generelt si at saken, for foreningen og hvalfangerne, hovedsakelig handlet lite om å faktisk drive fangst i Norge, men heller om å verne om sine interesser i de områdene de allerede drev fangst ved i utlandet. Dette gjaldt for begge kravene til foreningen, da en opphevelse av loven eller en innføring av et konsesjonssystem ville likestille Norge med utlandet, og dermed gjøre det enklere for hvalfangerne å søke konsesjoner i utlandet. Dette var ikke nødvendigvis en sak hvalfangerne opplevde en stor støtte for, noe som godt illustreres gjennom sakens behandling i Stortinget.

5.4 Støtte og motstand

Under debatten på Stortinget, møtte hvalfangerne en stor motstand. Flertallet av representantene sto helt klart imot forslaget om å gjøre hvalfangsten fri, eller å gjøre den avhengig av konsesjoner. Likevel fantes det fremdeles et mindretall på Stortinget som støttet hvalfangerne i saken, og i tillegg hadde foreningen en nær kontakt med Hans Ludvig Meyer, en stortingsrepresentant for Høyre.

Politikerne la også vekt på at det hovedsakelig var interessene i utlandet man først og fremst ønsket å verne om, og ikke at man ønsket å fange hval i Norge¹⁴⁹. Om man ser tilbake på de tidligere Stortingsdebattene rundt hvalloven, vil man også se at dette er et av de eneste «nye» argumentene man tok i bruk, da flere av de andre var argumenter som hadde blitt tatt opp tidligere. Eksempler på dette er først og fremst hvalfangstens påvirkning på fiskeriene, noe som stadig ble tatt opp, slik det ble sett kort på ovenfor. Forsåvidt gir det også mening at man ikke ønsket å verne om interesser i utlandet tidligere, da man hovedsakelig fremdeles drev jakt i Norge. Å gå gjennom hvert

¹⁴⁸ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 3

¹⁴⁹ O.tid., 1913: 172 (Valentinsen, Venstre), 175 (Johnson, Høyre) & 184 (Gausdal, Det norske Arbeiderparti)

argument som ble tatt opp under stortingsdiskusjonene vil her være lite hensiktsmessig. Dessuten vil det være vanskelig å si hvor sentral foreningen var i utformingen av disse argumentene, da flere av dem allerede hadde blitt brukt i flere tiår. Noen av de viktigste argumentene har dessuten dette kapittelet allerede lagt fram tidligere. Heller vil det være mer interessant å se nærmere på konkrete eksempler på foreningens deltakelse i saken.

Et slik eksempel på foreningens deltakelse, ser man først og fremst gjennom henstillingene de sendte til Stortinget, som ble nevnt tidligere. Det er liten grunn i å gå mer inn på disse her, da dette allerede har blitt gjort, men disse var også nært relatert noen andre henvendelser Stortinget hadde mottatt. Stortinget hadde nemlig også mottatt henvendelser fra andre foreninger, slik som f.eks. Sandefjords handelsstandsforening. Her skal det også vise seg at Hvalfangerforeningen sto sentralt. I henstillingen til Handelsstandsforeningen presiserte også disse at de var enige i at hvalfredningsloven virket skadelig for hvalfangstnæringen, og ønsket dermed, likt som Hvalfangerforeningen, at man enten måtte skrote loven, eller gå inn for et konsesjonssystem¹⁵⁰. Her er det imidlertid verdt å nevne at Hvalfangerforeningen allerede hadde henvendt seg til flere handelsstandsforeninger, inkludert den i Sandefjord. Hvalfangerforeningens mål ved dette, var å få handelsstandsforeningene til å «fatte resolutioner til gunst for hvalfangerforeningens oppfatning af saken.»¹⁵¹. Det er dermed fullt mulig at Handelsstandsforeningen engasjerte seg i saken på bakgrunn av Hvalfangerforeningens henvendelse til de forskjellige handelsforeningene. Dette ville også forklart hvorfor handelsstandsforeningen hadde de samme kravene som Hvalfangerforeningen, og viser i tillegg hvor sentrale hvalfangerne var i saken. Foreningen hadde også tatt kontakt med «Den norske Handelsstands fellesforening», men fra disse hadde hvalfangerne fått beskjed om at det ikke var enighet mellom medlemmene om å støtte Hvalfangerforeningen i fredningsspørsmålet¹⁵².

Utenom disse handelsstandsforeningene, tok hvalfangerne også kontakt med andre av interesse, slik som Norges Rederforbund. Resultatet ble at Rederforbundet også sendte

¹⁵⁰ O.tid., 1913: 176 (Stortingspresidenten (visepresident) Friis Petersen, Venstre)

¹⁵¹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 27

¹⁵² Ga L0001 – Fortegnelse over saker til direksjonsbehandling 1912-1915: 1913, sak 81.

en henstilling til Stortinget, hvor de gjorde rede for at de «besluttet paa det sterkeste at støtte hvalfangerforeningens henstilling (...)»¹⁵³ Her refererte altså Rederforbundet spesifikt til Hvalfangerforeningens henstilling, og deres standpunkt i saken. Igjen ser man dermed et eksempel på hvordan Hvalfangerforeningen sto sentralt i saken, og henvendte seg til andre organisasjoner i håp om å få en større støtte, noe de altså både fikk (Sandefjords handelsstandsforening og Rederforbundet) og ikke fikk (Handelsstandens fellesforening).

Hvalfangerforeningen står fram som den fremste forkjemperen for hvalfangernes side i saken, og andre organisasjoner som engasjerte seg, gjorde dette på Hvalfangerforeningens forespørsel. Dette var nok helt naturlig, da Hvalfangerforeningen var den fremste organisasjonen for hvalfangstselskapene på denne tiden, og en av de beste måtene for selskapene å stå samlet i saken. Andre organisasjoner var imidlertid ikke den eneste støtten foreningen fikk, og som det ble nevnt tidligere, fikk de også støtte blant noen representanter på Stortinget.

Når det gjaldt støtten på Stortinget, var det helt klart representanten Hans Ludvig Meyer som sto mest sentralt. Meyer var en representant for partiet Høyre, for Larvik og Sandefjord, og hadde selv en bakgrunn som grosserer og skipsreder¹⁵⁴. Meyer og foreningen ble nært knytt hverandre under hele saken, og drev et nært samarbeid. Det var hovedsakelig Meyer som sto for mye av kontakten mellom foreningen og Stortinget, hvor han stadig oppdaterte foreningen om hva som skjedde på Stortinget angående saken. Som noen eksempler var det Meyer som meldte om at proposisjonen til lovfornyelsen hadde blitt sendt inn til forhandling, og at foreningen var nødt til å henvende seg kjapt til Stortinget om de ønsket å bli hørt. At foreningen dermed fikk sendt inn en henvendelse i tide, kunne de takke Meyer for¹⁵⁵. Meyer hadde også oppfordret foreningen til å sende henvendelsen sin til alle Stortingsrepresentantene, men dette hadde nok uansett lite innvirkning på saken, da de aller fleste av representantene uansett stadig sto imot foreningens forslag¹⁵⁶. Samarbeidet var

¹⁵³ Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927: Sirkulære til medlemmene, datert 7. juni 1913.

¹⁵⁴ Haffner, 1913: 46

¹⁵⁵ Da L0003 – Korrespondanse H-O, brev fra Meyer, datert 17. april 1913.

¹⁵⁶ Da L0003 – Korrespondanse H-O, brev fra Meyer, datert 7. mai 1913; Da L0003 – Korrespondanse H-O, brev til Meyer, datert 8. mai 1913.

imidlertid ikke så ensidig som det står fram her. Det var lite Meyer kunne gjøre på egenhånd, og det meste ville fremdeles være opp til foreningens innsats. Flere av argumentene Meyer brukte til å kjempe for hvalfangernes sak, hadde han mottatt fra foreningen, og ting han lurte på rundt hvalfangsten kunne han også få oppklart gjennom foreningen. Som et eksempel på det sistnevnte henvendte Meyer seg på et tidspunkt til foreningen for å få legitimiteten til et av «fiskernes» argumenter oppklart¹⁵⁷. Dette var en av måtene Meyer samlet inn argumenter han kunne bruke under diskusjonene av loven¹⁵⁸.

Samarbeidet mellom Meyer og foreningen ble dermed en veldig viktig grunnmur for foreningen i hvalfredningssaken, da han fungerte som en god bru mellom foreningen og Stortinget. Slik sett åpnet dette for at foreningen mottok den informasjonen de trengte for å utarbeide gode henstillinger til statsmyndighetene. Trolig må Meyer ha vært det viktigste leddet mellom foreningen og Stortinget, da det kun var ham de holdt direkte kommunikasjon med på Stortinget. På sin side mottok Meyer mye av informasjonen han trengte fra foreningen, og kunne på denne måten kjempe for hvalfangerne på Stortinget.

Foreningen prøvde altså å samle inn støtte for sin sak, både fra andre organisasjoner og foreninger, slik som handelsstandsforeningene, men også fra stortingspolitikere, og spesielt Meyer. Til en viss grad greide foreningen å få noe støtte fra disse, men sett i den store sammenhengen var denne støtten ganske liten sammenlignet med støtten den andre siden hadde. Resultatet av stortingsforhandlingene, gikk dermed ikke som foreningen hadde håpet.

5.5 Resultatet av forhandlingene

Stortingsforhandlingene endte til slutt (etter en lang debatt) med at loven ble fornyet for 10 år, da den gikk gjennom både odelstinget og lagtinget. Loven fikk et stort flertall i begge tingene (57 mot 16 i odelstinget, og 21 mot 6 i lagtinget), noe som godt viser

¹⁵⁷ Da L0003 – Korrespondanse H-O, brev fra Meyer, datert 7. mai 1913, brev til Meyer, datert 11. juni 1913.

¹⁵⁸ O.tid., 1913: 195-196 (Meyer, Høyre).

motstanden foreningen møtte i saken, og hvor relativt få det egentlig var som støttet foreningen og hvalfangerne¹⁵⁹. Foreningen fikk det dermed ikke slik de ønsket, verken når det gjaldt deres hovedønske om at jakten skulle frigis, eller deres sekundære ønske om at jakten skulle bli gjort avhengig av konsesjoner. For foreningens vedkomne ville situasjonen videre bli lik som den hadde vært årene før forslaget om fornyelsen av loven ble tatt opp.

Dette bringer opp spørsmålet om hvorfor det ikke gikk som foreningen håpet. Den viktigste grunnen til at hvalloven ble fornyet var rett og slett fordi de fleste ønsket å verne om fiskernes interesser ovenfor hvalfangernes. Fiskerne hadde på denne tiden lenge hatt den største støtten i saken, og mange var fremdeles under oppfatningen om at hvalfangsten var skadelig for fisket i nord. Tanken om at hvalfangsten ikke nødvendigvis virket skadelig for fisket fikk også høyere oppslutning etter hvert, men likevel valgte mange som sto ved denne påstanden fremdeles å gå inn for en fornyelse, hovedsakelig for å tilfredsstille fiskerne¹⁶⁰. Noe av bakgrunnen for disse holdningene kan først og fremst være at det hadde oppstått en slags «tradisjon» for å verne om fisket i nord, noe likt det Hvalfangerforeningen selv pekte på i en av sine henstillinger: «hensynet til folkeopinionen i fiskeridistrikterne, samt hensynet til kontinuitet i lovgivningen osv. (...)»¹⁶¹ Et annet aspekt kan nettopp være fiskeriets økonomiske betydning. Foreningen hadde allerede prøvd å appellere til betydningen av hvalfangsten, som de mente hadde blitt så stor at man ikke burde skade den. Fiskets økonomiske betydning var likevel mye høyere, hvor inntektene til fisket lå flere ganger høyere enn inntektene fra hvalfangsten¹⁶². Slik sett var det kanskje ikke rart at de fleste heller ville verne om denne næringen som ga en mye høyere inntekt. I verste fall om man måtte velge den ene over den andre, ville det tross alt vært naturlig å velge den som hadde den største betydningen.

Naturligvis vil den lille støtten foreningen greide å skaffe seg også være en påvirkende faktor her. Hadde de greid å øke støtten sin mye mer, ville naturligvis også sjansene for

¹⁵⁹ O.tid., 1913: 196; beh. L.tid., 1913: 59

¹⁶⁰ O.tid., 1913: 183-184 (Finstad, Det norske Arbeiderparti)

¹⁶¹ Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917, Ad Odeltingsproposition no. 22, 1913: 1

¹⁶² Statistisk Sentralbyrå, 1953: 108

at kravene deres fikk en større oppslutning også øke. Samtidig kan forklaringene ovenfor også være en stor del av bakgrunnen til hvorfor de ikke fikk denne støtten, da de fleste heller ønsket å støtte fiskerne i denne saken.

5.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg lagt fram et eksempel på hvordan foreningen også engasjerte seg politisk. Da fornyelsen av hvalfangstloven fra 1904 ble tatt opp i 1912-13, engasjerte foreningen seg kjapt i saken og henvendte seg til statsmyndighetene om ikke å fornye den. Foreningen argumenterte hovedsakelig for at loven var til hindring for hvalfangstnæringen på flere måter, slik som at den kunne medføre at selskapene risikerte å ikke få godkjent konsesjonssøknadene sine i utlandet.

Foreningen prøvde å argumentere for sin sak i flere henstillinger til Stortinget, og la fram flere argumenter for hvorfor man ikke burde ha gått inn for en fornyelse av loven. Dette innebar f.eks. at man mente hvalfangsten ikke var skadelig for fisket, slik motstanderne mente. Utenom dette la de også vekt på at selskapene ikke ønsket å drive fangst i Norge, og på den økonomiske betydningen til hvalfangsten, som de mente var stor nok til å legitimere kravene deres.

I tillegg prøvde foreningen å skaffe seg flere støttespillere i saken, slik som Rederforbundet og handelsstandsforeningene. Her opplevde de en viss suksess, og fikk noe støtte både fra Rederforbundet og handelsstandsforeningen i Sandefjord, men opplevde også avslag på forespørselen sin, slik man så med Den norske handelsstands fellesforening. Man fikk også støtte fra «enkeltpersoner» på Stortinget, hvor representanten Hans L. Meyer gjorde seg spesielt gjeldende. Meyer ble en viktig samarbeidspartner for foreningen i sin kommunikasjon og påvirkning på Stortinget. Støtten viste seg likevel ikke å være nok, og det hele endte med at loven ble fornyet på 10 år i 1913.

Selv om det ikke nødvendigvis gikk som foreningen håpet, er dette fremdeles et godt eksempel på hvordan foreningen arbeidet for medlemmenes interesser. I en periode hvor selskapene hadde flyttet driften ut av Norge, og var avhengige av utenlandske konsesjoner til å drive fangsten sin, var det ikke rart at man gjorde det meste for å

beskytte sine interesser på disse nye feltene. En av måtene foreningen gjorde dette på, var å kjempe imot denne hvalfredningsloven, som de fryktet kunne føre til vanskeligheter rundt konsesjonene. Alt de gjorde i saken må sees i lys av dette, da argumentene de brukte, slik som at det ble vanskeligere å søke om konsesjoner på grunn av loven, handlet om nettopp forholdene i utlandet. Dette gjaldt nødvendigvis også de andre argumentene foreningen tok i bruk i saken, og støtten de forsøkte å skaffe seg. Slik sett kunne denne saken passe under foreningens statutter, ved at det var medlemmenes interesser man arbeidet for. Likevel dreide de aller fleste statuttene seg direkte om salgsvirksomheten, og ikke nødvendigvis om lover og politikk. Slik sett kan dette eksempelet vise hvor brede disse «interessene» kunne være. Dette ble nødvendigvis ikke det eneste eksempelet på disse mangfoldige interessene, noe neste kapittel også vil gå inn på.

6 Foreningen og fagorganisering

6.1 Innledning

«Men hvalfangstredene fikk som skipsredene også en annen front, de aktive hvalfangeres første fagforeninger.»¹⁶³ Slik avslutter Tønnessen sin gjennomgang av bakgrunnen for Hvalfangerforeningens grunnleggelse, og det kan dermed virke som at dette ville bli en sentral del av foreningens arbeid. «Hvalfangerne» han referer til, må her forstås som hvalfangstmannskapet og -arbeiderne, og ikke rederne. Tønnessen går imidlertid ikke veldig grundig inn på foreningens rolle i organisasjonsarbeidet av hvalfangstarbeiderne. I bind 3 av hvalfangstens historie blir det satt av en del plass til dette organisasjonsarbeidet, hvor Tønnessen ser nærmere på de første fagforeningene innen hvalfangsten, og dette organisasjonsarbeidet som en helhet. Allikevel er det lite fokus på hva Hvalfangerforeningen spesifikt gjorde, utenom noen få saker hvor de gjorde seg gjeldende¹⁶⁴. Spørsmålet er dermed hvor viktig Hvalfangerforeningen faktisk var i denne saken, og om denne «fronten» mot fagforeningene ble en viktig sak for Hvalfangerforeningen eller ikke. Kapitlet vil hovedsakelig ta for seg organiseringen av *hvalfangstarbeiderne* (mannskapet som ikke tilhørte «offiserstillinger»¹⁶⁵), men vil også inniblant gå innom resten av mannskapet, slik som skytterne.

Forrige kapittel viste også hvordan medlemmenes interesser kunne bety så meget, og ikke nødvendigvis alltid var koblet til foreningens salgsvirksomhet. Dette er også noe som klassifiserer virksomheten som blir vist fram i dette kapitlet, som heller ikke nødvendigvis omhandlet salgsvirksomhet.

6.2 Organiseringen av hvalfangstarbeiderne

Før vi kan se nærmere på nøyaktig hva foreningen gjorde for å stoppe hvalfangstarbeiderne fra å organisere seg, vil det først være viktig med en kort

¹⁶³ Tønnessen, 1967: 522

¹⁶⁴ Tønnessen, 1969: 95-115

¹⁶⁵ Devig, 1982: 8

gjennomgang av historien rundt mannskapets fagorganisering. Dette vil gi en kontekst, som vil være viktig for å forstå foreningens engasjement i saken.

Som det ble nevnt i kapitlet om Hvalfangerforeningens grunnleggelse, skjedde dette i en periode hvor mange andre grupper innenfor sjøfarten allerede hadde begynt å organisere seg. Som noen eksempler hadde skipsrederne dannet en organisasjon i 1909, og matrosene og fyrbøterne, fikk sin organisasjon i 1910¹⁶⁶. Ikke var det nok med at nye organisasjoner begynte å oppstå, men flere av dem greide også å oppnå gjennombrudd for noen av sakene sine, slik man så med styrmannsforeningen, som hadde fått gjennom en avtale om minstelønn allerede i 1912¹⁶⁷. Med en slik bakgrunn, hadde det kanskje ikke vært rart om flere av gruppene innenfor hvalfangsten også begynte å organisere seg, slik som f.eks. skytterne og hvalfangstarbeiderne. Det var i grunn lite engasjement hos hvalfangstarbeiderne i perioden 1910~1920, når det gjaldt fagorganisering. Man finner noen få forsøk på å få i stand fungerende organisasjoner for hvalfangstarbeiderne i denne perioden, men det ble i realiteten lite av noen av dem. Kanskje en av de mest gjeldende var «Sandefjord Hvalarbeiderforening» som ble stiftet av Norsk Matros- og Fyrbøterunionen i 1913. Lignende foreninger skulle man prøve å stifte i Larvik og Tønsberg, men det endte kun med at avdelingen i Tønsberg ble stiftet, tidlig året etter. Disse foreningene opplevde imidlertid ikke stor oppslutning blant hvalfangstarbeiderne, og da første verdenskrig brøt ut senere samme året, sluttet i praksis foreningenes aktive arbeid, og kom ikke i gang igjen før i 1921¹⁶⁸. Hvorfor foreningene ikke opplevde noen stor tilslutning, vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

Selv om det viste seg å være vanskelig å organisere hvalfangstarbeiderne i perioden 1910~1920, ga man fremdeles ikke opp, og man fortsatte å prøve også gjennom hele 20-tallet. Resultatene ble likevel ikke stort bedre. På en side fikk man endelig gjennombrudd for noen av sakene sine, gjennom lønnsoverenskomster, men i praksis førte disse til at arbeidernes lønninger ble lavere. På den andre siden opplevde man

¹⁶⁶ Tønnessen, 1967: 522

¹⁶⁷ Tønnessen, 1969: 94

¹⁶⁸ Tønnessen, 1969: 104; Olstad, 2006: 180

fremdeles lav oppslutning fra arbeidernes side, og man kan neppe snakke om noe stort gjennombrudd for fagforeningene¹⁶⁹.

Lignende gikk det de første årene av 30-tallet. Fagorganisasjonene hadde fremdeles liten oppslutning, og de slet med å oppnå sine mål¹⁷⁰. I 1935 så man likevel en endring i situasjonen. Etter flere år med høy arbeidsløshet, og lavere lønninger, begynte man endelig å få gjennomslag hos hvalfangstarbeiderne. Flere og flere begynte å melde seg inn i fagorganisasjoner, og ved utgangen av det samme året hadde organisasjonene opplevd en enorm vekst i medlemstallet. 1935 markerte dermed på mange måter gjennombruddsåret for organiseringen av hvalfangstarbeiderne¹⁷¹.

6.3 Hva gjorde Hvalfangerforeningen

Det tok altså lang tid å organisere hvalfangstarbeiderne, og spørsmålet som gjenstår nå, er hvilken rolle Hvalfangerforeningen spilte i denne historien. Selve studieobjektet til dette kapitlet er de første årene etter foreningens grunnleggelse, men jeg vil også gi en gjennomgang av organiseringstendensene innen hvalfangsten på 20-tallet, da dette er noe jeg vil ta i bruk i analysen. Til å begynne med, vil jeg først se nærmere på det viktigste foreningen gjorde, for å muligens stoppe arbeiderne fra å organisere seg; nemlig svartelisting.

6.3.1 Svartelisting

Når det gjelder organiseringen av hvalfangstarbeiderne, er svartelisting et av aspektene ved dette, som nevnes av nesten alle som skriver om det. I denne oppgaven tar jeg først og fremst et utgangspunkt i hovedoppgaven til Thor N. Devig, og én av hans artikler, men også Dag I. Børresen, går ganske grundig inn på svartelistingen av hvalfangstarbeidere i en av hans artikler.

Hvalfangerforeningens svartelisting startet i 1913. Måten «svarteboken» skulle fungere på, var at hvert medlem av foreningen var forpliktet til å sende inn navn på mannskap

¹⁶⁹ Olstad, 2006: 180-181

¹⁷⁰ Olstad, 2006: 181 & 183

¹⁷¹ Olstad, 2006: 185 & 187-188

som man ikke ønsket å ha med på hvalfangst. Disse navnene ble dermed samlet sammen, og ført ned av foreningen, før de regelmessig ble sendt ut som sirkulærer til medlemmene. På denne måten kunne man stadig oppdatere listene, og rederne kunne også selv holde seg oppdatert på hvem de ikke ønsket å hyre til hvalfangst. Svartelistingen ble en sentral del av hvalfangsten, og det var neppe et eneste medlem av mannskapet som ikke var klar over denne praksisen. Som Børresen påpeker, skulle den såkalte «svartebooken» ikke være hemmelig, men skulle fungere som en advarsel for mannskapet¹⁷².

Hvem man ikke ønsket å ha med på hvalfangst, finner man mange forskjellige bakgrunner for. For denne oppgaven vil så klart de som på en eller annen måte hadde en forbindelse til fagorganiseringen være mest interessante, men man kan ikke la være å se på de som ikke hadde den samme forbindelsen. Disse som «sto utenfor» fagorganiseringen, kan man sånn noenlunde dele inn i to hovedkategorier: de som var dårlige i jobben sin, og de som hadde en dårlig oppførsel. Flere personer ble oppført på listene med begrunnelsen at de rett og slett var dårlige på jobben sin eller «udugelig», men også under lignende grunner, slik som at man var «slurvete», finner man også. Når det gjaldt de med dårlig oppførsel, kunne dette for eksempel være at de hadde angrepet noen, drevet med tyveri, eller drevet med opptøyer. Det skal også nevnes at grunnen for at noen ble svartelistet ofte var kort, og lite beskrivende¹⁷³. Som et eksempel på den kategorien av folk som ble beskrevet som å ha en dårlig oppførsel, er det kun akkurat det som nevnes, nettopp «daarlig opførsel»¹⁷⁴.

De aller fleste av de svartelistede kan plasseres i kategoriene ovenfor, og de eneste det gjenstår å se nærmere på, er de som hadde forbindelser til fagorganisering, eller altså «sosialistisk aktivitet». Et av de beste eksemplene man har på mannskap som ble utestengt på grunn av dette, var en gruppe av mannskapet om bord på kokeriet «Pythia» i 1913. Under denne sesongen, brøt det ut en streik blant flere av mannskapet, som førte til at kokeriet måtte avslutte fangsten og reise hjem for sesongen. Som en

¹⁷² Børresen, 2006: 146-147; Olstad, 2006: 181

¹⁷³ Børresen, 2006: 148

¹⁷⁴ Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927. Sirkulær til medlemmene, datert 28. mars 1913, med et utdrag av «svartebooken».

følge av streiken, ble de aller fleste av de deltagende utestengt fra hvalfangstflåten. Ifølge Hvalfangerforeningens svartelister, var bakgrunnen for denne utestengingen nettopp at de hadde deltatt på streiken om bord på «Pythia»¹⁷⁵. Et annet eksempel på noe lignende, var svartelistingen, arrestasjonen og hjemsendelsen av en arbeider ved en landstasjon, som først og fremst hadde nektet å utføre arbeidet sitt, men som i tillegg hadde «beskjæftiget sig ogsaa med socialistisk agitation.»¹⁷⁶ Slike arrestasjoner preget flere av situasjonene som hadde med slik «sosialistisk agitasjon» og streik, noe jeg også vil komme tilbake til seinere. Utenom dette nevner Børresen spesifikt streik som en av de underordnede grunnene til at man innførte svartelistene, og at en av hensiktene bak listene også var for å forhindre streik¹⁷⁷.

Et spørsmål man kan stille seg, er til hvilken grad man kan stole på kildene når det gjelder denne svartebooken. Tidligere ble det nevnt at det ikke var hemmelig at man svartelistet uønskede mannskaper. Et resultat av dette kunne vært at man «pyntet» på listene, for ikke å vise den sanne hensikten ved dem. Her skal det dermed nevnes, at selve listene var konfidensielle, og kun ment for medlemmene av foreningens øyne. Faktumet at man drev med svartelisting var dermed ikke hemmelig, men selve listene fikk ikke mannskapene se. Dette tyder også på at man kan stole på det som står i de fragmentene man har igjen, og at foreningen rett og slett skrev det som det var; om man var ført opp som en «sosialistisk agitator», var man nok akkurat dette.

Det er dermed klart at foreningen og rederne ikke var redd for å slå ned på mannskap de så på som uønskede, gjennom å utestenge dem fra fangsten. Hvem som ble rammet av denne svartelistingen kunne være alt fra sløve og udugelige personer, til menn med dårlig oppførsel, men mest interessant her, er så klart personene som engasjerte seg fagorganisering.

Foreningen drev altså aktiv svartelisting av mannskap som prøvde å organisere seg i fagorganisasjoner. Spørsmålet man sitter igjen med, er dermed om dette var en effektiv måte å stoppe mannskapet fra å organisere seg? Både Børresen og Devig argumenterer for at svartelistingen var en viktig grunn til at det tok så lang tid å organisere

¹⁷⁵ Børresen, 2006: 151

¹⁷⁶ Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927. Sirkulær til medlemmene, datert 24. januar 1914; Devig, 1982: 63

¹⁷⁷ Børresen, 2006: 146-147

hvalfangstarbeiderne. Som det ble nevnt tidligere, la ikke foreningen skjul på svartelistingen. De aller fleste som drev med hvalfangst var klar over at «svarteboken» fantes, og dermed også fullt klar over at man selv kunne bli ført opp om man ikke hørte på arbeidsgiverne sine. Frykten for å bli ført inn i registrene, og dermed miste jobben sin var for mange reell, og kan dermed være med på å forklare den lave oppslutningen av hvalfangstarbeidere i de forskjellige fagorganisasjonene. Akkurat denne trusselen om å bli utestengt fra fangsten, ble også nevnt av flere tidligere hvalfangstarbeidere i intervjuer på 80-tallet, da de ble spurt om hvorfor det tok så lang tid for disse å organisere seg. Det virker dermed som man trygt kan hevde at frykten for svartelistingen var med på å dempe organisasjonsarbeidet til hvalfangstarbeiderne. Samtidig fikk man kjapt stengt ute personer som viste seg interesserte i å «stå opp mot» arbeidsgiverne, enten dette var gjennom dannelser av organisasjoner eller streik, noe som også kunne føre til at disse personene ikke fikk muligheten til å dele ideologiene sine med andre mannskaper¹⁷⁸.

Det kan dermed virke som at svartelistingen var en viktig grunn til at hvalfangstarbeiderne brukte så lang tid på å organisere seg, men vi skal også videre se at det sannsynligvis også er mange andre grunner man kan peke på. Mest sannsynlig var det nok en kombinasjon av alle disse grunnene som satt en stopper for hvalfangstarbeidernes organisasjonsarbeid, og at man neppe kan skyldes på kun én av disse, slik som svartelistingen. Svartelistingen var heller ikke det eneste foreningen gjorde i tilknytning til dette, og de engasjerte seg også noe i tariffspørsmål.

6.3.2 Tariffer

Tariffspørsmål sto sentralt i foreningens arbeid på 20-tallet, men selv før dette hadde de engasjert seg noe i diverse tariffsaker. Spørsmålet her vil først og fremst være hvilke tariffer Hvalfangerforeningen prøvde å komme fram til, men også om dette kan ha vært et forsøk fra foreningen på å stoppe arbeiderne fra å organisere seg. Først vil jeg se noe nærmere på tariffoverenskomstene man kom fram til på 20-tallet, før jeg går videre på de tidligere forsøkene.

¹⁷⁸ Børresen, 2006: 158-159; Devig, 1982: 63

På starten av 1920-tallet, så man, som nevnt tidligere, at hvalfangstarbeidernes fagforeninger begynte å få noe gjennomslag, ved at de greide å få i stand diverse lønnsoverenskomster med forskjellige norske sydhavsselskaper. Etter hvert gjorde Hvalfangerforeningen seg gjeldende i disse overenskomstene som en av partene i forhandlingene, naturligvis på siden av rederne og arbeidsgiverne, mens man hadde Matros- og Fyrbøterunionene med den nylig stiftede «Hvalfangstarbeidernes Forening» (stiftet i 1920) på arbeidstakernes side. Disse forhandlingene førte til at man kom fram til en enighet for flere sesonger¹⁷⁹. Ved første øyekast kan det virke som at dette var en stor suksess for fagforeningene, men om man undersøker det nærmere, kan det heller virke som det var det motsatte.

En av de største effektene av overenskomstene på 20-tallet, er faktisk at lønningene gikk nedover. Dette ble et kjennetegn ved alle de første overenskomstene man fikk til, og ifølge Finn Olstad gikk fortjenesten ned med rundt 1/3 over disse tre sesongene. Da Hvalfangerforeningen så nektet å opprette en overenskomst i 1924, ga dette den motsatte effekten av de tidligere avtalene, og lønningene gikk igjen oppover. Dette tyder altså på at fagforeningene egentlig sto ganske svake opp mot Hvalfangerforeningen og hvalfangstelskapene. Når Hvalfangerforeningen ikke lengre ønsket tariffavtaler, fikk man heller ikke gjennom flere¹⁸⁰. Dette bringer så opp en interessant innfallsvinkel i saken: Hvis Hvalfangerforeningen og selskapene sto så sterke i forhandlingene, hvorfor ble de så med på forhandlingene i første omgang? Åpenbart må disse forhandlingene gitt Hvalfangerforeningen en eller annen mulighet, som de selv så på som positiv.

Et argument som ofte tas opp i sammenheng med disse forhandlingene, som også kan fungere som en mulig forklaring på Hvalfangerforeningens ettergivenhet, er at de så en mulighet til å svekke fagforeningene. Prisene på hvaloljen sank, og selskapene ønsket nødvendigvis å redusere utgiftene sine. Lønningene ble dermed en av disse utgiftene man ønsket å redusere (som kapittelet ser på senere, fant man en lik situasjon rundt foreningens stiftelse). Det er dermed mulig at man brukte forhandlingene som en måte å presse lønningene nedover, og samtidig legge skylden over på fagforeningene. På

¹⁷⁹ Devig, 1982: 68-69

¹⁸⁰ Olstad, 2006: 182; Devig, 1982: 72

denne måten hadde de både imøtekommet organisasjonenes krav om tariffavtaler, og samtidig redusert lønningen og gjort det slik at fagorganisasjonene ble medskyldige i dette. Med andre ord hadde man «slått to fluer med en smekk»¹⁸¹. Utfra dette kan det virke som at ettergivenheten var et bevisst trekk fra Hvalfangerforeningens side, for å svekke organiseringen av hvalfangstarbeiderne. Da fangstarbeiderne så at det eneste fagorganisasjonene hadde fått til, hadde vært å redusere lønningene deres, er det lett å tenke seg at flere ikke så noen hensikt i å engasjere seg i disse. Da lønningene så gikk opp igjen da det ble slutt på overenskomstene, ville nok dette kun legitimere denne tanken enda mer¹⁸².

Et annet kort poeng som Olstad bringer opp, som også har blitt tatt opp av andre, er at det kan hende at ettergivenheten til Hvalfangerforeningen og selskapene kan forklares på bakgrunn av den russiske revolusjonen¹⁸³. Man kan tenke seg at dette i en slik sammenheng ville innebære at fagorganisasjonene sto sterkere, og at de dermed ville kunne oppnå de tariffene de ønsket, men det var ikke nødvendigvis slik situasjonen var. Ettergivenheten fra selskapene gikk heller ut på å i det hele tatt bli med på å forhandle om tariffene, og ikke om tariffene selv. I bunn og grunn var det nettopp viljen til Hvalfangerforeningen og selskapene som gjorde overenskomstene mulig, noe som illustreres godt av hvordan disse forhandlingene tok slutt da foreningen og selskapene ikke lengre ønsket disse¹⁸⁴.

Hvor gjeldende disse forklaringene kan være, er det vanskelig å si noe sikkert om. Jeg har ikke funnet noe i arkivet som tyder på at tarifforslagene var et bevisst trekk fra foreningens side for å svekke fagorganisasjonene. Om dette var grunnen til at de gikk med på dem, kan man regne med at man ville funnet dette nevnt i noen av møtoreferatene eller i korrespondansebrev mellom foreningen og medlemmene, men her er det ikke noe å finne. De eneste gangene man finner en forklaring for valget foreningen gjorde, dreier dette seg om forslagene man *ikke* gikk med på. Spesielt to begrunnelser dominerer her, nemlig at foreningen ikke kunne gå med på avtaler som

¹⁸¹ Olstad, 2006: 182; Tønnessen, 1969: 114

¹⁸² Devig, 1982: 152-153; Hjertholm, 1956: 153

¹⁸³ Olstad, 2006: 182; Hjertholm, 1956: 153

¹⁸⁴ Devig, 1982: 72

var bindende for medlemmene, og at man ikke kunne gå med på flere forhandlinger i 1921, i og med at man ikke visste om det kom til å bli sendt ut noen ekspedisjoner den kommende høsten¹⁸⁵.

Om disse dermed var ment å svekke fagorganisasjonene tør jeg ikke å nekte helt. Kanskje er det mulig at man lot være å føre disse grunnene ned i protokollene, eller at man, likt som med svarteboken, rett og slett fjernet det fra arkivet¹⁸⁶. Ifølge de kildene man faktisk har, vil jeg likevel hevde at det virker mindre sannsynlig at dette var et bevisst trekk fra foreningens side.

Når man ser på årene før 1920, finner man ikke mange eksempler på at Hvalfangerforeningen la inn mye arbeid for å fastsette tariffer for mannskapene. Dette betyr ikke nødvendigvis at man ikke prøvde, og man finner minst ett forsøk fra Hvalfangerforeningens side, hvor det ble lagt fram to forslag til tariffer for diverse grupper av mannskapet.¹⁸⁷ Videre vil jeg undersøke dette forsøket nærmere, for å se på både hva det gikk ut på, og om det kan sees i sammenheng med Hvalfangerforeningens forsøk i å hindre mannskapet fra å organisere seg.

Selv om Hvalfangerforeningen kom med to slike forslag, kan man se på de to forslagene som ett forsøk. Grunnen til dette er rett og slett at man sleit med å bli enige innad i foreningen om ett forslag, og man endte i stedet opp med å lage to. Foreningen drøftet et slikt forslag for første gang rundt et halvt år etter at den ble stiftet i 1912.

Bakgrunnen for forslaget var trolig den vanskelige økonomiske situasjonen som flere hvalfangstselskap fant seg i (i bunn og grunn den samme bakgrunnen som for stiftelsen av foreningen). De lave prisene på hvalolje førte nødvendigvis til at selskapene tjente dårligere enn tidligere, og dette ga også utslag på selskapenes hyrekontoe, som ble sagt å ha vært de verste man hadde opplevd¹⁸⁸. Det første forsøket på å få gjort noe med disse kontoene, kom fra Haldor Virik. I et brev til foreningen, la han fram sitt ønske om at man skulle drøfte «spørsmålet om vedtagelse av en tarif, som ikke kunde gaaes

¹⁸⁵ A L0004 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening Nr. 4: 12-13 & 28

¹⁸⁶ Børresen, 2006: 154

¹⁸⁷ Tønnessen, 1969: 104 & 107

¹⁸⁸ Tønnessen, 1969: 94 & 107; Tønnessen, 1967: 522; A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 20

utenom ved forhyringen.»¹⁸⁹ Forslaget gikk ut på at man skulle redusere lønningene til skytterne og bestyrerne på hvalfangstekspedisjonene (som ikke må forveksles med bestyreren av foreningen), og sette et maksimumsbeløp for disse. Her er det altså ikke nødvendigvis *arbeiderne* det er snakk om. Resultatet av Viriks forslag, var at man kom fram til at man skulle sette ned en komité til å arbeide med spørsmålet. Komitéens oppgave ble å undersøke saken nærmere, og forhåpentligvis kunne komme fram til et konkret forslag til en tariff¹⁹⁰. Et slikt forslag ble ikke klart før året var over, slik Virik hadde håpet på, og komitéens undersøkelser fortsatte langt ut i 1913¹⁹¹.

Juni 1913 ble nok den viktigste måneden når det gjaldt dette tarifforslaget. Direksjonen mottok endelig et konkret forslag fra komitéen som kunne drøftes, og det er også her man finner bakgrunnen for det alternative forslaget til en tariff. Tarifforslaget ble drøftet ved flere møter gjennom hele juni, og det ble også lagt fram et alternativt forslag fra Dannevig, som hadde fått oppslutning fra flere direksjonsmedlemmer. Resultatet ble at man nå satt med to forslag som måtte undersøkes nærmere og bearbeides, før man eventuelt kunne gå inn for ett av forslagene. En enighet kom man aldri fram til, og medlemmene av foreningen viste en interesse ovenfor begge forslagene. Dermed endte det med at man til slutt gikk inn for å innføre både forslaget til komitéen, og forslaget til Dannevig, og heller la hvert medlem ta i bruk det forslaget de selv syntes var best¹⁹². Kan dette så sees på som et forsøk på å stoppe mannskapet fra å organisere seg?

6.3.3 Forsøk på å hindre fagorganisering?

Ut ifra bakgrunnen for tarifforslagene, og foreningens møter og forhandlinger av saken, virker det usannsynlig at dette var et forsøk på å hindre hvalfangstmannskapet (spesielt kanskje skyttere og bestyrere som forslagene omhandlet) i å organisere seg.

Bakgrunnen for forslagene var som tidligere nevnt, den dårlige økonomiske situasjonen

¹⁸⁹ Da L0001 – Korrespondanse, brev fra Haldor Virik datert 21. august 1912.

¹⁹⁰ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 20-21

¹⁹¹ Ea L0003 – Diverse pakkesaker: Protokol for komiteen til udarbeidelse af fællestarif for hyrer og parter; A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 32

¹⁹² A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 32-33, 37, 38-39 og 41-42; Tønnessen, 1969: 107

til hvalfangsten rundt 1912. Lavere priser på hvalolje førte til lavere driftskapital, og ifølge Tønnessen gikk rundt 1/3 av denne kapitalen, for noen selskaper, til utbetalinger til mannskapet (her regnes både lønninger og kosthold sammen). Devig peker også på hvordan man tradisjonelt prøvde å presse ned lønningene når man befant seg i vanskelige tider. At lønningene var noe av det første rederne ønsket å redusere er dermed forståelig¹⁹³.

Ifølge Hvalfangerforeningens forhandlinger, er det også denne økonomiske situasjonen som preger diskusjonene. For eksempel hadde Virik nevnt at hyrekontoene var dårlige, og flere andre direksjonsmedlemmer hadde også sagt seg enige med Virik, om at noe måtte gjøres for å redusere utgiftene. Både når man sjekker møtereferatene til de forskjellige direksjons- og medlemsmøtene foreningen holdt, og møtereferatene til komitéen som skulle arbeide med dette spørsmålet, finner man ingen ting som tyder på at dette var et forsøk på å prøve og stoppe hvalfangstmannskapet fra å organisere seg. Fagorganisering ble ikke nevnt under et eneste møte, og det var kun den økonomiske situasjonen man så ut til å bry seg om¹⁹⁴. Det nærmeste man kanskje kommer noe slikt, er det tidligere nevnte brevet fra Virik. Som sagt kom han med et ønske om at man skulle gjøre ferdig et slikt tarifforslag før starten av den neste sesongen, slik at ingen av de hyrte kunne si at de ikke visste om de nye tariffene. Dette trenger ikke nødvendigvis å være et forsøk på å stoppe mannskapet fra å organisere seg, og kan enkelt forklares som en måte å legitimere lønningene på et senere tidspunkt¹⁹⁵. Naturligvis må man også tenke på at rederne ønsket å betale så lite som mulig, for så mye arbeid som mulig. At de dermed prøvde å påvirke lønningene i denne retningen er dermed ikke vanskelig å forstå.

I tillegg, om man ser dette forsøket på å redusere lønningene, opp mot de seinere forsøkene på 20-tallet, skiller disse seg fra hverandre. Forhandlingene på 20-tallet pågikk først og fremst mellom Hvalfangerforeningen og hvalfangstarbeidernes fagorganisasjoner, mens forsøket fra 1912-13 kun pågikk innenfor

¹⁹³ Tønnessen, 1969: 94; Devig, 1982: 149

¹⁹⁴ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 20-21, 28, 32-33, 37, 38-39 og 41-42; Ea L0003 – Diverse pakkesaker: Protokol for komiteen til udarbeidelse af fællestarif for hyrer og parter.

¹⁹⁵ Da L0001 – Korrespondanse, brev fra Haldor Virik datert 21. august 1912.

Hvalfangereforeningen, uten en motpart. Slik sett var det heller ikke en motpart å svekke. I tillegg, i likhet med hvordan forhandlingene på 20-tallet *kan ha* blitt brukt som en måte på å svekke fagorganisasjonene (ved at man fikk redusert lønningen), var dette kanskje ikke like nødvendig rundt 1912-13, med tanke på at det var så få foreninger for hvalfangstarbeidere på denne tiden.

Tarifforslagene er også gode eksempler på hvordan foreningens medlemmer ønsket å stå sammen for sakene de hadde til felles. Da man ønsket å redusere utgiftene sine, og startet med lønningene, ville det neppe ha hjulpet mye om kun én reder gikk inn for dette. Man trengte at alle hyrte ut fra de samme lønningene, ellers ville man bare endt opp med at mannskapet sitt søkte seg inn hos andre selskaper. Hvis alle selskapene hyrte utfra de samme lønningene, ville ikke dette være et problem for noen av dem, og de ville alle dermed kunne redusere utgiftene sine. Foreningen presiserte selv i årsrapporten av 1913, at det var viktig at rederne sto sammen om tariffspørsmålene, på bakgrunn av at skytterne og arbeiderne hadde begynt å organisere seg¹⁹⁶.

Utenom disse forslagene foreningen utarbeidet selv, mottok de i tillegg noen få forslag fra andre foreninger rundt den samme tiden. Kan så disse forslagene sees i sammenheng med et ønske om å svekke fagforeningene?

6.3.4 De andre tarifforslagene foreningen mottok

I motsetning til de to forslagene foreningen utarbeidet, mottok den mange flere fra forskjellige fagorganisasjoner i tiden 1914-15. Foreningens reaksjon var stort sett ganske lik til de fleste av forslagene, og for fagorganisasjonenes vedkommende kom det i bunn og grunn ikke noe ut av de forsøkte forhandlingene. Det vil ikke bli gitt en grundig gjennomgang av de forskjellige forslagene her, og jeg vil heller fokusere på foreningens behandling av dem, og dens potensielle respons på forslagene. Dermed vil det bli sett på om foreningens handlinger kan tolkes som en måte å hindre fagorganisering på.

Sammenlignet med 20-tallet, mottok ikke foreningen mange forslag i perioden 1914-15. Av de henvendelsene som konkret omhandlet tarifforslag, mottok foreningen i alt tre

¹⁹⁶ A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning fra 1913

forslag, henholdsvis fra Norsk Styrmandsforening, Det Norske Maskinistforbund, og Norsk Matros- og Fyrbøterunion i samarbeid med Sandefjord Hvalarbeiderforening. Responsen på forslagene varierte noe fra forslag til forslag, men et hovedtrekk ved alle, var Hvalfangerforeningens manglende interesse i dem¹⁹⁷. Både Styrmandsforeningen og Maskinistforbundet mottok avslag på forslagene deres, mens Matros- og Fyrbøterunionen ikke fikk et svar i det hele tatt¹⁹⁸.

Ifølge foreningens møtereferater og korrespondanse, er det i likhet med forslagene på 20-tallet, lite som tyder på at man bevisst tok avstand fra forslagene, i håp om å svekke fagforeningene. Forslagene er lite nevnt i foreningens møteprotokoller, og der det er nevnt grunner til at man ikke ønsket å ta opp forhandlinger, finner man som regel andre grunner. Styrmandsforeningen mottok for eksempel som svar kun at tariffspørsmålet ikke var aktuelt, uten at møteprotokollene eller korrespondansen går noe grundigere inn i nøyaktig hvorfor dette ikke var aktuelt¹⁹⁹. Maskinistene derimot, mottok et mye grundigere svar som gikk inn på spesifikke grunner til at man ikke ønsket å ta opp tarifforhandlinger. Dette innebar grunner slik som at man mente maskinistene allerede tjente godt nok, og at det ikke var mulig å utarbeide en felles hyretariff innen hvalfangsten i førsteomgang. Det samme finner man i møtereferatene²⁰⁰. Når det gjaldt Matros- og Fyrbøterunionens krav fra 1915, virker det ikke som man i det hele tatt behandlet forslaget, da ingen møtereferater eller korrespondanse (utenom unionens eget brev) i det hele tatt nevner forslaget.

At foreningen kunne avslå alle forslagene, eller rett og slett ignorere dem uten noen større konsekvenser, kan tyde på at foreningen og rederne sto såpass sterke i forhold til mannskapet og deres organisasjoner, at tarifforslagene ikke var en stor trussel for dem. Man ser generelt i tidligere litteratur, at rederne ofte framstår som den sterkeste parten i forholdet. Dette er også noe man kan se når det gjaldt kontraktene mannskapet

¹⁹⁷ Da L0005 – Korrespondanse, brev fra Norsk Styrmandsforening datert 7. mai 1914, brev fra Det Norske Maskinistforbund datert 4. august 1914; Da L0006 – Korrespondanse, brev fra Norsk Matros- og Fyrbøterunion datert 26. mars 1915.

¹⁹⁸ Da L0005 – Korrespondanse, brev til Styrmandsforeningen datert 19. mai 1914, brev til Maskinistforbundet datert 1. september 1914; Tønnessen, 1969: 104

¹⁹⁹ Da L0005 – Korrespondanse, brev til Styrmandsforeningen datert 19. mai 1914; A L0002 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforeningen Nr. 2: 3

²⁰⁰ Da L0005 – Korrespondanse, brev til Maskinistforbundet datert 1. september 1914; A L0002 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforeningen Nr. 2: 8

ble hyrt utfra, hvor man etter de mislykte tarifforsøkene la til en del punkter som skulle stoppe hvalfangstarbeiderne fra blant annet å streike og organisere seg. Devig regner i tillegg med at disse kontraktene var med på å hindre hvalfangstarbeiderne fra å organisere seg²⁰¹. Her er det også verdt å nevne at det ikke er noe som tyder på at foreningen var spesielt tilknyttet disse kontraktene. Ifølge Tønnessen engasjerte ikke foreningen seg noe særlig med «mannskapsspørsmål» generelt, utenom innføringen av svarteboken²⁰².

Det virker dermed noe usannsynlig at man bevisst avviste fagorganisasjonenes tarifforslag for å stoppe hvalfangstmannskapet fra å organisere seg, og at dette kan bli forklart på andre måter. Mer sannsynlig virker det heller at foreningen og rederne sto såpass sterkt i forhold til mannskapet, og at dette var med på å bidra til den lave organisasjonsoppslutningen. Det virker også som at svarteboka og redernes «makt» var nok, og at foreningen dermed ikke trengte å konsentrere seg noe særlig om dette rundt midten av 1910-tallet (dette forandret seg naturligvis på 20-tallet). Det kan også virke som at det var andre faktorer som bidro til den lave organisasjonsoppslutningen i tillegg til disse, noe det vil bli sett på videre.

6.4 Andre grunner

For å få et mer helhetlig bilde av situasjonen rundt fagorganiseringen av hvalfangstarbeiderne, og Hvalfangerforeningens rolle, vil det være nødvendig å også se på alternative forklaringer til hvorfor hvalfangstarbeiderne brukte så lang tid på å organisere seg. Disse grunnene er generelt sett lite tilknyttet Hvalfangerforeningen, men de kan fremdeles være med på å forklare foreningens handlinger. Akkurat dette vil stå sentralt i resten av kapittelet.

Tidligere ble det sett på hvordan lønnsoverenskomstene på 20-tallet *kunne* ha bidratt til å svekke hvalfangstarbeidernes fagorganisasjoner og deres oppslutning. Dette var hovedsakelig basert på Devigs framstilling av situasjonen, men dette var langt i fra den eneste forklaringen han kom med. De videre forklaringene vil også først og fremst ta

²⁰¹ Tønnessen, 1969: 108; Olstad, 2006: 181; Devig, 1982: 54, 60 & 62-63

²⁰² Tønnessen, 1969: 108

utgangspunkt i Devigs undersøkelser, og være med på å belyse Hvalfangerforeningens rolle enda bedre.

Slik det ble sett på tidligere, virker det som at det eneste foreningen gjorde angående fagorganisering var å innføre en sentralstyrt svartebok, og muligens at man engasjerte seg noe i tariffspørsmål. Et naturlig spørsmål til akkurat dette, er hvorfor de ikke gjorde noe mer? Det er akkurat her Devigs forklaringer kan bidra. Er det mulig at foreningen ikke gjorde mer, fordi de ikke trengte å gjøre det? Var det noen andre underliggende grunner i tillegg til foreningens arbeid, som førte til at hvalfangstarbeiderne ikke organiserte seg? Dette vil bli drøftet senere i kapittelet, etter en gjennomgang av Devigs forklaringer. Først og fremst vil jeg gi en gjennomgang av situasjonen på 20-tallet, slik at disse forklarelsene kan brukes som et utgangspunkt for å undersøke situasjonen før 20-tallet.

Devigs forklaringer har jeg valgt å dele inn i tre hovedgrupper; de økonomiske mulighetene, et dårlig agitasjonsarbeid fra organisasjonenes side, og noen av hvalfangstarbeidernes bondebakgrunn. Først ut er den antageligvis viktigste hovedgruppen, nemlig de økonomiske mulighetene som hvalfangsten bydde på.

6.4.1 Økonomiske muligheter

En av de kanskje viktigste forklaringene på fagorganisasjonenes oppslutning, var hvalfangstmannskapets lønnsforhold og økonomiske muligheter. Realiteten var slik at hvalfangstmanskaper, sammenlignet med andre yrker innenfor sjøfarten, tjente ganske godt, eller hvertfall hadde muligheten til å tjene ganske godt. Ifølge Tønnessen var også denne «høye» lønningen en av hovedgrunnene til at mange valgte å dra på hvalfangst, i stedet for å søke hyre innen «vanlig» sjøfart. Det harde arbeidet var både verdt det for den ekstra betalingen, men også for de 2-4 månedene man kunne være hjemme i året, noe andre folk innen sjøfarten ikke hadde muligheten til. Finn Olstad peker på akkurat dette lønnsforholdet som en av hovedgrunnene til at mange hvalfangstarbeidere ikke så noen nytte i å organisere seg. Tiden av året man var

hjemme, ga også mange muligheten til å ta seg annet arbeid utenfor hvalfangsten, som igjen ga dem muligheten til å få inn noen ekstrainntekter i sommerhalvåret²⁰³.

Et annet aspekt ved de høye lønningene som neppe oppmuntret hvalfangstmannskapet til å organisere seg, var konkurransen og de store forskjellene innen «yrket». Det er viktig å huske på at hvalfangststyrket var mangfoldig, hvor det var store forskjeller mellom mannskapets arbeidsoppgaver. Selv om både skyttere og flensere omtales som hvalfangstmannskaper, var arbeidet deres fremdeles veldig forskjellig, og forskjellene mellom de to gruppene viste seg så klart også i inntektene deres. Disse forskjellene førte neppe til at man følte et spesielt fellesskap med de andre gruppene innenfor hvalfangsten. Dette viser seg ganske godt med nettopp skytterne, som kanskje var den mest yrkesstolte gruppen innenfor hvalfangsten, og den gruppen som hadde muligheten til å tjene best av mannskapet²⁰⁴.

Grunnen til de store forskjellene i inntektene finner man i hvalfangstens lønssystem. Mannskapets inntekt var delt i to deler; en fast hyre, og et variabelt partsutbytte. Parten fungerte ved at hver ansatt hadde rett på en viss sum per fat med olje/skutt hval, og varierte ofte utfra forskjellige variabler, slik som området man fanget på og selskapet man tilhørte²⁰⁵. Dette førte til at det kunne oppstå store forskjeller fra ekspedisjon til ekspedisjon, og man ønsket nødvendigvis å være med på en ekspedisjon som endte opp med et godt utbytte. Videre førte dette til at det ble en stor konkurranse mellom mannskapet om å komme med på hvalfangsten, og spesielt ser man dette i år med høy arbeidsledighet. Disse årene var kanskje også flere av mannskapet fornøyde så lenge de hadde fått seg arbeid, og engasjerte seg lite i fagorganisasjoner²⁰⁶.

En annen side ved konkurransen innen hvalfangsten, var muligheten for avansement, altså at det fantes et hierarkisk system som det var mulig å klatre opp i. Mange fangere hadde muligheten til å bevege seg opp i rang, og dermed få en bedre grad enn tidligere, noe det tyder på at flere gjorde. Dette vil i praksis si at man stadig hadde muligheten til

²⁰³ Tønnessen, 1969: 105-107; Olstad, 2006: 183-184

²⁰⁴ Olstad, 2006: 184-185; Tønnessen, 1969: 100

²⁰⁵ Tønnessen, 1969: 92-93; Devig, 1982: 146-147

²⁰⁶ Devig, 1982: 167

å få en grad som ga deg større inntekter enn tidligere. Dette er kanskje spesielt et kjennetegn på 20-tallet, hvor hvalfangsten opplevde en stor ekspansjon, noe som åpnet opp flere stillinger på nye skip²⁰⁷.

Når man ser på denne muligheten til avansement, sammen med de høye lønnsforskjellene, kan man ifølge Devig se at hvalfangsten var kjennetegnet ved konkurransen mellom mannskapet. En av de beste måtene man kunne bedre levekårene sine, var ved å klatre gjennom rangstigen, og få en høyere lønning. For å kunne gjøre dette, var avansementmulighetene helt nødvendig, og da er det klart at man ble nødt til å konkurrere med resten av mannskapet om å oppnå disse stillingene. Gjennom lønningsforskjellene og avansementmulighetene hadde man muligheten til å oppnå en mye høyere inntekt enn det man kunne håpe på å få gjennom kollektive avtaler. Det virker klart at en slik situasjon ikke akkurat oppfordret mannskapet til å stå sammen og organisere seg, da man allerede var vant til å stå for seg selv²⁰⁸.

Noe som er interessant, og som hjelper å legitimere disse forklaringene, er hvordan man ser at mange hvalfangstarbeidere begynte å engasjere seg i fagorganisasjonene på midten av 30-tallet, etter at mange av disse mulighetene de tidligere hadde hatt forsvant. Etter oppleggsåret (som vil bety sesongen 1931/32, da selskapene valgte å ikke sende ut noen ekspedisjoner) ble fangsten sterkt innskrenket, og man så også innførelsen av kvoter, noe som innebar at man ikke lenger kunne fange ubegrenset. Når man allerede på forhånd visste sånn noenlunde hvor mye man kom til å fange, førte dette til at fortjenesten sank, og man kunne på forhånd regne ut ca. hvor mye man kom til å tjene på ekspedisjonen. Med dette var dermed drømmen om den høye fortjenesten gjennom partinntekten lagt i grus. Innskrenkningen i fangsten førte også til stor arbeidsledighet, og mange var nødt til å nøye seg med lavere stillinger enn de hadde hatt tidligere. Samtidig forsvant i praksis også muligheten man hadde hatt til å oppnå høyere stillinger gjennom avansement²⁰⁹. Som Devig formulerte det: «muligheten av å oppnå egne fordeler i konkurranse med andre hvalfangere ble sterkt

²⁰⁷ Devig, 1981-86: 83-89

²⁰⁸ Devig, 1981-86: 83-89; Devig, 1982: 167-168

²⁰⁹ Olstad, 2006: 187-188; Devig, 1981-86: 89

reduisert.»²¹⁰ Når man ikke lenger hadde muligheten til å oppnå like høy inntekt som tidligere, er det kanskje ikke rart at mange begynte å se nytten i en organisasjon.

Et spørsmål er dermed hvor relevant dette var for tiden mellom 1910-1920. Devig la hovedfokuset sitt på 20- og starten av 30-tallet, hvor situasjonen var ganske annerledes fra 10-tallet. Selv om man finner noen forskjeller, slik som at det ikke var en ekspansjon på lik linje som på 20-tallet, finner man også fellestrekk med fangsten på 20-tallet. Først og fremst var det i tiden mellom 1910 og 1920 ingen kvotefangst, slik man så innført tidlig på 30-tallet. Dette betydde altså at man fremdeles hadde muligheten til å oppnå en høy utbetaling på parten, siden den eneste begrensningen på hvor mange hval man kunne fange, var mannskapets egne dyktighet. Lønningene, selv om de sammenlignet med 20-tallet var lavere, må fremdeles ha vært nokså høye for sin tid. Tønnessen skrev tross alt at lønnen var en av hovedgrunnene til at mange ønsket hyre i hvalfangsten²¹¹. At det fantes en mulighet for avansement på denne tiden, er dermed også fullt mulig. Dette er dessverre ikke noe jeg har noe data på, og man kan ikke si noe sikkert. Det ville også gått utenom denne oppgaven å gjøre en undersøkelse på akkurat dette, så før dette blir gjort, vil disse forklaringene kun kunne stå som muligheter.

6.4.2 Dårlig agitasjonsarbeid

En annen forklaring som Devig legger noe vekt på i hovedoppgaven sin, var et muligens dårlig agitasjonsarbeid fra fagforeningenes side. Om man ser på noen av konfliktene som oppsto mellom mannskapet og arbeidsgiverne tidlig på 1910-tallet, kan man se hvordan det kan ha vært vanskelig å agitere for fagorganiseringer på fangstfeltene. Tidligere ble det sett på hvordan disse konfliktene kan ha ført til svartelistinga som ble drevet av Hvalfangerforeningen, og hvordan streik og «sosialistisk agitasjon» kunne føre til fengslinger og hjemsendelser. I tillegg har man også endringene som ble gjort i hyrekontraktene fra arbeidsgivers side, hvor det ble satt ned forbud mot å både nekte og arbeide, streike og å danne fagforeninger på feltene. Det er lett å se hvordan dette kan ha ført til at færre av mannskapet ønsket å organisere seg, men man kan også se hvordan dette på lik måte førte til at færre ønsket å agitere for dette ute på

²¹⁰ Devig, 1982: 168

²¹¹ Tønnessen, 1969: 104-107

fangstfeltene. Om man agiterte for fagorganiseringer, kunne man i verste fall miste jobben og inntekten sin for sesongen. En naturlig konsekvens av dette, ifølge Devig, var at man heller måtte fokusere agitasjonsarbeidet på sommermånedene, når mannskapet kom hjem fra fangsten²¹².

Når mannskapet kom hjem til Norge om sommeren, hadde man allerede fått utbetalt den totale lønnen sin, og slitet om bord på fangstskipene lå allerede bak dem. Devig argumenterer for at disse faktorene kan ha bidratt til at det var vanskeligere å engasjere mannskapet, og overbevise dem om at de trengte en fagorganisasjon for å opprettholde interessene deres. I tillegg var mannskapet spredt rundt på flere byer og bygder, og mange av dem var kanskje opptatte med andre ting²¹³. Et eksempel på at man slet med å agitere hjemme, var et blokadeforsøk sent på 20-tallet.

Organisasjonene hadde en dårlig kommunikasjon når det gjaldt det praktiske rundt blokaden. Man virket ikke sikre på *hva* man faktisk skulle blokkere, og man slet også med å faktisk engasjere hvalfangstarbeiderne i å delta i blokaden, slik man ser fra et agitasjonsmøte angående blokaden som nesten ingen møtte opp til²¹⁴. Dette kan tyde på at det var vanskelig å agitere mannskapet når de først var kommet hjem, og at det heller var på fangstfeltene man burde ha lagt inn dette arbeidet. Da man senere gikk inn for akkurat denne typen agitasjon, så man også at dette ga mye bedre resultater for organiseringen. Her er det også verdt å nevnes at den økonomiske situasjon til hvalfangstarbeiderne var verre på denne tiden, og at dette også kan ha vært medvirkende til at agitasjonen fungerte bedre²¹⁵.

Organisasjonenes agitering virker ikke som Devigs sterkeste argument. Utenom det lille som ble gått gjennom ovenfor, går ikke Devig heller veldig mye dypere inn i det. En enda dypere gjennomgang står også noe utenfor denne oppgavens omfang, og er ikke noe som vil bli nærmere undersøkt her. Hvor reell denne forklaringen kan være, er det dermed vanskelig å svare på, men man kan ta noen antagelser fra det lille som står her. Ut ifra Devigs argumentasjon og framstilling av agitasjonen hjemme, virker det som at

²¹² Devig, 1982: 64; Tønnessen, 1969: 108

²¹³ Devig, 1982: 171; Olstad, 2006: 183

²¹⁴ Devig, 1982: 87-91 & 171

²¹⁵ Devig, 1982: 95-97 & 171

dette ikke er en forklaring som kan stå helt alene, og at den må sees i sammenheng med andre momenter og forklaringer. Et eksempel på at agitasjonsarbeidet bare blir en del av forklaringen, er hvordan det virker som at hvalfangstarbeidernes lønnsforhold kan ha spilt en rolle i det lille engasjementet deres, slik Devig antok. Ved at færre personer brydde seg om organiseringenes agitasjonsforsøk, nådde forsøkene ut til færre personer, som igjen kan ha ført til en enda lavere oppslutning.

6.4.3 Var mange hvalfangstarbeidere bønder?

Når det gjelder bakgrunnen til mange av personene som valgte å reise ut på hvalfangst, legger Devig en del vekt på de som til vanlig var bønder. Et av argumentene han tar opp, går ut på at de fleste hvalfangstarbeiderne ble rekruttert fra områder som tradisjonelt sett hadde en dårlig oppslutning mot arbeiderbevegelsen. I tillegg legger han her til at «mange ble rekruttert fra et samfunnsjikt som stod langt fra arbeiderbevegelsens ideer, nemlig en selveiende bondestand.»²¹⁶ Han legger dermed fram muligheten for at en bondebakgrunn hos flere hvalfangstarbeidere, kan være en del av forklaringen på fagforeningenes lave oppslutning.

Bakgrunnen til Devigs påstander, var for det meste intervjuer han hadde gjort med tidligere hvalfangstmannskaper, hvor flere av de intervjuede hadde nevnt at flere bønder og bondesønner ble rekruttert til hvalfangst. I tillegg kom det også fram at flere av de intervjuede mente at en av hovedgrunnene til at det tok så lang tid å organisere hvalfangstarbeiderne, var på grunn av bøndenes holdninger til arbeiderbevegelsen. Bøndene var ifølge disse ikke villige til å engasjere seg i dette, og valgte å holde seg unna. Devig kommenterte også på at det var vanskelig å si hvor utbredt en slik jordbruk/hvalfangst kombinasjon kan ha vært, siden han rett og slett ikke hadde nok data på dette området. Utfra hvor mange av de intervjuede som nevnte bøndene, og de som selv nevnte å ha hatt en bondebakgrunn, regnet han med at det var snakk om et «ikke ubetydelig innslag» av bønder i hvalfangstnæringen²¹⁷.

Om man ser på bønders holdninger til fagforeninger og arbeiderbevegelser på tidlig 1900-tallet, kan det også virke som om dette støtter noe opp mot Devigs antagelser.

²¹⁶ Devig, 1982: 128

²¹⁷ Devig, 1982: 124-126

Som et eksempel kan man se på de to forbundene: Norsk Landmandsforbund og Norsk Småbrukerforbund, hvor Landmandsforbundet kan sammenlignes mere med Hvalfangerforeningen, mens Småbrukerforbundet ligger nærmere de typiske fagforeningene. Brynjulv Gjerdåker nevner i sin framstilling av bondeorganisasjoner tidlig på 20-tallet, hvordan Landmandsforbundet så på den «sosialradikale og sosialistiske klassemobiliseringa og grensedraginga mellom bønder og andre i jordbruket» som en politisk trussel²¹⁸. I tillegg var det for flere medlemmer av forbundet viktig med en motstand mot arbeidermobiliseringa, og engasjementet fra forbundet og medlemmene beskrev han som «antisosialistisk» (her er det også viktig å poengtere at forbundet også var antiindustri Kapitalistisk, noe som kanskje er med på å fremstille disse bøndene som konservative)²¹⁹. Småbrukerforbundet, som på sin side var nært knyttet arbeiderdemokratmiljøet, var med på å danne et skille i bondesamfunnet, noe som gikk imot ønskende til Landmandsforbundet. På denne måten var nok Småbrukerforbundet nærmere knyttet arbeiderbevegelsen²²⁰.

Ser man på oppslutningen til disse to forbundene, ser man at det mer konservative Landmandsforbundet hadde langt flere medlemmer enn Småbrukerforbundet. Ifølge Gjerdåker lå medlemstallet til Landmandsforbundet på over 68 000 medlemmer i 1920, mens Småbrukerforbundet til samme tid kun hadde nærmere 8 400 medlemmer, et tall som ifølge Gjerdåker også var veldig lavt sammenlignet med antall småbruk i Norge²²¹. Dette kan dermed kanskje være med på å støtte tanken om en mer konservativ holdning til arbeiderbevegelsen i bondesamfunnene. Her er det også verdt å nevne at det virker som det generelt har vært vanskelig å organisere de forskjellige gruppene innenfor landbruket, noe Reidar Almås går mer inn på i sitt bind om det norske landbrukets historie²²². Dette og kan kanskje være med på å støtte tanken om at hvalfangstarbeiderne som også drev med landbruk ikke engasjerte seg spesielt mye i fagbevegelsen.

²¹⁸ Gjerdåker, 2002: 266

²¹⁹ Gjerdåker, 2002: 266

²²⁰ Gjerdåker, 2002: 270-271; Feiring, Rovde & Tøsse, 1988: 29-30

²²¹ Gjerdåker, 2002: 271

²²² Almås, 2002: 54

Det skal også nevnes at disse framstillingene av bondesamfunnet ikke er spesifikt for Vestfold, men heller for landet som helhet. Det kan dermed ikke sies sikkert at det var slik situasjonen var for bøndene i Vestfold som også ble rekruttert til hvalfangst, men med tanke på den «blå» tradisjonen til fylket, kan man tenke seg at situasjonen var lignende her²²³. For at man skal kunne si noe mer sikkert om dette, er man dermed nødt til å gjøre en mer gjennomgående analyse av bøndenes holdninger i Vestfold, noe som går langt utenom denne oppgaven.

Utfra Devigs framstilling, og tendensene hos bøndene, kan det dermed virke som at dette er en viktig grunn til at det tok så lang tid å organisere hvalfangstarbeiderne. Likevel vil dette fremdeles være avhengig av hvor stor andel av hvalfangstarbeiderne som faktisk hadde en bakgrunn i landbruket. Tidligere ble det nevnt at Devig allerede hadde vært inne på dette, da han skrev at det var vanskelig å være sikker på omfanget av slike hvalfangstarbeidere, siden han ikke hadde den nødvendige dataen. Situasjonen idag er derimot annerledes, siden det nå har blitt gjort en grundig gjennomgang av akkurat dette av Robert Lalla i 2003.

Robert Lalla undersøkte i sin doktorgradsavhandling, *Bønder i Antarkis: Hvalfangst og landbruk 1925-1940*, blant annet hvor utbredt denne yrkeskombinasjonen mellom landbruk og hvalfangst var, med et hovedfokus på mellomkrigstiden²²⁴. Dessverre er det dermed ikke tall for årene før dette, men uansett gir det fremdeles et godt innblikk i antallet bonde/hvalfanger-kombinasjoner, og danner et utgangspunkt også for tidligere år.

Hovedfunnet til Lalla, når det gjelder utbredelsen av yrkeskombinasjonen, var at en stabil andel på 25-30% av hvalfangstmannskapet i perioden 1930-39 hadde en eller annen tilknytning til landbruket. Tallet viser en generell tendens for hele Vestfold, og det var naturligvis noen forskjeller mellom fylkets herreder (tilsvarende dagens kommuner), men for denne oppgaven holder det med de generelle tallene. Altså ser man at det i hvertfall i denne perioden var et mindretall av alle hvalfangstmannskaper i Vestfold som hadde en slik landbruksbakgrunn²²⁵. Tall for tidligere år har vi ikke, men

²²³ Devig, 1982: 125

²²⁴ Lalla, 2003: 7

²²⁵ Lalla, 2003: 119-120

Lalla kommer i tillegg med noen antagelser om utbredelsen av en slik yrkeskombinasjon også for tidligere år. Først og fremst legger han fram at det er sannsynlig at tallene kan ha vært noe i større i sesongene før 1930, og da spesielt sesongene etter 1925. Når man beveger seg enda litt lengre tilbake, til sesongene rundt starten av 20-tallet, virker det mindre sannsynlig at antallet kan ha vært mye større. I hvert fall kan ikke tallene for de første årene av 20-tallet vise noen vesentlig høyere andel av en slik yrkeskombinasjon²²⁶.

Spørsmålet som står igjen, er dermed hvor sannsynlig en slik yrkeskombinasjon kan ha spilt i organiseringen av hvalfangstarbeiderne. Først og fremst kan det kanskje virke som at påstanden er svekket, nå som man har et mye bedre estimat på antallet hvalfangstmannskaper som hadde en bakgrunn i landbruket. Om man regner med at de fleste av bøndene var lite engasjert i fagorganisering, og at dette også var gjeldende for de som arbeidet innenfor hvalfangsten, står man fremdeles igjen med rundt 65-70% av hvalfangstmannskapet som ikke passer under denne kategorien. Dermed er det altså 65-70% av mannskapet som står igjen, hvor man ikke kan bruke en bondebakgrunn som en forklaring på den lave oppslutningen i fagorganisasjoner. Samtidig åpner også Lalla for at mannskap med bondebakgrunn *kan* ha vært favorisert av selskapene for deres konservative holdninger til fagforeninger, da disse holdningene ville være «tjenlig for selskapene.»²²⁷ Det er dermed fremdeles mulig at dette kan ha spilt en rolle, men at også dette er en liten forklaring i en større sammenheng, hvor det er kombinasjonen av både dette og de tidligere forklaringene som har blitt vist.

Det er altså flere andre grunner enn svartelistingen som kan forklare hvalfangstarbeidernes oppslutning i fagforeninger. Hvor godt disse faktorene kan ha gjort seg gjeldende før 20-tallet, og dermed også hvor gjeldende de kan ha vært for foreningens handlinger, gjenstår det fremdeles å undersøke.

²²⁶ Lalla, 2003: 120

²²⁷ Lalla, 2003: 80

6.5 De andre grunnene før 20-tallet

Tidligere i kapittelet ble det sett på hvordan det virker som at svarteboka var det eneste Hvalfangerforeningen virkelig innførte for å stoppe hvalfangstarbeiderne fra å organisere seg, mens det virket som at tarifforslagene var lite relevante i denne sammenhengen. Spørsmålet som står igjen, er om de andre forklaringene som Devig la fram også kan ha vært gjeldende før 20-tallet.

Devigs forklaringer kan være med på å forklare situasjonen i tiden mellom 1910-20, men de kan neppe forklare det alene. Den økonomiske situasjonen var nok også ganske gjeldende på denne tiden. Hvalfangstarbeiderne hadde kanskje ikke muligheten til å tjene akkurat like mye som man gjorde på 20-tallet, men sammenlignet med andre yrker innen sjøfarten tjente man fremdeles veldig godt også på denne tiden²²⁸. Det er fullt mulig at organisasjonenes agitasjonsarbeid på denne tiden var like «dårlig» som seinere, noe Devig selv også peker på som en mulig forklaring. Situasjonen var for mange hvalfangstarbeidere ganske lik, hvor det var vanskelig å engasjere seg i slike saker ute på feltene, og at en av de eneste mulighetene man hadde til å agitere for organisasjonene, var om sommerne når mannskapet var hjemme. Tidligere ble det også vist at det i denne perioden ble innført nye krav i hyrekontraktene som forbød arbeidstakerne fra å engasjere seg i slike saker på fangstfeltene²²⁹. Når det gjaldt mannskap med bondebakgrunn, ble det allerede vist hvordan dette kanskje ikke var like gjeldende på 20-tallet som Devig hadde regnet med, da det var et mindretall av mannskapet som hadde en slik bakgrunn i første omgang. Tall for årene før 1920 har vi ikke, men Lalla regnet med at antallet av disse ikke kunne ha vært mye høyere på starten av 20-tallet enn på 30-tallet, og det virker dermed også usannsynlig at det var noe høyere i årene før 1920. Om man så regner med at tallet var ganske likt, kan ihvertfall ikke dette ha spilt noen større rolle enn det gjorde senere på 20-30-tallet. Fullt mulig er det dermed at dette, i en kombinasjon med de andre forklaringene, også kan ha spilt en rolle i årene før 1920²³⁰.

²²⁸ Tønnessen, 1969: 104-106

²²⁹ Devig, 1982: 62-64

²³⁰ Lalla, 2003: 120

Hovedgrunnen til at så få personer engasjerte seg i hvalfangstarbeidernes fagorganisasjoner før 1920, ser altså ut til å være en kombinasjon av disse forklaringene. Det eneste foreningen egentlig gjorde i denne sammenhengen var å innføre svartelistene, som på en side viste seg å være svært effektive, og som i en kombinasjon med disse andre grunnene, så å si stoppet opp hele organisasjonsarbeidet til hvalfangstarbeiderne. Det var rett og slett ikke noe annet foreningen trengte å gjøre i denne situasjonen, og de trengte dermed heller ikke å engasjere seg svært mer i den.

Når det gjaldt foreningens formål, sitter man også her med en litt spesiell situasjon, noe i likhet med hvalfredningsloven. Det var f.eks. ingen statutter som spesifikt nevnte at foreningen hadde som formål å motarbeide fagorganisasjoner, men man kan helt klart argumentere for at dette arbeidet falt under «medlemmenes felles interesser», da dette helt klart ville vært positivt for medlemmene. Samtidig hadde foreningen påpekt hvor viktig det var at man var nødt til å stå sammen i slike situasjoner, slik det også ble sett på tidligere. Slik sett kan man også argumentere for at dette var et av foreningens formål, da man så hvor viktig det kunne bli²³¹.

6.6 Oppsummering

Hvalfangerforeningen hadde altså engasjert seg noe i spørsmål rundt mannskapenes fagorganisasjoner, spesielt kanskje med vekt på utarbeidelse av tariffen. Dette ble spesielt en viktig oppgave på 20-tallet, men man så også et lite engasjement i slike saker allerede i 1913, med foreningens utarbeidelse av et tarifforslag. Imidlertid engasjerte de seg lite i slike saker etter dette, fram til 20-tallet. Samtidig virker det også som at dette ikke hovedsakelig ble gjort for å svekke fagorganisasjonene, og at svartelistene gjorde seg mye mer gjeldende her. Foreningen innførte sentralstyrte svartelister, som hadde som formål å stenge ute uønskede mannskaper fra fangstflåten, enten dette f.eks. var på grunn av dårlig oppførsel eller sosialistisk agitasjon. Utenom dette engasjerte foreningen seg egentlig lite i mannskapets fagorganisering.

²³¹ A L0001 – Forhandlingsprotokoller: Forhandlingsprotokol for Den Norske Hvalfangerforening No 1: 1; A L0008 – Årsberetninger og regnskap: Årsberetning fra 1913.

Det var i tillegg flere medvirkende årsaker til at hvalfangstarbeiderne brukte så lang tid på å organisere seg, slik som de økonomiske mulighetene de hadde, hvor de gjennom konkurranse hadde muligheten til å tjene ganske godt. Det ble også agitert for organisasjonene på en lite effektiv måte, hvor arbeidet ble lagt inn på sommerne i stedet for å agitere på fangstfeltene. Det var samtidig også vanskelig å faktisk agitere på feltene, da dette kunne føre til at man ble sendt hjem og svartelistet. Sist, men ikke minst var også et mindretall av mannskapet bønder, som i seg selv som regel hadde lite engasjement for fagorganisasjonene.

Det var altså egentlig lite foreningen trengte å gjøre, utenom å innføre svartelistene. Svartelistene var svært effektive i seg selv, og i kombinasjon med disse andre grunnene ser man at det var mange medvirkende faktorer til hvorfor mannskapet, og spesielt hvalfangstarbeiderne, brukte så lang tid på å organisere seg. Sett som en helhet, er dette også et eksempel på en av måtene Hvalfangerforeningen arbeidet for medlemmenes interesser, som ikke nødvendigvis alltid handlet om salgsvirksomhet.

7 Konklusjon

Hva kan man så si om grunnleggelsen av Den norske hvalfangerforeningen, og noen av dens mest sentrale oppgaver de første årene etter grunnleggelsen? Foreningen ble grunnlagt tidlig i 1912, og bakgrunnen for stiftelsen finner man flere påvirkende faktorer til. Først og fremst var det den økonomiske situasjonen innen hvalfangsten som var den viktigste faktoren. Prisene på hvaloljen hadde falt kraftig mot slutten av 1911, og samtidig var det vanskelig for de norske hvalfangstselskapene å avsette oljen sin på markedet. Det fantes et ønske om høyere, og mer stabile priser på hvaloljen, og man konkluderte med at den beste måten å oppnå dette på, var gjennom et samarbeid. Samtidig skjedde dette i en periode hvor det stadig ble stiftet nye organisasjoner innen de forskjellige næringsveiene i Norge, og spesielt innen sjøfarten hadde de fleste gruppene allerede dannet diverse foreninger og forbund. Hvalfangstnæringen lå sånn sett etter mange av de andre næringene, og trengte på denne måten også å modernisere seg. Det var altså både en ugunstig økonomisk situasjon og «presset» fra de andre organisasjonene som førte til at man bestemte seg for å danne en forening for hvalfangstrederne.

Den vanskelige økonomiske situasjonen gjenspeiler seg også i foreningens formål/statutter, som stort sett handlet om de økonomiske sidene ved hvalfangsten. De aller fleste av disse statuttene handlet om akkurat disse økonomiske sidene, som regel med unntak av statuttene som beskrev foreningens oppbygning, og oppgavene medlemmene, direksjonen og bestyreren var ansvarlige for. Dette innebar f.eks. at foreningen skulle styres av et samarbeid mellom direksjonen og bestyreren, som tok for seg det meste av arbeidet. Medlemmene generelt måtte så betale en årlig kontingent, og stemme for hvem de ønsket skulle sitte i direksjonen. Noen av de viktigste formålene foreningen hadde, som hovedsakelig har blitt undersøkt i denne oppgaven innebærer f.eks. at foreningen skulle arbeide for mest mulig stabile oljepriser, og å både få anbefalt og innført medlemmenes produkter på nye markeder. I tillegg skulle den også følge med på prisbevegelsene på hvalprodukter, og meddele denne informasjonen videre til medlemmene. Foreningens aller viktigste formål, ble likevel målet om å arbeide for medlemmenes likestilte interesser. Dette var et av de mindre spesifikke

målene, og som det har blitt sett på i denne oppgaven, var det mange forskjellige interesser dette kunne innebære.

Når det gjaldt de økonomiske interessene, arbeidet foreningen spesielt mye med målene om stabile oljepriser, og å følge med på prisbevegelsene. Prisbevegelsene begynte man å følge med på kjapt etter foreningens stiftelse, og ble gjort på flere måter. Man tok for eksempel kontakt med agenter og konsulater i utlandet, og fikk mye informasjon tilsendt til foreningens kontorer. Her ble stoffet bearbeidet av bestyreren, før informasjonen ble sendt ut til medlemmene i form av markedsberetninger. Disse beretningene inneholdte informasjon om prisnivåer, og med praktisk informasjon på hva selskapene burde gjøre. I tillegg ble bestyreren noen ganger selv sendt på reiser til utlandet, hvor han hadde som mål å undersøke de forskjellige markedene. Foreningen drev også med et omfattende reklamearbeid, i håp om å få medlemmenes produkter innført på nye markeder. I håp om stabile oljepriser, innførte foreningen etter hvert en felleskontrakt for salg av hvalolje. Ved at alle medlemmene skulle ta i bruk den samme kontrakten, som baserte seg på at man solgte all oljen sin på én gang, håpet man på at man fikk en større kontroll over markedet, og slik sett stabiliserte prisene. Man prøvde også mer direkte å påvirke prisnivåer, som man f.eks. så da foreningen valgte å innskrenke bardeproduksjonen, i håp om at prisene på hvalbarder skulle stige. Bardeprisene greide man ikke å stabilisere, mens hvaloljeprisene stabiliserte seg noe etter foreningens grunnleggelse. Hovedgrunnen til dette var likevel den nye herdningsindustrien i Europa, og ikke nødvendigvis foreningens innsats.

Foreningen engasjerte seg også politisk, slik man ser gjennom deres arbeid angående fornyelsen av hvalfredningsloven i 1913. Foreningen ønsket naturligvis at loven ikke skulle fornyes, og engasjerte seg hovedsakelig på to måter. Den første, var at de sendte diverse henvendelser til statsmyndighetene og Stortinget, hvor de la fram sine argumenter om hvorfor loven ikke burde fornyes. Om det ikke var mulig å gå med på dette ønske, kom de også med et sekundært krav om at hvalfangsten i Norge burde bli lagt under et konsesjonssystem, likt som i utlandet. Argumentene dreide seg hovedsakelig om hvordan loven gjorde det vanskelig for selskapene å søke om fangstkonsesjoner i utlandet, men de viste også til andre grunner, slik som at de ikke ønsket å fange hval i Norge, at hvalfangsten ikke var skadelig for fisket, og hvalfangstens

økonomiske betydning. Den andre måten de engasjerte seg på, var ved å prøve og skaffe seg støtte fra andre organisasjoner og personer. Her henvendte de seg f.eks. til Rederforbundet og handelsstandsforeningene, og Stortingsrepresentanten Hans L. Meyer, med forskjellige resultater. Saken endte med at foreningen ikke fikk gjennom sine ønsker, og loven ble til slutt fornyet uendret for 10 nye år. Hovedsakelig var dette på bakgrunn av at foreningen ikke oppnådde en stor nok støtte for saken sin, og majoriteten av støtten gikk til Nord-Norges fiskere, som ønsket totalfredning av hvalen.

Hvalfangerforeningen var ikke nødvendigvis de eneste innen hvalfangsten som prøvde å organisere seg tidlig på 1900-tallet. Selv om oppslutningen var veldig lav, fantes det flere forsøk på å organisere de forskjellige hvalfangstarbeiderne i egne fagforeninger. For eksempel dannet skytterne seg en forening på denne tiden. Det skulle likevel vise seg å være spesielt vanskelig å organisere de såkalte «hvalfangerarbeiderne», som ikke virkelig organiserte seg før i 1935. Det hadde kanskje vært naturlig om Hvalfangerforeningen ikke ønsket at mannskapene deres skulle organisere seg, og at de dermed aktivt motarbeidet denne organiseringen. Det er mulig at de gjorde dette, og kanskje spesielt gjennom svartelistingen foreningen førte. Svartelistingen var en måte for foreningens medlemmer å kvitte seg med uønskede mannskaper, noe det kunne være mange grunner til. En av de meste interessante grunnene var likevel de som ble svartelistet på bakgrunn av streik og sosialistisk agitasjon. Foreningen sørget aktivt for at de som engasjerte seg i slik saker ble utestengt fra fangstflåten. I tillegg prøvde foreningen å utarbeide en felles tariff for hyrer og parter for skytterne og matrosene, og fikk også tilsendt flere krav om tariff fra diverse fagforeninger. Det ble i realiteten lite ut av disse kravene, og det er også lite som tyder på at dette var bevisste handlinger fra foreningens side, med tanke på å stoppe mannskapet fra å organisere seg. Det virker heller som at det dreide seg om å redusere utgiftene sine i en allerede vanskelig økonomisk situasjon. Det kan også virke som at svartelistene var det eneste foreningen trengte å innføre i denne situasjonen, med tanke på at den først og fremst var veldig effektiv, men også med tanke på de mange andre faktorene som spilte inn på hvalfangstarbeidernes fagorganisering. Hvalfangsten var også kjennetegnet gjennom stor konkurranse som gjorde det mulig for mannskapet å tjene veldig godt. I tillegg var det vanskelig å agitere for organisasjonene, da dette ikke ble gjort på fangstfeltene, men heller når fangerne var hjemme og lite engasjerte om sommerne. Det er også

mulig at bondebakgrunnene til et mindretall av hvalfangstarbeiderne spilte en rolle, da disse tradisjonelt sett var lite begeistret for fagorganisering og arbeiderbevegelsen.

Både arbeidet med hvalfredningsloven og fagorganisasjonene var i bunn og grunn av liten økonomisk karakter, og passer ikke like godt under foreningens formål, slik de ovenfornevnte økonomiske interessene gjorde. Likevel kan man fremdeles argumentere for at disse oppgavene var av interesse for medlemmene, og at foreningen dermed arbeidet for medlemmenes «likestilte interesser». Slik sett passer også disse situasjonene under foreningens formål, og viser samtidig for mangfoldige disse interesse kunne være.

Effekten av arbeidet var derimot varierende. Man fikk stabile oljepriser, men foreningen var nok egentlig av lite betydning i denne sammenhengen, selv om de kan ha spilt en liten rolle. Hvalfredningsloven fikk de heller ikke gjort stort med, selv om man arbeidet mye med dette spørsmålet. Fagorganiseringen fikk man likevel satt en stopper for hovedsakelig gjennom den svært effektive svartelistinga, om dette i det hele tatt var et mål de satte seg. Likevel var det også her mange andre faktorer som var medvirkende, og man kan neppe gi for mye av denne «æren» til Hvalfangerforeningen. Uansett om de ikke alltid oppnådde resultatene de håpet på, ser man fremdeles at de la inn mye arbeid i formålene sine, og hele tiden arbeidet for medlemmenes interesser.

Kilder og litteratur

Kilder – Vestfoldarkivet

ARS-A-1002 – Hvalfangerforeningen:

A L0001 – Forhandlingsprotokoller 06.03.1912-24.03.1914.

A L0004 – Forhandlingsprotokoller 27.11.1919-27.02.1924.

A L0008 – Årsberetninger og regnskap. 1912-1960.

Da L0001 – Korrespondanse 1912.

Da L0002 – Korrespondanse A-G 1913.

Da L0003 – Korrespondanse H-O 1913.

Da L0005 – Korrespondanse 1914.

Da L0006 – Korrespondanse A-O 1915.

Ea L0001 – Søknader på stillingen som bestyrer av Den Norske Hvalfangerforening 1912.

Ea L0002 – Sirkulærer 1912-1927.

Ea L0003 – Diverse pakkesaker. 1912-1922.

Ea L0005 – Diverse trykksaker 1913-1917 angående hvalfangst langs Norges kyst 1913-1917.

Ga L0001 – Fortegnelse over saker til direksjonsbehandling 1912-1915.

la L0001 – Salg av hvalolje 1907-1939.

Kilder – Stortingsdokumenter

Beh. L.tid. (1913). *Stortingstidende, indeholdende toogsekstiende ordentlige stortingsforhandlinger 1913. II Forhandlinger i lagtinget*. Kristiania: Centraltrykkeriet Kristiania.

Beh. O.tid. (8 d.). (1903-1904). *Stortingstidende, inneholdende tre og femtiende ordentlige stortingsforhandlinger 1903-1904. Forhandlinger i odelstinget*. Kristiania: Centraltrykkeriet Kristiania.

O.tid. (1913). *Stortingstidende, indeholdende toogsekstiende ordentlige Stortingsforhandlinger. 1913. Forhandlinger i Odelstinget*. Kristiania: Centraltrykkeriet Kristiania.

Ot. prp. nr. 22. (1913). Om forlænet gyldighet av § 1 i lov av 7de januar 1904 om forandring i lov om hvalfangst av 6te juni 1896.

Kilder - Aviser

Norges Handels og Sjøfartstidende. (1912, 13. mars). Dygtig Forretningsmand.

Litteratur

Almås, R. (2002). *Norges landbrukshistorie: Bd. 4. 1920-2000: Frå bondesamfunn til bioindustri*. Oslo: Det norske samlaget.

Arlov, T. B. (1993). Whaling and Sovereignty The Rôle of Whaling in the Struggle for Supremacy over Svalbard (Spitsbergen). I Basberg, B. J., J. E. Ringstad & E. Wexelsen (Red.), *Whaling and History. Perspectives on the Evolution of the industry* (s. 81-90). Sandefjord: Sandefjordmuseene.

Bakka Jr., D. (1992). *Hvalfangsten: Eventyret tar slutt*. Larvik: Krohn Johansen Forlag.

Basberg, B. L. (2011). A Crisis that Never Came. The Decline of the European Antarctic Whaling Industry in the 1950s and -60s. *NHH Dept. of Economics Discussion Paper No. 09/2011*, 1-22. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1855587>

Basberg, B. L. (2018). Redere, forretningsmenn og Keynes: Historien om et norsk selskap i Londons finansmarked. *Praktisk økonomi & finans*, 34(1), 47-63. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2871-2018-01-05>

- Børresen, D. I. (2006). Hvalfangere på alle have ... Arbeidskonflikter, organisering og svartelisting i hvalfangsten 1904-14. *Arbeiderhistorie 2006* (s. 135-163).
https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2006_7.pdf
- Devig, T. N. (1981-86). Da hvalfangerne organiserte seg: Forholdet mellom sosial mobilitet og organisering. I E. Wexelsen (Red.), *Sandefjordmuseene: Årbok 1981-86* (s. 81-90). Sandefjord: Sandefjordmuseene.
- Devig, T. N. (1982). *Fagbevegelsen og hvalfangerne 1920-1935* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Dickinson, A. B. & Sanger, C. W. (1993). The Origin and Development of North American Modern Shore Station Whaling: Newfoundland and the Norwegians, 1896-1916. I Basberg, B. J., J. E. Ringstad & E. Wexelsen (Red.), *Whaling and History. Perspectives on the Evolution of the industry* (s. 91-100). Sandefjord: Sandefjordmuseene.
- Feiring, T., Rovde, O. & Sigvart, T. (1988). *Lat oss rydja og byggja oss grender. Den norske småbrukaren 1913-1988*. Oslo: Det norske samlaget.
- Furre, B. (1993). *Norsk historie 1905-1990*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Gjerdåker, B. (2002). *Norges landbrukshistorie: Bd. 3. 1814-1920: Kontinuitet og modernitet*. Oslo: Det norske samlaget.
- Gulbrandsen, T. (2014). Revisorene: Mellom næring og offentlig kontroll. I R. Slagstad & J. Messel (Red.), *Profesjonshistorier* (s. 471-501). Oslo: Pax Forlag.
- Gunnerød, M. H. (2019). *Pelagisk fangst, prissamarbeid og kampen for overlevelse: En undersøkelse av den norske hvalfangstnæringens avgjørelse om innstilling av fangst i sesongen 1931/1932* (Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2626704>
- Haffner, V. (1913). *Stortinget : 1913-1915*. Kristiania: J. W. Cappelens Forlag.
- Hjertholm, S. (1956). *Arbeiderbevegelsen i Vestfold: Trekk fra den politiske og faglige arbeiderbevegelse i 1906-1956*. Vestfold Fylkes Arbeiderparti.

- Hvalfangernes Assuranceforening (1961). *Hvalfangernes Assuranceforening, Gjensidig : 50 år : 1911-1961*. Sandefjord: Hvalfangernes Assuranceforening.
- Johansen, K. E. (2014). Motstand mot ny teknologi og driftsmåtar. I Kolle, N. (Red.), *Norges fiskeri- og kysthistorie Bind III – En næring i omforming 1880-1970* (s. 104-133). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Johnsen, A. O. (1959). *Den moderne hvalfangsts historie : opprinnelse og utvikling : 1 : Finnmarksfangstens historie : 1864-1905*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Lalla, R. (2003). *Bønder i Antarktis: Hvalfangst og landbruk 1925-1940* (Doktoravhandling, Norges landbrukshøgskole). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2430216>
- Niemi, E. (1993). Modern Whaling on the Norwegian Arctic Coast – Origin, Development and the Local Society. I Basberg, B. J., E. Ringstad & E. Wexelsen (Red.), *Whaling and History. Perspectives on the Evolution of the industry* (s. 67-79). Sandefjord: Sandefjordmuseene.
- Olstad, F. (1995). *Sandefjords historie. B. 1 : Strandsitter og verdensborger*. Sandefjord: Sandefjord kommune.
- Olstad, F. (2006). *Vår skjebne i vår hånd: Norsk Sjømannsforbunds historie Bind 1*. Oslo: Pax Forlag.
- Petersen, E. (1950). *Norsk arbeidsgiverforening: 1900-1950*. Oslo: s.n.
- Schnall, U. (1993). Medieval Scandinavian Laws as Sources for the History of Whaling. I Basberg, B. J., J. E. Ringstad & E. Wexelsen (Red.), *Whaling and History. Perspectives on the Evolution of the industry* (s. 11-15). Sandefjord: Sandefjordmuseene.
- Shurtleff, W. & Aoyagi, A. (2016). *History of Soybeans and Soyfoods in Germany (1712-2016)* (2. utg.). Lafayette: Soyinfo Center.
- Statistisk Sentralbyrå (1953). *Norges offisielle statistikk XI. 143.: Nasjonalregnskap 1900-1929*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

- Thorsen, E. (2007). *Hval og politikk: Hvalfangstnæringens rolle i utformingen av den norske hvalfangstpolitikken på 1950-tallet* (Masteroppgave, Universitetet i Bergen). Hentet fra <https://hdl.handle.net/1956/7083>
- Tønnessen, J. N. (1967). *Den moderne hvalfangstens historie : opprinnelse og utvikling : Bd. 2. Verdensfangsten : 1883-1924 : Del I : 1883-1914*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund.
- Tønnessen, J. N. (1969). *Den moderne hvalfangstens historie: opprinnelse og utvikling : Bd. 3. Verdensfangsten 1883-1924 Del II 1914-1924, Den pelagiske fangst 1924-1937*. Sandefjord: Norges hvalfangstforbund.
- Vestfoldarkivet (2021, 15. juni). ARS-A-1002 – Hvalfangerforeningen. Hentet den 1. mai 2022 fra https://www.arkivportalen.no/entity/no-VEMU_arkiv_000000060853?ins=VEMU
- Aasvejen, H. & Stauri, R. (1914). *Ungdomsskolen i Norge i 50 aar 1864-1914: I. Folkehøgskulen II. Amtskulen III. Private ungdomsskular*. Kristiania: Kyrkjedepartementet.